

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ БОРЬБИ З РОЗПОВСЮДЖЕННЯМ НАРКОМАНІЇ

У навчальному посібнику надано загальну характеристику міжнародного і національного законодавства, яке забезпечує боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Проаналізовано міжнародні акти, які регулюють боротьбу з наркотизмом; національне законодавство, спрямоване на боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Викладено поняття наркоманії, наркотизму, їх правове значення, надана характеристика предмета наркотизму.

Крім того, розглянуто питання кваліфікації злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, надана їх класифікація по безпосередньому об'єкту.

Навчальний посібник містить тематику рефератів та контрольних запитань, а також додаток, у якому наведені витяги з міжнародних конвенцій, витяг з Постанови Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 р. і Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.08.2000 р.

Посібник підготовлено для студентів прокурорсько-слідчого факультету, які вивчають спецкурс "Актуальні проблеми боротьби з наркоманією".

РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика міжнародного і національного законодавства, яке забезпечує боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів

Наркоманія являє собою глобальну проблему, якій притаманний світовий, міжнародний характер. Підвищення попиту на наркотики, надвисокі прибутки від їх виготовлення і розповсюдження, корупція державних службовців і розширення організованої злочинності створюють умови для розвитку наркобізнесу, якому тісно в межах певної держави.

Наркотизм, як складне соціальне явище, потребує розробки загальноновизнаних суб'єктами світового співтовариства правових та організаційних форм по його подоланню, висвітлення соціальних підстав виникнення наркоманії, пошуку причин, які спонукають особу зловживати засобами і речовинами, які здатні викликати хворобливу залежність від них.

Використання міжнародного досвіду, який був накопичений у галузі боротьби з розповсюдженням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, потребує певної адаптації з урахуванням національного менталітету як в законотворчості, так і в реалізації правових установлень. Осмислення можливостей використання певних методів є нагальною проблемою задля розробки дійових засобів боротьби з наркотизмом.

Не розкриваючи подробиць історії взаємовідносин людини з наркотиками, можна підкреслити, що відколи людина перейшла певну межу від кочового життя до осідлості, вона відкрила для себе одурманюючу здатність деяких речовин і рослин. Однак практично завжди, на різних етапах розвитку людського суспільства, громадська свідомість розуміла характер небезпеки від вживання наркотичних речовин. Так, ще на початку розвитку медицини її основоположник Гіппократ, достатньо широко використовуючи цілющу здатність різноманітних рослин для лікування хворих, був впевнений в терапевтичній ефективності опіуму як снодійного та знеболюючого засобу, однак попереджав своїх учнів про небезпеку зловживання опіумом.

Наркотичні речовини не рідко використовувалися не тільки у медичних, але й у культових цілях, тому їх розповсюдженню перешкоджали жерці, священики, які не були зацікавлені у загальнодоступності наркотиків. Однак на початку

XIX ст. ситуація з розповсюдженням наркотиків різко погіршилася, що призвело до глобалізації цього явища і нагальної потреби його подолання. Результатом негативного ставлення суспільної думки до розповсюдження наркотиків стало прийняття низки угод і конвенцій, які направлені на заборону або певну контрольованість з боку світового співтовариства за процесом виготовлення і розповсюдження засобів і речовин, які придатні для використання у немедичних цілях.

1.1. Міжнародні акти, які регулюють боротьбу з розповсюдженням наркоманії

Дослідження міжнародно-правових норм в межах навчального посібника чіткої кримінально-правової спрямованості має певне обґрунтування. Міжнародно-правові нормативні акти мають значний законотворчий потенціал, які полягає в тому, що в міжнародних актах „конвенційного” характеру формулюється стратегічний підхід до протидії розповсюдженості наркоманії на світовому рівні, що знаходить відображення у загальнодержавній кримінально-правовій політиці боротьби з наркотизмом. Таким чином, міжнародні акти антинаркотичної спрямованості створюють нормативну базу і ідеологічне підґрунття для застосування ефективних кримінально-правових заходів протидії зловживанню наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами, та значним поширенням з метою виготовлення наркотичних засобів прекурсорів. Так, наприклад, визнання світовим співтовариством наркоманії не як протиправної поведінки, а як певного хворобливого стану, стало передумовою декриміналізації зловживання наркотичними засобами в Україні. В свою чергу чітке спрямування міжнародного співтовариства на боротьбу з наркобізнесом визначило появу кримінально-правових новел таких як легалізація грошових коштів отриманих в результаті незаконного обігу предметів наркотизму.

Поряд з правотворчим аспектом при дослідженні міжнародних актів можна виділити і правозастосувальний характер таких норм, оскільки конвенції містять велику кількість процедурних і процесуальних норм, а в свою чергу останні розглядаються представниками кримінально-правової науки в якості форми реалізації кримінальної відповідальності. Таким чином, міжнародні акти антинаркотичного профілю створюють умови для забезпечення боротьби з наркотизмом як на міжнародному рівні так і в межах окремої країни, створює підґрунття для співробітництва правоохоронних і судових органів окремих держав без огляду на наявність або відсутність двосторонніх міжнародних договорів відповідного змісту.

Поряд з тим, проведене дослідження свідчить про існування певних розбіжностей між тими зобов'язаннями які взяла на себе Україна ратифікувавши конвенції і внутрішньодержавним законодавством, яке за своїм змістом повинно забезпечувати реалізацію „конвенційних” норм. На підставі дослідження вказаних розбіжностей сформульовані пропозиції по доповненню та зміні окремих положень в першу чергу кримінального законодавства України, оскільки автори даного навчального посібника вважають, що на сучасному етапі боротьби з наркотизмом кримінально-правові засоби є найбільш ефективними і безальтернативними.

Першим міжнародним органом, який займався питаннями контролю за наркотичними засобами, була Міжнародна комісія по опіуму, куди входили представники 13 країн, які вперше зібралися з метою координації зусиль в 1909 році у Шанхаї.

У січні 1912 року у Гаазі була підписана міжнародна Конвенція “Про опіум”, в якій викладалися загальні принципи здійснення контролю за розповсюдженням опіуму. Однак, визнаючи велике значення вказаної конвенції, як першого міжнародного акту антинаркотичного спрямування, треба зазначити, що більшість положень носили декларативний характер і не передбачали дійових заходів з боку держав, що підписали конвенцію, по обмеженню обігу опіуму.

Спроба виправити становище була використана 11 лютого 1925 року підписанням Угоди, згідно з якою під міжнародний контроль було поставлено виготовлення, перетворення на статтю доходу і вживання виготовленого опіуму. Згідно з Угодою почала використовуватися система ліцензування і обов'язкової державної реєстрації торгівлі наркотиками. Уряди держав, які підписали Угоду, були зобов'язані представляти докладні статистичні викладки відносно подібних операцій.

У 1931 році в Женеві була підписана Конвенція, яка була направлена на обмеження виготовлення і регулювання розподілу наркотичних засобів. Їх виготовлення було обмежено об'ємами, які були необхідні для задоволення медичних та наукових потреб, шляхом введення системи обов'язкової міжнародної оцінки кількісної достатності наркотичних засобів. Норми

Конвенції поширювалися не тільки на опіум, але і на інші наркотики. Однак їх точний перелік встановлений не був.

Конвенція 1936 року була підписана в Женеві і спрямовувалася на боротьбу з незаконним обігом небезпечних для здоров'я людини лікарських препаратів. У Конвенції містився заклик до всіх держав, що підписали її, посилити відповідальність за нормами національного законодавства для осіб, які беруть участь у діях, пов'язаних з незаконним обігом небезпечних для здоров'я людей лікарських засобів. Підписання зазначеної Конвенції стало першим кроком світового співтовариства до обмеження препаратів, які, крім визнаної наркогенності, ще мають і певну терапевтичну цінність і досить широко використовуються в медичних цілях.

Протокол, який був підписаний у 1946 році, поставив під правовий контроль міжнародного співтовариства штучні речовини, вживання яких мало привести до виникнення психофізіологічної залежності. Занепокоєність міжнародного співтовариства у досить широкому розповсюдженні штучних речовин, вживання яких здатне викликати симптоми наркоманії, пов'язано з наслідками Другої світової війни і великою кількістю знеболюючих препаратів, які залишилися в обігу.

Логічним завершенням процесу створення антинаркотичного міжнародного права стало підписання у 1961 році Єдиної конвенції про наркотичні засоби, яка була ратифікована СРСР у 1963 році, а Україною у 1964 році. Єдина конвенція 1961 року (далі Єдина конвенція) стала по суті першим міжнародним нормативно-правовим актом комплексної дії, в якому світове співтовариство визначає і пропонує всім державам загальну стратегію протидії розповсюдженню наркоманії, яка на той час набула ознаки глобальної проблеми людства. Принциповість і в той же час виваженість світового співтовариства в прагненні протидіяти зловживанню наркотичними засобами знайшли відображення в преамбулі Єдиної конвенції, яка на ряду з основною частиною й Переліком наркотичних засобів що підлягають контролю, створюють структуру даного нормативного акту.

Так в *преамбулі* визнається що наркоманія є суттєвим злом як для окремих осіб так і містить соціальну і економічну небезпеку для суспільства в цілому, а з іншого боку, світове співтовариство визнає терапевтичну цінність наркотичних засобів в процесі їх застосування з медичною ціллю. На підставі зазначеного держави, які підписують і ратифікують Єдину конвенцію приймають на себе обов'язок здійснювати державний контроль за обігом представляючих медичну цінність засобів. Із змісту преамбули Єдиної конвенції можна зробити висновок про ціль створення конвенційного нормативного акту загальної дії, яка полягає у виробленні ефективних, скоординованих, універсальних заходів протидії зловживанню наркотичними засобами. Однак зміст Єдиної конвенції свідчить про стратегію проголошення жорсткого обмеження і контролю за використанням наркотичних засобів виключно в медичних цілях, що передбачає широке застосування кримінально-правових засобів протидії розповсюдженості наркоманії, оскільки саме застосування цих заходів є відповідною реакцією на порушення встановлених заборонень.

В *основній частині* Єдиної конвенції об'єднані норми різноманітні за характером нормативних встановлень. З метою полегшення дослідження Єдиної конвенції нами виділено декілька груп норм імперативного и диспозитивного характеру. Керуючись загальноновизнаними положеннями теорії права можна виділити наступні види норм.

Норми-дефініції в яких дається визначення термінів, що широко використовуються в Єдиній конвенції. В межах даної класифікаційної групи виділяються норми в яких визначається предмет діяльності (канабіс, рослина канабіс, кокаїновий куш та ін.), міжнародні органи і організації на які покладається обов'язок контролювання реалізації положень Єдиної конвенції (Комісія по наркотичним засобам, Міжнародний комітет по контролю над наркотиками та ін.), дії які регулюються або забороняються Єдиною конвенцією (виготовлення, вироблення наркотичних засобів та ін.). Дефінітивне визначення юридичних категорій має суттєве значення особливо з врахуванням необхідності імплементації положень Єдиної конвенції у внутрішньо національне законодавство, тому дефініції виступають необхідною ланкою як адаптації до національного законодавства, так і застосування конвенційних норм.

Особливу функціональну роль відіграють **диспозитивні норми**, які допускають певну варіантність поведінки суб'єктів „конвенційної” угоди за домовленістю її партнерів. Так, згідно з положенням статті 3 Єдиної конвенції Сторони, які її підписали у разі появи нових засобів і речовин, що не віднесені до відповідного списку засобів, вживання яких здатне викликати симптоми наркоманії, мають право тимчасово застосовувати необхідні заходи контролю, які застосовуються до наркотичних засобів віднесених до Списку 1 Переліку наркотичних засобів. В

деяких випадках диспозитивні норми набувають і засновницького змісту. Так, в ст.5 визначається, що Сторони за домовленістю делегують певні функції по реалізації та контролю за виконанням державами положень Єдиної конвенції певним міжнародним органам та організаціям як вже існуючим (Організація Об'єднаних Націй) так і спеціально створеним (Комісія по наркотичним засобам Економічної і соціальної Ради, Міжнародний комітет по контролю над наркотиками) (див. Додаток). Предметом погодження Сторін є і заходи, які застосовуються до держав з метою забезпечення виконання положень Єдиної конвенції. Так, у разі погіршення обстановки з нелегальним обігом наркотичних засобів в певному регіоні, Міжнародний комітет по контролю над наркотиками має право застосовувати необхідні заходи спрямовані на покращення ситуації але без обмежень і посягань на державний суверенітет відповідної країни, оскільки вибір адекватних заходів здійснюється за погодженням з виконавчим органом держави. Окремим предметом узгоджень може виступати використання наркотичних засобів внесених до відповідного списку з медичною ціллю поєднане з переміщенням цих засобів через територію країни, яка підписала Єдину конвенцію. Так перевезення на судах або літаках наркотичних засобів, необхідних під час мандрювання або здійснення рейсів з метою надання першої медичної допомоги або в екстрених випадках, за погодженням сторін не може розглядатися як ввезення, вивіз або транзит наркотичних засобів. Предметом узгоджень може виступати і окремі дії, які допускаються на певний час, хоча і під подають під нормативне регулювання конвенцією. Так. Відповідно до статті 49 Сторони мають право оговорити за собою право тимчасового дозволу на квазімедичне вживання опію, його паління, жування листя кока, вживання канабісу з немедичними цілями та інше.

Можливість врахування ментальних особливостей певних культур знайшло відображення і в широкому використанні **рекомендаційних та факультативних** норм. Так, згідно зі ст.2 (див. Додаток) Сторони мають право вибору найбільш оптимальної форми охорони здоров'я громадян своїх держав, поза конвенційне обмеження виготовлення та виробництва опію на власній території (ст.24), використовувати лікування з метою протидії зловживанню наркотичними засобами (ст.38 див. Додаток). Факультативні норми Єдиної конвенції надають право Сторонам відступати від окремих положень Єдиної конвенції з метою оптимізації боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів. Так, ст.27 містить положення, згідно з яким Сторонам дозволяється використання листя кока з метою виготовлення смакової речовини, яка не містить алкалоїдів, на підставі чого допускається поза контрольне придбання, зберігання, використання наркотичного засобу – кока. Крім того, за Сторонами зберігається право на застосування більш суворих заходів протидії незаконному обігу наркотичних засобів ніж передбачено конвенцією що аналізується. Сторони мають право, у разі відсутності двосторонніх договорів про видачу злочинця, користуватися нормами Єдиної конвенції у разі вчинення винною особою злочинного діяння предметом якого виступають наркотичні засоби.

На наш погляд, особливої уваги заслуговують **обов'язки та заборони**, які передбачені Єдиною конвенцією, в силу того, що саме вони визначають зміст і правову природу кримінального-правових заходів які використовуються державами з метою подолання наркотизму. Вказані норми створюють імперативне підґрунття „конвенційних” встановлень, оскільки їх застосування не допускає відступу Сторін від „букви” міжнародно-правових приписів. **Норми - обов'язки** знайшли втілення в наступному. Так, Сторони зобов'язані застосовувати передбачені Єдиною конвенцією заходи контролю за наркотичними засобами, суворість яких залежить від ступеня небезпечності для особи яка їх вживає (ст.2 див. Додаток). Сторони застосовують всі необхідні законодавчі та адміністративні заходи необхідні для того щоб ввести в дію і виконувати постановлення Єдиної конвенції, здійснювати співробітництво з іншими державами з метою виконання положень конвенції, обмежити виключно медичними та науковими цілями виробництво, виготовлення, ввезення, вивіз, розподіл наркотичних засобів (ст. 4 див. Додаток). Представляти Генеральному секретарю ООН відомості відносно застосування конвенції на території держави, тексти законів та інших правил які приймаються з метою реалізації окремих положень єдиної конвенції (ст. 18). В разі допущення вирощування наркомістких рослин, таких як снодійний мак (ст. 25) та кока (ст.26), сторони зобов'язані обмежити можливість надходження вказаних рослин в незаконний обіг. З метою обмеження незаконного обігу Сторони зобов'язані здійснювати контроль за ввезенням, вивозом наркотичних засобів з власної території та широко використовувати ліцензування виробників наркотичних засобів в межах власної країни (ст. 28, 29, 30 див. Додаток).

Норми – заборони складають окрему групу конвенційних норм через які визначається загальна кримінально-правова політика антинаркотичної спрямованості окремо взятої держави. До найбільш

вагомих заборонень можуть бути віднесені наступні. Всі Сторони Єдиної конвенції зобов'язані заборонити під страхом юридичної відповідальності культивування, виробництво, виготовлення, зберігання, приготування, вилучення, пропозицію, пропозицію з комерційною ціллю, розподіл, придбання, продаж, доставку на будь-яких умовах, маклерство, відправку, перевідправку транзитом, перевозку, ввіз, вивіз наркотичних засобів з порушенням встановлених правил. Ці ж діяння мають тягнути кримінальну відповідальність в тих випадках коли вони вчинені умисно. Одночасно, до осіб які вчинили будь-яке з означених діянь поряд з покаранням, або на умові заміни покарання можуть застосовуватися заходи, спрямовані на лікування, виховання, нагляду після закінчення ними лікування, відновлення їх працездатності і повернення до дотримання загальноновизнаних норм соціального співіснування. Також до кримінально-караних діянь повинні бути віднесені умисна участь у злочинній спільноті, створеній з метою незаконного обігу наркотичних засобів, організація і підготовка вказаних діянь, умисна співучасть у вчиненні злочинів (ст. 36). Має кримінально-правове значення і визначення долі предметів наркотизму та інших речей, які використовуються в процесі незаконного обігу наркотичних засобів. Так, згідно зі ст. 37 Єдиної конвенції будь-які наркотичні засоби, речовини, обладнання і предмети які призначені або використовуються при вчиненні вказаних злочинів, підлягають арешту і конфіскації. Відповідні правила діють і відносно незаконного культивування снодійного маку, кокаїнового куща або рослини канабісу за тим виключенням, що конфісковані рослини підлягають обов'язковому знищенню.

В *Переліку* наркотичних засобів, який формулюється Єдиною конвенцією всі наркотичні засоби на яких розповсюджується правове регулювання „конвенційних” норм розподілені за чотирма Списками. Підстави для класифікації наркотичних засобів за списками та її значення в правозастосувальній діяльності правоохоронних та судових органів в процесі боротьби з наркотизмом будуть розглянуті в розділі 2-ому начального посібника.

Формулюючи певний висновок проведеному дослідженню положень Єдиної конвенції 1961 року необхідно наголосити на тому, що це перший міжнародний досвід формулювання відношення світового співтовариства до глобальної проблеми розповсюдження наркоманії через широке використання різних типів правових приписів, що мало на мету об'єднання світового співтовариства ідеєю створення загальних правил протидії наркотичній злочинності – самій небезпечній формі незаконного обігу наркотичних засобів. І треба зазначити, що подальший розвиток міжнародної практики боротьби з наркотизмом свідчить про позитивні наслідки комплексного впливу, як безпосередньо на незаконний обіг так і на його причини, що і стало передумовою формулювання нових за змістом „конвенційних” норм.

У 60-х роках ХХ сторіччя збільшилась кількість осіб, які зловживали препаратами, що не підпадали під контроль Єдиної конвенції і об'єднані єдиним родовим поняттям – психотропні речовини. Особливо небезпечні наслідки викликалися зловживанням речовинами амфетамінового ряду і галюциногенами (ЛСД та інші солі лізергінової кислоти). Проблеми контролю за такими засобами були пов'язані з тим, що більшість психотропних речовин мають досить велику терапевтичну цінність і ефективність, що вимагало застосування нових підходів до регулювання обігу психотропних речовин.

У грудні 1968 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй висловила своє занепокоєння у зв'язку з епідемічним розповсюдженням в деяких державах вживання психотропних препаратів і прийняла резолюцію 2433, в якій запропонувала Комісії ООН по наркотичним засобам терміново звернути увагу на проблему зловживання психотропними речовинами, які ще не знаходилися під міжнародним контролем, а також на можливість встановлення міжнародного контролю за обігом таких речовин.

У 1971 році була підписана Конвенція про психотропні речовини, яка була ратифікована Україною у 1978 році. Відразу треба обмовитися, що Конвенція про психотропні речовини 1971 року (далі Конвенція 1971 року) значною частиною свого змісту дублює окремі положення Єдиної конвенції, що є зрозумілим, оскільки правове регулювання відносин, предметом яких виступають споріднені речі що мають спільні медичні, фізичні, соціальні ознаки (більш детально це питання буде розглянуто в 2-ому розділі), теж визначається певною тотожністю. Однак, Конвенція 1971 року містить і певні новели на яких і буде зосереджена увага на наступних сторінках навчального посібника. В структурі Конвенції 1971 року чітко проглядаються наступні елементи: преамбула, основна частина, перелік психотропних речовин.

В *преамбулі* Конвенції 1971 року формулюється відношення світового співтовариства до проблеми розповсюдження незаконного обігу психотропних речовин та визначається загальна

стратегічна мета створення даної Конвенції. Так декларується, що зловживання психотропними речовинами створює проблему як для здоров'я населення так і набуває ознак соціальної проблеми. Визнаючи соціальну позитивність та необхідність і незамінність психотропних речовин в процесі їх використання для медичних та наукових цілей, однак необхідно застосовувати суворі заходи для обмеження використання психотропних речовин в законних цілях та протидіяти зловживанню такими речовинами і незаконному обігу, який таке вживання супроводжує. Мета створення відповідної Конвенції визначається тим, що для ефективної боротьби з розповсюдженням зловживання психотропними речовинами необхідні скоординовані і універсальні дії формулювання яких можливо виключно на підставі „конвенційних” встановлень.

Основна частина Конвенції 1971 року складається з різного виду правових норм, серед яких можна виділити наступні. **Норми-дефініції** створюють термінологічне підґрунття для протидії розповсюдженню немедичного вживання психотропних речовин. Предметом домовленості відносно використаних в Конвенції 1971 року правових категорій стали терміни, якими визначається предмет суспільних відносин які підпадають під правове регулювання норм. Так в ст.1 Конвенції 1971 року ухвалюється зміст таких предметів як психотропна речовина, препарат. Не обходить увагою Конвенція 1971 року і визначення дій, які створюють зміст незаконного обігу психотропних речовин, серед яких визначаються – експорт, імпорт, виготовлення, незаконний обіг та ін. Окремі структурні елементи ст.1 присвячені визначенню органів, організацій і посадових осіб, на яких покладається обов'язок реалізації положень Конвенції 1971 року, зокрема мова йде про Економічну і Соціальну Раду Організації Об'єднаних Націй, Комісію по наркотичним засобам Економічної і Соціальної Ради, Міжнародний Комітет по контролю над наркотиками, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй. Крім того в ст.1 визначенні окремі елементи місця вчинення протиправних дій з психотропними речовинами, а саме – район, приміщення.

Диспозитивні норми окреслюють межі дозволеної поведінки учасників конвенційної угоди на підставі погодження варіантів такої поведінки. Так у разі неможливості виконання Стороною рішення про застосування необхідних заходів по обмеженню використання окремих речовин, внесених до Переліку психотропних речовин, сторона зобов'язана застосувати певні спеціальні заходи контролю, які диференціюються в залежності від ступеня небезпеки речовини (ст. 7 див. Додаток). Таким чином, у разі не можливості застосування загальних заходів обмеження незаконного обігу речовини Сторони зобов'язані застосовувати „мінімальні” заходи, які в свою чергу є обов'язковими і не можуть бути пов'язаними з можливістю або неможливістю їх застосування. А якщо до вмісту препарату входить декілька психотропних речовин, які відносяться до різних класифікаційних груп і різних списків, то застосовуються заходи контролю в цілому до препарату такі, які застосовуються до речовини яка потребує більш суворих заходів контролю(ст. 3 див. Додаток). Крім того визначаються і спеціальні заходи контролю відносно обігу речовин що представляють підвищену небезпеку для їх споживачів шляхом чіткого визначення можливості їх обмеженого застосування з медичною, промисловою і ветеринарною цілями (ст. 4). Враховуючи терапевтичну цінність більшості психотропних речовин Конвенцією 1971 року визнається можливість провозу психотропних речовин з метою надання невідкладної допомоги на судах, в літаках або інших видах громадського транспорту які використовуються на міжнародних лініях (ст. 14 див. Додаток). Окремим предметом диспозитивного регулювання відносин. які виникають у зв'язку з легальним обігом психотропних речовин, є створення механізму державних інспекцій над виробниками, експортерами, оптовими та роздрібними розповсюджувачами психотропних речовин, а також за медичними та науково-дослідними установами які використовують зазначені речовини (ст. 15).

Досить широко представлені в Конвенції 1971 року рекомендаційні та факультативні норми, які надають рекомендації суб'єктам конвенційної угоди з декількох варіантів поведінки обирати один та за певних умов відступати від визнаного правила відповідно. Так серед **норм-рекомендацій** можна виділити наступні. Сторона в разі необхідності має право вилучити з під контролю на території держави або в окремому її регіоні певну психотропну речовину (за винятком речовин які віднесені до Списку 1) але з обов'язковим застосуванням заходів по контролю за виготовленням, обмеженню експорту та імпорту, здійснення інспекцій виробників (ст.3). Крім того Сторони мають право обмежувати виготовлення, експорт, імпорт, розподіл психотропних речовин які не відносяться до особливо небезпечних (Список1) за допомогою заходів які визнаються в цій державі доцільними (ст. 5 див Додаток), з обов'язковою заборобою рекламування таких засобів (ст. 10). До осіб, які зловживають психотропними речовинами рекомендується застосовувати необхідні заходи

по виявленню таких захворювань, лікуванню, вихованню, відновленню працездатності, поверненню цих осіб до соціально активного та здорового життя, нагляду за особами які пройшли курс лікування (ст. 20 див. Додаток). Найбільш вагомою і визначною серед **факультативних норм** є проголошена Конвенцією 1971 року можливість застосування Сторонами більш суворих та жорстких заходів контролю за психотропними речовинами ніж передбачено Конвенцією, що дає змогу окремим державам оптимізувати застосовувані заходи у відповідності до ментальних, соціальних, культурних особливостей розвитку окремого регіону.

Зобов'язальні норми спрямовані на регулювання легального обігу психотропних речовин та не допущення використання психотропних речовин з немедичною ціллю. Так в ст. 7 встановлюється обов'язок спрямований до осіб які здійснюють медичну діяльність або наукові дослідження вести реєстраційні записи в яких відображати факти придбання психотропних речовин з детальним описуванням їх використання (див. Додаток). Крім того Сторони зобов'язанні ввести практику відпуску психотропних речовин виключно за рецептами, видача яких здійснюється на підставі існуючої медичної практики відносно можливості повторного використання, максимальних доз видачі та інше (ст. 9 див. Додаток). Досить широко представленні обов'язки Сторін на міждержавному рівні. Так відповідно до ст. 16 Конвенції 1971 року держави, які підписали дану конвенцію зобов'язані подавати щорічні доклади про застосування положень Конвенції 1971 року на території держави. Крім того у зв'язку з виникненням окремих подій, які свідчать про появу нових тенденцій в незаконному обігу психотропних речовин та появи нових речовин на нелегальному ринку, виникнення невідомих раніше джерел отримання психотропних речовин, методів, які використовуються з метою здійснення незаконного обігу, доклади подаються Генеральному секретарю ООН при необхідності.

Норми-заборони спрямовані на обмеження незаконного обігу психотропних речовин як шляхом здійснення профілактичних заходів, так і шляхом визначення основних напрямків караності діянь, предметом яких виступають психотропні речовини. Так в ст.7 міститься абсолютна заборона на будь-яке використання психотропних речовин, які віднесені до Списку 1, оскільки їх вживання представляє підвищену небезпеку для споживачів (ст. 7 див. Додаток). Караність діянь, предметом яких виступають психотропні речовини здійснюється на підставі наступних принципових положень:

- відповідно до національних конституційних положень кримінальна караність правопорушень, предметом яких є психотропні речовини повинна мати місце за умов вчинення правопорушення умисно і якщо це діяння суперечить правовим нормам прийнятим з метою виконання положень Конвенції 1971 року;
- кримінально-карним повинні визначатися і діяння співучасників, які фактично не були виконавцями правопорушення, але умисно приймали участь у вчиненні правопорушення, здійснили змову з метою вчинення правопорушення не залежно від отримання або неотримання злочинного результату, підготовлювали або фінансували операції безпосередньо пов'язані із вчиненням вказаних правопорушень;
- всяка психотропна речовина, інша речовина, обладнання яке використовувалось з метою вчинення будь-якого з вказаних правопорушень підлягають обов'язковому вилученню і конфіскації;
- до осіб, які вчиняють правопорушення предметом яких виступають психотропні речовини і зловживають такими речовинами національне законодавство може передбачати в якості заміни осуду або покарання, або як доповнення до покарання, застосування заходів спрямованих на їх лікування, виховання, нагляд після закінчення ними лікування, відновлення їх працездатності і повернення їх до активного соціального життя

У 1983 році Комітетом по наркотикам був прийнятий Додаток до резолюції I, в якому містився огляд стратегії і тактики контролю за наркотичними засобами і психотропними речовинами. Крім того, в додатку наведені конкретні заходи по подоланню зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, а саме:

- покращення системи міжнародного і національного контролю за наркотичними засобами;
- досягнення рівноваги між попитом на наркотичні засоби та психотропні речовини, призначені для законного обігу, та їх пропонуванням;
- ліквідація поставок наркотичних засобів і психотропних речовин з незаконних джерел;
- обмеження незаконного обігу наркотиків та психотропів;

— зменшення попиту на заборонені наркотичні засоби і психотропні речовини, а також незаконне використання лікарських препаратів;

— лікування, реабілітація і соціальна реєстрація осіб, що зловживають наркотичними засобами та психотропними речовинами.

З метою подолання негативних наслідків значного розповсюдження наркоманії у 1988 році більшістю держав світового співтовариства була підписана Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, яка була ратифікована Україною у 1991 році. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (далі Конвенція 1988 року) складається з преамбули, основної частини та додатка у вигляді переглянутих таблиць наркотичних засобів і психотропних речовин, на які додатково до попередніх конвенцій розповсюджується правове регулювання Конвенції 1988 року.

На відміну від розглянутих раніше конвенцій в Конвенції 1988 року *преамбула* містить цілу низку положень, які дають відповідь на питання про необхідність протидії зловживанню наркотичними засобами і психотропними речовинами і про стратегічні напрямки такої боротьби. Так в преамбулі зазначається, що незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин представляє собою серйозну загрозу не тільки для суспільства і споживача, як декларувалося попередніми конвенціями, а здійснює негативний вплив на економічні, культурні, політичні основи суспільства. Світове співтовариство фіксує зростання кількості споживачів наркотичних засобів і психотропних речовин, які в подальшому експлуатуються в сфері незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Проглядається і жорсткий зв'язок між незаконним обігом предметів наркотизму і організованими формами злочинної діяльності, в тому числі і транснаціональною злочинністю, діяльність яких підриває легальну економіку, створює загрозу стабільності, безпеці та суверенітету держав. Незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин пов'язаний з отриманням надприбутку, що створює умови корупційного проникнення злочинних організацій в механізми державного управління, законну торгівлю і фінансову діяльність, підпорядковуючи ці структури меті незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. В преамбулі і формулюються основні стратегічні напрямки протидії незаконному обігу засобів і речовин, які здатні викликати захворювання на наркоманію і токсикоманію, серед яких можна виділити наступні. Визнаючи, що незаконний обіг набуває ознак бізнесу, світове співтовариство ставить за мету позбавлення осіб які приймають в ньому участь отриманих незаконно доходів, усуваючи тим самим основний спонукальний мотив такої діяльності. Усунення корінних причин проблеми зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами повинно здійснюватися шляхом зменшення попиту на такі засоби і речовини. Незаконне виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин також пов'язане з доступністю до прекурсорів та інших хімічних речовин і розчинників, які використовуються з метою підпільного виробництва таких засобів і речовин. Крім того, світове співтовариство наголошує на принциповому положенні згідно з яким, можливість подолати незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин набуває ознак реальності тільки за умов застосування скоординованих зусиль на підставі загальноновизнаних правових норм, джерелом яких стала Конвенція 1988 року.

Норми-дефініції містять визначення окремих предметів незаконного обігу (рослина канабіс, кокаїновий кущ, наркотичний засіб, опійний мак та ін.), адитивних ознак елементів незаконного обігу предметів наркотизму (незаконний обіг, отримання доходів та ін.), заходів відповідальності та інших заходів спрямованих на протидію незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин (конфіскація, контрольована поставка, заморожування та накладення арешту та ін.), місць та суб'єктів вчинення правопорушень (комерційний перевізник, держава транзиту та ін.), органів та посадових осіб на які покладена відповідальність за реалізацію та контроль за застосуванням положень Конвенції 1988 року (Міжнародний комітет по контролю над наркотиками, Генеральний Секретар Організації Об'єднаних Націй та ін.).

Диспозитивні норми, за якими допускається певна можливість Сторонам на підставі домовленостей обирати поведінку яка є предметом такої узгодженості. До найбільш вагомих диспозитивних норм, якими визначається характер протидії розповсюдженості незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, можна віднести наступні норми процесуального і процедурного змісту. Так Сторони, за умов відповідності національному законодавству, спрямовують зусилля на використання будь-яких дискреційних юридичних повноважень, які відносяться до кримінально-правового переслідування осіб за вчинення правопорушення в сфері

обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, з метою досягнення максимального результату та ефективності правоохоронних заходів (п.6 ст.3). Також визначаються правила встановлення юрисдикції відносно правопорушень, місцем вчинення яких є простір який або входить в сферу юрисдикції декількох держав, або відноситься до „нічийної” території (ст. 4 див Додаток). Окремо регулюється правова підстава і процедура видачі особи, яка вчинила одне з правопорушень, хоча і визнається, що спеціальний порядок видачі правопорушника повинен регулюватися окремими договорами між сторонами (ст.6 див. Додаток). Окремі диспозитивні норми спрямовані на регулювання питань кримінальної відповідальності і застосування інших заходів кримінально-правового впливу на осіб. Так передбачена можливість встановлення подовжених строків давності притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які винили одне з правопорушень, передбачене Конвенцією 1988 року (п.8 ст.3). Сторони Конвенції 1988 року можуть застосовувати необхідні оперативно-розшукові заходи, такі, наприклад, як контрольована поставка наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 11 див. Додаток), або у разі необхідності обмежувати обіг матеріалів та устаткування, яке може використовуватися з метою виготовлення або виробництва предметів наркотизації (ст. 13 див. Додаток).

Норми-рекомендації, які містять певну варіантність у виборі поведінки суб'єктам Конвенції 1988 року, за змістом мають на меті запропонувати сторонам такі заходи, застосування яких залежить від правової системи окремого суб'єкта міжнародних правовідносин. Так, пропонується додатково до засудження за правопорушення застосовувати відносно правопорушника такі заходи як лікування, перевиховання, нагляд, відновлення працездатності та соціальна реабілітація (п.4 ст. 3). А у випадку вчинення малозначущого правопорушення сторони мають право встановлювати в якості альтернативи покаранню (засудженню) такі заходи, як перевиховання, відновлення працездатності та соціальна реабілітація, та в разі встановлення симптомів наркоманії, застосування лікування та подальший нагляд (п.4 ст.3). Не оминули рекомендації і процесуальні питання, пов'язані з притягненням до відповідальності правопорушників. Так, згідно з положенням ст.8 Конвенції 1988 року сторони розглядають питання про можливість передачі кримінальної справи одна одній, коли вважають, що така передача відповідає інтересам здійснення правосуддя.

Факультативні норми більшою своєю частиною торкаються питань вибору форм співробітництва між державами, які підписали Конвенцію 1988 року та певної альтернативності в застосування спеціальних заходів протидії незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Так, ст.10 (див Додаток) визначається порядок міжнародного співробітництва сторін Конвенції 1988 року з державами, територія яких використовується з метою транзиту наркотичних засобів або психотропних речовин. Співробітництво може здійснюватися у формі представлення технічної, правової, фінансової допомоги. Крім того, Сторони мають право приймати більш суворі заходи ніж обумовлені Конвенцією 1988 року, якщо такі заходи будуть визнані доцільними та необхідними з метою запобігання і припинення незаконного обігу (ст. 24).

Норми-обов'язки, які знайшли втілення в Конвенції 1988 року, спрямовані на правове і процедурне регулювання протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Так, до обов'язків нормативного характеру можуть бути віднесені: необхідність застосування Сторонами таких санкцій як позбавлення волі з врахуванням ступеня тяжкості вчиненого правопорушення (п.4ст.3); враховувати ступінь тяжкості правопорушення наркотичної спрямованості в процесі вирішення питання про можливість дострокового або умовного звільнення особи, засудженої за вказане правопорушення (п.7 ст.3); надавати широку правову допомогу в розслідуванні, кримінально-правовому переслідуванні і судовому розгляді справ відносно правопорушень, предметом яких є наркотичні засоби і психотропні речовини (ст.7 див. Додаток). До обов'язкових процедурних норм відносяться правові встановлення пов'язані з обов'язковим вжиттям заходів спрямованих на конфіскацію як самих наркотичних засобів, психотропних речовин, обладнання для їх виготовлення, так і доходів отриманих в результаті незаконного обігу вказаних предметів правопорушень (ст.5 див. Додаток); застосування необхідних заходів спрямованих на викорінювання незаконного культивування рослин які містять наркотично активні речовини (ст. 14).

Конвенція 1988 року містить наступні **заборони**, які згідно з юридичною природою „конвенційних” норм виступають підґрунтям для національного антинаркотичного законодавства кримінально-правової галузевої належності. Так повинні визнаватися злочинними наступні діяння:

- виробництво, виготовлення, екстрагування приготування, пропозиція з метою продажу, розповсюдження, продаж, поставка на будь-яких умовах, посередництво, переміщення,

транзитне переміщення, транспортування, імпорт або експорт будь-якого наркотичного засобу або психотропної речовини;

- культивування опійного маку, кокаїнового куща або рослини канабісу з метою виробництва наркотичного засобу;
- зберігання або купівля будь-якого наркотичного засобу або психотропної речовини з метою здійснення незаконного обігу;
- виготовлення, транспортування або розповсюдження обладнання, матеріалів або речовин, якщо відомо що вони призначенні для використання з метою незаконного культивування, виробництва або виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин;
- організація, керівництво або фінансування будь-яких правопорушень предметом яких є наркотичні засоби або психотропні речовини;
- конверсія або переведення власності, якщо відомо що така власність була отримана в наслідок вчинення будь-якого правопорушення з наркотичними засобами і психотропними речовинами;
- приховування або утаювання дійсного характеру, джерела, місцезнаходження, способу розпорядження, переміщення, дійсних прав по відношенню до власності або її належність, якщо відомо, що власність була отримана в результаті незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин;
- до кваліфікуючих видів злочинів повинні бути віднесені діяння вчиненні організованою злочинною групою, злочинною (в тому числі і міжнародною) організацією, вчинення інших правопорушень які сприяють вчиненню правопорушення предметом якого є наркотичні засоби психотропні речовини, застосування насилля або зброї, якщо винна особа є службовою особою, вчинення правопорушення у виправній установі, навчальному закладі або в громадських місцях чи в безпосередній близькості від них, або в інших місцях які використовуються школярами і студентами для проведення учбових, спортивних та громадських заходів, наявність попередньої судимості за вчинення аналогічних правопорушень як за кордоном так і на території власної держави наскільки це допустимо з позиції власного законодавства.

До діянь за вчинення яких встановлення кримінальної відповідальності вирішується на підставі конституційних положень і основних принципів власної правової системи належать наступні:

- придбання, володіння або використання власності, якщо в момент її отримання було відомо, що така власність отримана в результаті вчинення правопорушення або правопорушень з наркотичними засобами або психотропними речовинами, або в результаті участі в такому правопорушенні або правопорушеннях;
- володіння обладнанням, матеріалами або речовинами, якщо відомо, що вони використовуються або призначенні для використання з метою незаконного культивування, виробництва або виготовлення будь-яких наркотичних засобів або психотропних речовин;
- участь, причетність або злочинна змова з метою вчинення будь-якого правопорушення або правопорушень, спроба вчинити таке правопорушення, а також пособництво, підбурювання, сприяння або надання поради в процесі їх вчинення.

Аналіз основних положень „конвенційних” норм антинаркотичної спрямованості приводить до висновку про необхідність створення комплексного міжнародного акту в якому виключити певні повторювання які існують сьогодні в міжнародних актах вказаної спрямованості, що свою чергу виключить можливість існування колізійних норм у національному законодавстві, створить більш вагомні умови для глобальної протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин як в умовах окремої держави так і в межах всього світового співтовариства.

1.2. Національне законодавство, яке спрямоване на боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів

Антинаркотичне законодавство України зобов'язано своїм становленням та розвитком історичним умовам, які склалися для нього на початку ХХ ст. Знаходячись у складі Росії, втративши всі ознаки державності і навіть автономії, українське законодавство як таке перестало існувати. Загальнодержавні акти спочатку Російської імперії, а потім Радянської Росії поширювали свою дію і на території Ук-

раїни, що стало підґрунтям для побудови власної української системи законодавства в майбутньому, яке почало складатися лише з проголошенням Україною незалежності.

Початок створення антинаркотичного законодавства пов'язується з приєднанням Росії до Міжнародної конвенції про опіум у 1912 році. В той же рік “Уложение о наказаниях уголовных и исправительных” було доповнено ст. 869-2, в якій передбачалася кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, придбання, зберігання з метою збуту опіуму, а також пристрій для паління опіуму. Вступ Росії в Першу світову війну викликав широке розповсюдження кокаїнізму, і вже 8 квітня 1918 р. Декретом РНК “Про передачу запасів опіуму” вся наркотична речовина, яка знаходилась на фармацевтичних заводах Росії, була передана під нагляд і контроль Народному комісаріату фінансів.

У Кримінальному кодексі УРСР 1922 року були відсутні норми, які передбачали кримінальну відповідальність за дії безпосередньо з наркотичними речовинами. На практиці, відносно діянь, предметом яких виступали наркотичні речовини, використовувались або ст. 139 КК УРСР (1922) “Скупка або збут у вигляді промислу продуктів, матеріалів, виробів, відносно яких існує спеціальна заборона або обмеження”, або ст. 215 КК УРСР (1922) “Виготовлення отруйних або сильнодіючих речовин особами, які не мають на те права”. Відсутність безпосереднього регулювання законодавством обмежень обігу наркотичних речовин призвела до підзаконного вирішення цього питання. Так, з прийняттям у жовтні 1924 р. Постанови РНК “Про заходи регулювання торгівлі наркотичними речовинами” заборонявся вільний обіг по всій території держави всіх сильнодіючих речовин, які могли спричинити негативні наслідки для здоров'я населення. Всі наркотичні речовини, які доставлялися з-за кордону, повинні були поступати виключно в Комісаріат охорони здоров'я, який і здійснював розподіл і контроль за подальшою долею імпортованих речовин. Відповідальність за порушення вказаних правил наступала за ст. 136 КК (1922), яка передбачала відповідальність за порушення положень, що регулюють проведення в життя державної монопольної політики.

У Кримінальному кодексі УРСР, прийнятому в 1927 році, серед господарських злочинів (глава 5) була розміщена стаття, у якій передбачалась кримінальна відповідальність за виготовлення і схов та збут без належного дозволу кокаїну, опію, морфію, ефіру та іншого дурманливого засобу (основний склад), а також за вказані дії, які носять характер промислу, а також за утримання притонів, де збуваються або споживаються сильнодіючі речовини (кваліфікований склад). Прийняттям у 1934 році Постанови уряду СРСР “Про заборону посіву опійного маку та індійської коноплі” КК УРСР (1927) був доповнений ст. 134-1, якою передбачалась кримінальна відповідальність за посів опійного маку та індійської коноплі без відповідного дозволу.

28 грудня 1960 р. був прийнятий КК УРСР, в якому ст. 229 передбачала кримінальну відповідальність за виготовлення, придбання або зберігання з метою збуту, або збут отруйних, сильнодіючих і наркотичних речовин. В подальшому КК був доповнений новими нормами, які були спрямовані на попередження розповсюдження наркотизму у різних формах його прояву. Указом Президії Верховної Ради УРСР 1974 року “Про посилення боротьби з наркоманією” КК був доповнений ст.ст. 229-1—229-6 КК, які передбачали кримінальну відповідальність за незаконні дії з наркотичними речовинами. В 1987 році знов були внесені зміни в КК України і він був доповнений ст.ст. 229-7—229-11 КК, які також були спрямовані на посилення боротьби з розповсюдженням наркоманії.

У лютому 1995 року був прийнятий Закон України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними”, після чого КК доповнений ст.ст. 229-12—229-20 КК; у липні 1999 р. Закон України “Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів” був викладений в новій редакції.

Закон України „Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів” (далі Закон) став першим законодавчим актом комплексної дії яким регулюються питання законного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що і стало підґрунтям для отримання формальної можливості законодавчому органу визначити межі дозволеної та забороненої поведінки, остання знайшла відображення у відповідних кримінально-правових і адміністративних нормах якими передбачена відповідальність за порушення правових встановлень. Крім того, приймаючи до уваги що деякі норми антинаркотичного змісту які розміщені в кримінальному законодавстві мають

бланкетний характер, положення вказаного Закону мають суттєве значення для тлумачення їх змісту. Вказаний Закон містить такі види правових встановлень.

Норми-дефініції, через які визначаються значення використаних законодавцем термінів, умовно можна поділити на дві групи. В першу входять категорії якими визначаються ознаки предмету правовідносин, на які поширюється правове регулювання нормативно-правового акту: наркотичний засіб, психотропна речовина, препарат, наркотичний (психотропний) лікарський засіб, прекурсор, аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин та ін. Другу групу складають терміни, якими визначаються ті чи інші сторони обігу певних предметів: культивування рослин, виробництво наркотичних засобів і психотропних речовин, імпорту або експорту наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та ін.

Диспозитивні норми якими визначається, в першу чергу, надання окремим суб'єктам відповідного виду правовідносин владних повноважень по регулюванню поведінки окремих учасників відносин, Так Законом визначається, що порядок обігу на території України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до Списку №1 Таблиці IV Переліку (ст.4); контроль за обігом наркотичних засобів (психотропних) лікарських засобів та порядок їх застосування (ст. 5); ліцензування діяльності пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (ст.6) та культивування рослин які містять наркотично активні компоненти (ст.7); порядок діяльності лікувально-профілактичних закладів та установ всіх форм власності по придбанню, перевезенню, зберіганню, відпуску, використанню наркотичних засобів, психотропних речовин, включених до Таблиць II і III Переліку, та прекурсорів, включених до Таблиці IV Переліку (ч.6 ст.10) та знищенню цих засобів за умов визнання їх непридатними до подальшого використання або переробки (ч.7 ст.10); визначення щорічних квот в межах яких здійснюється виробництво, виготовлення, зберігання, ввезення та вивезення наркотичних засобів і психотропних речовин включених до Таблиць II і III Переліку на підставі розрахунків потреби України в наркотичних засобах і психотропних речовинах (ч.1 ст.11) та правила виробництва, виготовлення, зберігання, ввезення і вивезення вказаних наркотичних засобів і психотропних речовин (ч.2 ст.11); здійснення імпоротно-експортних операцій з наркотичними засобами, психотропними речовинами і прекурсорами (ст. 12); форма бланків рецептів, правила їх обліку, зберігання і оформлення (ст. 15) – визначаються Кабінетом Міністрів України із залученням в деяких випадках центральних органів виконавчої влади, які діють в межах своїх повноважень. Діяльність виконавчих органів влади спрямована на допущення використання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на території України виключно в медичній, науково-дослідній роботі, експертній і оперативно-розшуковій діяльності, та з метою навчання (ст. 4). В окремих положеннях Закону визначаються правила за якими здійснюється контроль відносно окремих видів засобів і речовин. Так, в ст. 5 Закону встановлюються межі контролю за сполуками, які містять наркотичні засоби або психотропні речовини:

- препарати що містять наркотичні засоби або психотропні речовини підлягають тим самим заходам контролю, що і наркотичні засоби і психотропні речовини які в них містяться;
- якщо препарати містять наркотичні засоби або психотропні речовини які відносяться до різних класифікаційних груп і до них застосовуються різні заходи контролю, до всього препарату застосовуються заходи контролю які передбачені для контролю за більш небезпечним засобом який входить в сполуку;
- заходи контролю можуть не застосовуватися відносно тих препаратів які містять невелику кількість наркотичних засобів або психотропних речовин та прекурсорів і які не можуть бути видобуті легкодоступним способом.

Норми-рекомендації поширюються виключно на регулювання здійснення окремих видів діяльності, які потребують використання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів. Так в ст.10 Закону містяться положення згідно з яким проведення експертиз виключно в межах спеціалізованих державних установах, проведення контрольованих поставок, оперативних закупок, відібрання зразків для дослідження цих засобів або речовин органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не потребує ліцензування.

Норми-обов'язки спрямовані на покладання окремих зобов'язань на осіб, які хоча і наділенні повноваженнями з боку держави на здійснення законного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, однак не мають власних повноважень по визначенню характеру такого обігу. Так, в ст. 7 Закону міститься обов'язок спрямований до всіх юридичних осіб які здійснюють діяльність, пов'язану з культивуванням та використанням чи реалізацією рослин, що містять наркотично активні компоненти, по забезпеченню встановленого законодавством режиму охорони посівів, місць зберігання та переробки цих рослин. А юридичні особи які не мають ліцензії на культивування рослин які відносяться

до наркотичних засобів, та фізичні особи, які є власниками або землекористувачами земельних ділянок, на яких ростуть такі рослини, зобов'язані їх знищити (ст.7). Окремі обов'язки покладені і на імпортерів, експортерів та перевізників наркогенних засобів і речовин. Встановлюється, що імпортно-експортні та транзитні перевезення здійснюються виключно через митниці, які визначені Державною митною службою України (ст. 12).

Норми-заборони характеризуються покладанням на учасників правовідносин обов'язку не вчиняти дії які, за думкою законодавця, представляють суспільну небезпеку і, у разі не виконання обов'язку, можуть бути підставою притягнення до юридичної відповідальності. Так в ст. 8 Закону міститься положення згідно з яким обіг в Україні аналогів наркотичних засобів і психотропних речовин забороняється. Забороняється пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів у поштових відправленнях в тому числі і міжнародного напрямку (ст. 13). Суб'єктам підприємницької діяльності забороняється зосереджувати в своєму розпорядженні кількість прекурсорів, включених до Таблиці IV Переліку що перевищує їх виробничі потреби. А що стосується підприємств роздрібної торгівлі, то оптова реалізація ними прекурсорів, включених до Списку №1 Таблиці IV забороняється (ст. 16).

На підставі викладеного можна зробити висновок про те, що Закон України „Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів” регулює легальні суспільні відносини, які виникають в результаті законного обігу особливих предметів, вживання яких здатне викликати симптоми тяжкого захворювання, використовуючи два методи. З одного боку в нормативно-правовому акті сформульовані приписи по вчиненню суспільно корисних дій, а з іншого, Закон містить заборони, відповідальність за порушення яких встановлюється в нормативних актах різної галузевої належності, в тому числі і кримінальному законодавстві.

Закон України „Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними” (далі Закон) містить нормативно визначену систему заходів медичного, оперативного-розшукового, виховного характеру, які спрямовані на протидію незаконному обігу засобів і речовин, які здатні і разі зловживання ними викликати симптоми тяжкого захворювання на наркоманію та токсикоманію.

Норми-дефініції визначають зміст використаних законодавцем термінів, якими характеризуються дії пов'язані із зловживанням наркотичними засобами і психотропними речовинами та його наслідками (наркоманія, хворий на наркоманію, незаконне вживання наркотичних засобів або психотропних речовин, зловживання наркотичними засобами або психотропними речовинами та ін.), та термінологічне визначення лікувальних та інших заходів які застосовуються до особи яка хвора на наркоманію (медичне обстеження, добровільне лікування, примусове лікування, тяжкий психічний стан та психічний розлад та ін.).

Диспозитивні норми Закону спрямовані на детальне регулювання заходів протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зловживанню ними, та визначення кола державних органів і установ на які покладені обов'язки по реалізації положень нормативно-правового акту. Так боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у межах наданих повноважень здійснюється Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Генеральною прокуратурою України, Державним митним комітетом України, Державною прикордонною службою України, а заходи протидії зловживанню вказаними засобами і речовинами покладені на Міністерство охорони здоров'я України (ст. 3).

До заходів спрямованих на подолання незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів відносяться наступні:

- *контрольована поставка* передбачає ввіз, вивіз та транзит через територію України та окремі регіони наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів під контролем і оперативним наглядом правоохоронних органів які мають право на здійснення оперативного-розшукової діяльності. Використання цього заходу дає змогу виявити шляхи переміщення партій наркотичних засобів та виявлення мережі розповсюджувачів предметів наркотизму (ст. 4);
- *оперативна закупка* полягає у придбанні працівниками органів які мають право здійснювати оперативного-розшукову діяльність за постановою начальника відповідного органу погодженою з прокурором, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Використання оперативної закупки є дійовим заходом виявлення фактів незаконного збуту наркотичних засобів (ст. 5);
- *конфіскація* полягає у примусовому вилученні і переведенні у власність держави або знищення наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів і обладнання яке використовується для їх незаконного виготовлення. Рішення про конфіскацію як предметів наркотизму так і обладнання

яке використовується для їх виготовлення приймається виключно в судовому (ст. 21 Конституції України) порядку не залежно від характеру вчинюваних дій по незаконному обігу цих предметів (ст. 6);

- *запити правоохоронних органів про розміщення коштів, одержаних від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів* захід який полягає у письмовій вимозі органів що мають право на здійснення оперативно-розшукової діяльності направленої до банків, кредитних, митних, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форм власності) про надання протягом трьох діб інформації і документів про операції, рахунки, вклади, внутрішні та зовнішні економічні угоди юридичних осіб і громадян, відносно яких є підозра про їх причетність до незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Вказані установи зобов'язані за власної ініціативи протягом двадцяти діб надіслати до правоохоронних органів інформацію відносно осіб, перекази і вклади яких перевищують тисячу мінімальних розмірів заробітної плати, що може свідчити про причетність особи до операцій з наркотичними засобами, психотропними речовинами, прекурсорами та коштами і майном, які отримані від їх незаконного обігу (ст. 7);
- *огляд транспортних засобів, вантажів і особистих речей* може здійснюватися посадовими особами Міністерства внутрішніх справ України і Служби безпеки України на підставі заяв, повідомлень про правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів або за наявності достовірної інформації отриманої з інших джерел. У разі виявлення засобів і речовин відносно яких є обґрунтована підозра відносно їх належності до наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів та з метою їх подальшого дослідження, та у разі наявності у особи яка керує транспортним засобом або пасажирів ознак наркотичного сп'яніння, транспортний засіб і особи можуть бути доставлені в органи внутрішніх справ з метою встановлення необхідних обставин (ст. 8);
- *тимчасове призупинення діяльності розважального закладу* може мати місце тоді, коли уповноваженими органами встановлені факти систематичного вживання чи збуту в місцях масового перебування громадян (ресторанах, кафе, барах, казино, відеотеках, дискотеках тощо) та невжиття з боку керівництва цих закладів необхідних заходів протидії протиправній діяльності пов'язаної з незаконним обігом наркотичних засобів психотропних речовин чи прекурсорів. Рішення про призупинення діяльності об'єктів приймається органами державної виконавчої влади за поданням правоохоронних органів на строк до трьох місяців під час якого повинні бути вжиті заходи для попередження можливості подальшого використання розважальних закладів з протизаконною ціллю. У разі встановлення повторного протягом одного року факту використання закладу з цією метою – термін призупинення діяльності може досягати шести місяців. У разі подальшого використання цих закладів в незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, то їх діяльність припиняється (ст. 9);
- *здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі* - гласний адміністративний нагляд може застосовуватися до осіб, які були засуджені до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Цей профілактичний захід спрямований на попередження можливості подальшої участі особи засудженої за наркозизм у незаконному обігу вказаних засобів і речовин (ст. 11).

До заходів протидії незаконному вживанню наркотичних засобів, психотропних речовин законодавцем віднесені наступні:

- *виявлення осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини* здійснюється на підставі отриманої інформації від установ, підприємств, організацій, засобів масової інформації або окремих громадян про те, що певна особа незаконно вживає вказані засоби або речовини. Під незаконним розуміють вживання без призначення лікаря. Факт незаконного вживання особою наркотичних засобів або психотропних речовин встановлюється на підставі показань свідків, наявності ознак наркотичного сп'яніння, результатів медичного огляду та тестування на вміст у організмі особи засобів і речовин які відносяться до наркотичних або психотропних. Виявлення факту незаконного вживання наркотичних засобів або психотропних речовин може бути підставою для постановлення особи на облік як такої, яка схильна до вживання вказаних засобів або речовин. У разі наявності інформації про те, що особа незаконно вживає наркотичні засоби або психотропні речовини чи знаходиться у стані сп'яніння, така особа підлягає медичному огляду (ст. 12);

- *медичний огляд* спрямований на встановлення факту наркотичного сп'яніння в результаті незаконного вживання наркотичних засобів і психотропних речовин. Медичний огляд проводиться лікарем-наркологом, а діагноз „наркоманія” або „токсикоманія” встановлюється консультаційною комісією. Огляд проводиться на підставі направлення органів внутрішніх справ (ст. 13);
- *медичне обстеження* ні за метою, ні за порядком проведення не відрізняється від медичного огляду. Особливістю обстеження є те, що ініціатором його проведення виступає лікар-нарколог (ст. 13);
- *добровільне лікування особи* здійснюється за умов якщо особа зловживає наркотичними засобами і психотропними речовинами, що і підтверджується діагнозом – „наркоманія” або „токсикоманія”; зазначена особа потребує такого лікування як в амбулаторних так і стаціонарних умовах; особа має чітко визначене бажання пройти курс лікування. За проханням особи їй може бути забезпечене лікування на умовах анонімності – відомості про таке лікування можуть бути надані виключно на підставі запиту з правоохоронних органів у разі притягнення такої особи до кримінальної або адміністративної відповідальності (ст. 14);
- *примусове лікування* застосовується до осіб які визнані хворими на наркоманію або токсикоманію; ухиляються від добровільного лікування або після лікування продовжують вживати наркотичні засоби або психотропні речовини без призначення лікаря; у зв'язку з небезпечною поведінкою цих осіб до органів внутрішніх справ або прокуратури звернулися близькі родичі або інші особи. Рішення про застосування примусового лікування приймається виключно в судовому порядку. Строк застосування примусових заходів – до одного року. Не підлягають направленню на примусове лікування особи які страждають на тяжкі психічні розлади, або іншу тяжку хворобу, що перешкоджає перебуванню особи в закладах такого типу; інваліди I та II груп, вагітні жінки і матері які мають немовлят, жінки віком понад 55 років та чоловіки віком понад 60 років (ст. 16). На підставі подання спеціалізованої установи де особа яка проходить примусове лікування вона може бути звільнена від подальшого лікування і термін лікування може бути подовжений. Однак в останньому випадку загальний термін лікування не може бути більш одного року ст. ст. 18-19).

Зазначені закони стали передумовою для приєднання України до міжнародної боротьби з розповсюдженням наркоманії і тих негативних наслідків, які вона викликає, і підґрунтям для створення нормативно-правових підстав реформування законодавства відповідного профілю.

У 2001 році був прийнятий новий КК України, який виділяє злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів в самостійний розділ XIII.

Діюче кримінальне законодавство буде більш детально розглянуте в наступних розділах, однак треба зазначити, що тільки кримінальним законодавством акти антинаркотичного змісту не вичерпуються.

3.1 Кримінально-правова політика зарубіжних країн по відношенню до незаконного обігу наркотичних засобів.

Боротьба із злочинністю в цілому і наркотизмом зокрема здійснюється не хаотично, а на підставі основних концептуальних положень, які з одного боку віддзеркалюють відношення суспільства до проблеми необхідності подолання певних негативних проявів, а з іншого, відображають прагнення держави застосувати кримінально-правові заходи впливу на суспільні відносини які виникають в процесі вчинення злочинів певного виду. Вказані тенденції знаходять відображення в домінуючій в окремій країні кримінально-правовій політиці, під якою традиційно розуміють основні напрямки діяльності державних і громадських формувань в сфері боротьби зі злочинністю та негативними її наслідками, ставлення до осіб які вчинили злочинне діяння, визначаються форми, задачі та зміст такої діяльності, відновлення прав і законних інтересів осіб, які постраждали від злочину. Таким чином, зміст кримінально-правової політики окремої держави може розглядатися як стратегічний напрямок державно-правової діяльності, який визначається концептуальними положеннями подолання злочинності в різних формах її проявів, реалізується в процесі використання кримінально-правових, кримінологічних (віктимологічних) заходів, реалізації адміністративно та кримінально-процесуального нормативного потенціалу.

Кримінально-правова політика боротьби з наркотизмом представляє собою окрему галузь правової політики в якій, з одного боку, проявляються загальні тенденції боротьби із злочинністю, а

з іншого, визначаються принципи протидії такій формі злочинності як незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Кримінально-правова політика окремої держави будуються на загальновизнаних принципових положеннях які знайшли відображення в зобов'язальних „конвенційних” нормах і в той же час боротьба з наркотизмом здійснюється з врахуванням ментальних, традиційних особливостей окремої соціальної спільноти, що дає змогу наголосити на існуванні різних за змістом правових політик окремих країн по відношенню до механізмів протидії наркотизму та його негативним наслідкам. Дослідження особливостей кримінально-правових політик окремих країн має за мету не тільки інформувати про основні тенденції протидії наркотизму, а дає змогу зробити порівняльний аналіз спрямований на оптимізацію правового регулювання протидії злочинності як шляхом вдосконалення нормативно-правових актів, так і діяльності правоохоронних органів на які покладені завдання про протидії „наркотичній” злочинності.

В контексті теоретичного осмислення кримінально-правової антинаркотичної політики окремих країн приходимо до висновку, що в частині обов'язковості протидії наркотизму така політика визначається міжнародними нормами конвенційного характеру, а ступінь „суворості” кримінально-правових заходів визначається на підставі національної програми боротьби з незаконним обігом засобів і речовин вживання яких здатне викликати негативні соціальні прояви. Таким чином, прийнявши в якості підстави для класифікації державно-правової політики боротьби з наркотизмом ступінь суворості застосовуваних кримінально-правових заходів, нами виділено чотири види кримінально-правової політики боротьби з наркотизмом: зверх жорстка, жорстка, помірна та ліберальна.

До держав зі *зверх жорсткою* кримінально-правовою політикою відносяться ті, геополітичне положення яких обмежується азійським регіоном. Треба зазначити, що Азія традиційно розглядається суб'єктами наркобізнесу в якості дешевих джерел наркосировини опійної групи. Тому, жорсткість кримінально-правових заходів до суб'єктів незаконного обігу наркотичних засобів, їх інтенсивність обумовлюється поширенням традиційних для регіону виробництв великої кількості наркотичних засобів які відіграють суттєву роль в економіках окремих країн. Наміри держав азійського регіону вийти з під впливу наркосиндикатів, діяльність яких супроводжується криміналізацією всіх сторін соціально-економічного життя суспільства окремих країн, детермінує застосування жорстких кримінально-правових заходів. Так в державах віднесених нами до даної групи (Китай, Афганістан, Пакистан, Сінгапур та ін.) широко застосовується найсуворіші покарання – смертна кара, довічне ув'язнення, за дії, пов'язані з торгівлею наркотичними засобами, за їх зберігання у великій кількості, що розглядається як запах на збут цих засобів. Суворі кримінально-правові заходи застосовуються і до осіб, які вживають наркотичні засоби залежно від ступеня небезпеки впливу такого засобу на здоров'я споживача.

До другої групи держав віднесені нами ті, в яких реалізується *жорстка* кримінально-правова політика боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Суттєвою ознакою жорсткої кримінально-правової політики є застосування до осіб які вчинили злочин предметом якого є наркотичні засоби та інші предмети наркотизму суворих кримінально-правових заходів не виключаючи смертну кару (в державах яких смертна кара не застосовується встановлюється довічне позбавлення волі) за дії спрямовані на розповсюдження небезпечних наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Однак, на відміну від держав першої групи найбільш суворі заходи примусового характеру застосовуються у виключних випадках, наприклад, коли мова йде про збут наркотичних засобів і психотропних речовин у особливо великих розмірах, ввіз на територію держави засобів і речовин які здатні викликати симптоми захворювання на наркоманію вже після першого вживання та ін. Враховуючи ту обставину, що більшість держав в яких проповідується жорстка політика відносно протидії незаконному обігу наркотичних засобів (Сполученні Штати Америки, Канада, Великобританія та ін.) відносяться до англо-американської сім'ї права, більшість яких визначається високим рівнем економічного розвитку, вказані країни розглядаються наркосиндикатами в якості кінцевого пункту наркотрафіків, особлива увага приділяється саме боротьбі з наркобізнесом при загальній декриміналізації вживання наркотичних засобів і психотропних речовин.

До держав з *помірною* кримінально-правовою політикою відносяться в першу чергу європейські країни (Німеччина, Франція, Польща, Росія та ін.). Особливості, які дозволяють об'єднати в одну класифікаційну групу, полягають в тому, що в разі вчинення злочинів пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів законодавством не

передбачається можливість призначення покарання у вигляді довічного ув'язнення, а законодавством встановлюється можливість призначення покарання не пов'язаного з позбавленням волі взагалі. Крім того у разі вчинення злочинів наркотичного спрямування до особи можуть застосовуватися загальні правила звільнення від кримінальної відповідальності і покарання, що в свою чергу не виключає можливості застосування до особи заходів примусового лікування від наркоманії. В країнах з помірною кримінально-правовою політикою передбачається диференціація кримінальної відповідальності за вчинення злочинів з врахуванням ступеня небезпеки предмета злочину. його кількісних показників, неодноразовості вчинення злочинів та ін.

Четверту групу країн складають представники ліберальної кримінально-правової політики, до яких відносяться Голландія і Швейцарія. Особливість кримінальної відповідальності за наркотизм в цих державах полягає в тому, що вона безпосередньо залежить від виду наркотичного засобу або психотропної речовини яка є предметом незаконних дій. Всі наркотичні засоби і психотропні речовини, з врахуванням ступеня небезпеки для їх споживача, на підставі наркогенності засобу чи речовини, поділені умовно на дві групи - так звані „легкі” і „важкі”. Відносно перших проповідується часткова їх легалізація в межах незаконного обігу з можливістю придбання для наркотизації під контролем державних органів за порядком продажу споживачам. Відносно „важких” наркотичних засобів застосовуються загальновизнані заходи обмеження їх незаконного обігу із широким застосуванням заходів кримінально-правового характеру.

Необхідно підкреслити, що приведена класифікація держав які проповідують ту чи іншу кримінально-правову політику має умовний характер і не тільки тому, що підстави для класифікації не мають чітко визначених ознак кількісного характеру, але й тому, що кримінально-правова політика окремих країн під впливом об'єктивних факторів набуває нових ознак які раніше їй були не притаманні. Так сьогодні проглядається певна зміна кримінально-правової політики відносно наркотизму в Росії, де у 2004 році були внесені зміни в Кримінальний кодекс Російської Федерації які спрямовані на підвищення нижньої межі кількісних ознак предмета наркотизму і відповідну декриміналізацію цілої низки діянь.

Відносно можливості лібералізації кримінального антинаркотичного законодавства в Україні автори навчального посібника мають наступні застереження. Проведені нами соціологічні опитування осіб, які знаходилися на лікуванні в межах наркологічних диспансерів свідчать про те, що вживання так званих „важких” наркотичних засобів починалось з періодичного вживання „легких” – 72% опитаних. Таким чином, лібералізація політики держави відносно наркотичних засобів і психотропних речовин, вживання яких не викликає швидкого виникнення симптомів наркоманії і токсикоманії, створить підґрунття для поширення зловживання наркотичними засобами і психотропними речовинами здатними викликати симптоми хвороби після декількох вживань. Ми впевнені, що скрутна ситуація яка склалася з розповсюдженням наркоманії не набула ознак загальнонародської епідемії і не кожний громадянин зловживає наркотичними засобами тільки на підставі широкого застосування законодавцем превентивних можливостей кримінально-правових заходів боротьби з наркотизмом. Однак застосування жорстких кримінально-правових заходів не виключає, а навпаки, передбачає пошук нових лікувальних, реабілітаційних, виховних заходів які стануть передумовою якісної зміни ситуації на краще.

Розділ 2. ПОНЯТТЯ НАРКОМАНІЇ, НАРКОТИЗМУ, ЇХ ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

2.1. Поняття наркоманії і наркотизму

Боротьба з розповсюдженням наркоманії, злочинами, пов'язаними з нею, може бути успішною за умов осмислення змісту цих явищ, причин їх виникнення, умов розповсюдження. Прояви і наслідки зловживання наркотичними засобами багатопланові, що викликає потребу більш детального аналізу самих понять, які використовуються в антинаркотичному законодавстві і практиці його застосування. Але треба підкреслити, що загальновизнане визначення кримінально-

правових, соціальних характеристик антинаркотичного законодавства не вирішить проблему загального розповсюдження наркоманії і пов'язаних з нею правопорушень, але стане підставою для уніфікації понять відповідного напрямку, що є передумовою досягнення визначених цілей боротьби з обігом наркотичних засобів.

Проблема характеристик кримінально-правових понять антинаркотичного змісту недостатньо досліджена, хоча і має досить тривалу історію.

Перше нормативне визначення наркоманії було представлено Всесвітньою організацією охорони здоров'я у 1952 році, під якою розуміли певний стан, який викликається періодичною чи хронічною інтоксикацією, шкідливою для людини і суспільства, і який виникає в результаті багаторазового вживання наркотику (речовин). В той же час були сформульовані і базові ознаки наркоманії, що відрізняли останню від інших хворобливих станів:

- непереборне бажання або потреба продовжувати прийом наркотиків і отримувати їх будь-яким шляхом;
- прагнення збільшення дози;
- залежність психічного (психологічного), а іноді і фізіологічного характеру від впливу наркотику.

Трохи пізніше лікарі-психіатри доповнили сформульоване поняття термінами, що дозволяли відрізнити речовини, які здатні викликати звичку, але яким не притаманні ознаки наркоманії. Крім того, лікарям вдалося визначити певні етапи виникнення і протікання симптомів наркоманії:

1. Початкова ейфорія — короточасний стан, викликаний наркотичною інтоксикацією.
2. Толерантність — реакція організму на дію однієї і тієї ж дози речовини, яка приймається неодноразово.
3. Залежність — фізичне або психічне явище, яке визначається через симптоми абстиненції.
4. Абстиненція — фізична або психічна реакція організму споживача, яка виникає при відбиранні наркотику.

Сьогодні деякі міжнародні експерти пропонують термін *наркоманія* замінити на термін *лікарська залежність*. Свою пропозицію експерти мотивують тим, що постійно створюються нові види наркотиків і існує нагальна потреба у пошуку такого терміна, за допомогою якого можливо всі види зловживань речовинами певної дії, у тому числі і наркотичними, об'єднати під єдиною назвою — лікарська залежність.

Зазначені характеристики наркоманії визначають її *медичний аспект*, який виникає у особи як результат систематичного вживання наркотиків. Поряд з фізичною залежністю (наркотик входить в обмін речовин організму з іншими складовими життєвонеобхідними речовинами) виникає психічна залежність, яка виражається у виникненні у споживача прагнення пережити викликане дією наркотику приємне відчуття, яке раніше вже викликалось у нього дією певного наркотику.

Наркоманія має і *соціальну сутність*. Зрозумілим і природним є бажання кожної людини пережити позитивні емоції, почуття задоволення. Поряд з тим досягнення емоційного рівня задоволення пов'язане зі значними зусиллями, виконанням великого обсягу роботи, завершення якої пов'язане з емоційними переживаннями. Звідси стає зрозумілим прагнення деяких осіб “втекти” від свого дискомфортного настрою, пом'якшити гостроту внутрішнього конфлікту, досягти цієї цілі легко і швидко за допомогою вживання хімічних речовин. Однак така “легкість” згодом, при наступних вживаннях, здатна викликати появу симптомів наркоманії. Аналіз психологічного аспекту наркоманії дозволяє зробити висновок, що причини її виникнення і значного розповсюдження необхідно шукати не в економічному становищі українського суспільства (цей висновок підтверджується тим, що наркоманія існує і процвітає в економічно розвинутих державах), не в рівні безробіття чи знедолення людей, хоча ці фактори, безумовно, впливають на динаміку розповсюдження наркоманії, причини (тобто такі ознаки явища, впливаючи на які, можна досягти позитивних результатів по значному обмеженню негативного впливу) наркоманії існують на рівні емоційних переживань кожної людини, яка вживає заборонені речовини.

Соціальна сутність немедичного вживання наркотичних засобів проявляється у різних негативних наслідках антисоціального характеру:

- в результаті зловживання наркотичними засобами настає чітко визначена інтелектуальна, фізична, психічна, моральна деградація особи, знижується її позитивна соціальна активність, звужується коло інтересів особи, розпадаються соціальні зв'язки;

— немедичне вживання наркотичних засобів суттєво підвищує загрозу зараження СНІДом. Сьогодні за динамікою поширення СНІДу Україна знаходиться на першому місці в Європі (третина всіх ВІЛ-інфікованих проживає в м. Одеса), при цьому 69% — особи, які вживають наркотичні засоби внутрішньовенно);

— особи, які зловживають наркотичними засобами, вчиняють суспільно небезпечні дії, чим причиняють шкоду суспільно-позитивним відносинам, що охороняються державою. За даними правоохоронних органів, майже кожний четвертий злочин, який вчиняється по лінії карного розшуку, на території України пов'язаний з незаконним обігом наркотичних засобів;

— наркомани часто стають жертвами злочинних посягань, що свідчить про значну віктимність їх поведінки. Наркомани є групою підвищеного ризику, як в прямому, так і в переносному значенні;

— значна соціальна небезпека розповсюдження наркоманії проявляється у намаганні втягнути оточуючих у немедичне вживання наркотиків.

Беручи до уваги, що наслідки розповсюдження наркоманії мають багато проявів — медичний, соціальний, юридичний, саме поняття *наркоманія* трансформувалося з медичного поняття в комплексне, і наркоманія (як хвороба) почала розглядатися як правопорушення. Так, К. А. Карпович характеризував наркоманію як суспільно небезпечне явище, яке виникає як результат незаконного, навмисного систематичного вживання наркотичних речовин, на які розповсюджуються заходи міжнародно-правового і державного контролю і які приводять до періодичного або хронічного отруєння, шкідливого для особи і небезпечного для суспільства.

Деякі автори виключають юридичний зміст наркоманії і вважають, що за допомогою кримінально-правових і адміністративно-правових заборон подолати наркоманію неможливо і є концептуально помилковим. Треба визнати, що наведена точка зору отримала нормативне закріплення в Законі України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів і зловживанню ними”, де визначається, що *наркоманія* — це хворобливий психічний стан, викликаний хронічною інтоксикацією як результат зловживання наркотичними засобами, які віднесені до цієї категорії засобів конвенціями ООН або уповноваженими державними органами виконавчої влади.

Поряд з поняттям *наркоманія* існує поняття *токсикоманія* (за даними медичних закладів наркотичного напрямку, кількість випадків постановки діагнозу “токсикоманія” не перевищує 5% від загальної кількості виявлених осіб, що зловживають наркотичними засобами). *Токсикоманію* розглядають як хворобливий психічний стан, який викликає інтоксикацію у результаті зловживання сильнодіючими лікарськими препаратами та вживання з метою інтоксикації існуючих ароматичних речовин, здебільшого побутового призначення.

У зв'язку з втратою поняття *наркоманія* юридичного змісту досить актуальним є визначення уніфікованого поняття, яке б охоплювало собою протиправний характер певних дій з речовинами та засобами, зловживання якими здатне викликати симптоми наркоманії (токсикоманії). На наш погляд, таким поняттям може бути поняття “*наркотизм*”, під яким слід розуміти вчинення дій, які вступають в протиріччя з положеннями антинаркотичного законодавства України, більшість яких тягнуть за собою у разі їх вчинення адміністративну або кримінальну відповідальність. Введення в обіг поняття *наркотизм* дає можливість більш детального кримінально-правового, кримінологічного, криміналістичного дослідження протиправних дій зі специфічним предметом — засобами і речовинами, які здатні викликати у споживача появу симптомів наркоманії (токсикоманії). Крім того, антинаркотичне законодавство вже стало самостійним інститутом українського законодавства і родове поняття *наркотизм* дозволяє виробити комплексні заходи правового характеру, уникаючи традиційних суперечок про галузеві методи боротьби з цим антисоціальним явищем, оскільки в його основу покладене базове поняття — правопорушення (злочин або проступок), предметом якого виступають наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори.

2.2. Предмет наркотизму і його правове значення

Визначення предмета протиправного посягання, точне встановлення його ознак є вирішальним питанням при кваліфікації діяння винної особи. Перш за все, ознаки предмета злочину дають можливість окреслити протиправні дії від тих, дії з якими не тягнуть за собою юридичної відповідальності і тому не можуть розглядатися як правопорушення. Зміни, яких зазнає предмет

правопорушення, його кількісні і якісні ознаки, дають змогу достатньо обґрунтовано зробити висновок про наявність чи відсутність в діях певної особи ознак правопорушення. Ознаки предмета правопорушення є підставою віднесення певних діянь до кримінально-правової або адміністративної юрисдикції. Таким чином, предмет наркотизму є загальним, визначальним елементом складу правопорушення, ознаки якого є передумовою притягнення до відповідальності, а також визначення як видів відповідальності, так і їх міри.

Загальні положення вчення про злочин встановлюють, що *предметом злочину є предмети матеріального світу, речі, на які безпосередньо направлені дії злочинця і які зазнають у зв'язку з цим безпосереднього впливу з боку злочинця при посяганні на опосередковані цим предметом суспільні відносини*.

Необхідно зазначити, що деякі автори розглядають наркотичні засоби не як предмет злочину (елемент об'єкта), а як засіб вчинення злочину (елемент об'єктивної сторони складу злочину), посиляючись на те, що наркотичні засоби не є обов'язковим елементом позитивних відносин, які охороняються кримінальним законом, а навпаки, за допомогою наркотиків руйнуються певні соціальні відносини, їх обіг суперечить об'єктивній позитивності суспільних відносин. Ні в якому разі не ставлячи під сумнів негативні для суспільства в цілому і окремих осіб зокрема наслідки незаконного обігу наркотичних засобів, все ж треба визнати, що наркотичні засоби виступають предметом протиправних дій, впливаючи на який, суб'єкт злочину намагається отримати злочинний результат, що охоплюється поняттям предмет злочину. Вказану точку зору підтримує і законодавець, оскільки злочини, пов'язані з наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами і прекурсорами, знаходяться у розділі XIII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі КК України) "Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення". За загальним правилом, підставою для розподілу статей в межах структурних елементів Особливої частини КК України виступає родовий об'єкт, а у назві розділу законодавцем вказуються специфічні ознаки такого об'єкта. Таким чином, вказівка законодавця на предмет посягання в якості структурного елемента родового об'єкта дає можливість зробити висновок про віднесення наркотичних засобів саме до об'єкта злочину, більш того, розглядати їх як вирішальну ознаку цього елемента складу злочину.

Однак, визначаючи предмети злочинів, пов'язаних з посяганням на здоров'я населення, ми стикаємося з іншою проблемою: безпосереднім предметом деяких злочинів виступають не тільки наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори, але й кошти, які здобуті від незаконного обігу вказаних засобів і речовин; обладнання, яке може бути використано для виготовлення заборонених засобів і речовин; документи, які дають право на отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин; помешкання, які використовуються з метою наркотизації осіб, та ін. При повній різноманітності безпосередніх предметів злочинів всі вони тісно пов'язані з загальним предметом — наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами і прекурсорами і у разі відсутності зв'язку між безпосереднім і загальним предметом неможлива кваліфікація діяння як злочину в сфері обігу наркотичних засобів, що не виключає кваліфікації за іншими статтями КК України.

Родовим об'єктом злочинів, предметом яких виступають наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори, виступає об'єктивно сформована система суспільних відносин, яка відображує реальний психічний або фізичний стан людей і виступає підставою збільшення довготривалості людського активного життя і його відновлення в суспільстві, повноцінного буття і благополуччя, сприяє більш повному задоволенню матеріальних і духовних потреб членів суспільства і створює умови для подальшого прогресу суспільства в цілому. Таким чином, здоров'я населення як **родовий об'єкт** кримінально-правової охорони *розглядається як певний стан суспільства, який нормально існує та функціонує опосередковано через здоров'я кожного з членів цього суспільства. Однак не можна розглядати здоров'я населення як певне механічне об'єднання станів здоров'я кожної людини окремо. Суспільне здоров'я є максимальний рівень життєздатності всього суспільства як єдиного організму, що являє собою певний взаємний зв'язок між фізично і психічно здоровими членами цього суспільства*.

Аналіз безпосередніх об'єктів різних складів злочинів буде проведений в інших розділах цього посібника.

Досить цікавим є дослідження критеріїв віднесення до предмета злочину тих чи інших речовин, спрямованих проти здоров'я населення. Більшість авторів зазначають, що для віднесення засобу чи речовини до предмета наркотизму засіб чи речовина повинні мати такі ознаки:

— *медична ознака* — зловживання засобом чи речовиною здатне викликати негативні наслідки у вигляді симптомів прогресуючої хвороби — наркоманії (токсикоманії). Однак зловживання тією чи іншою речовиною може привести до її визнання наркотичною тільки за умов, що таке зловживання викликає суспільно значущі негативні наслідки;

— *соціальна ознака* полягає в тому, що вживання речовини викликає такі негативні зміни в особистості та її поведінці, які негативно впливають на існування соціальних зв'язків цієї особи з тими, хто не зловживає наркотиками. Немедичне зловживання наркотичними засобами або психотропними речовинами здатне викликати зміни в сприйнятті навколишнього світу, пізнавальних здібностях, мотивації своїх вчинків, розпад особистості до ступеня нездатності соціального функціонування;

— *фізична ознака* полягає в тому, що наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори є не тільки предметами матеріального світу, але мають й інші атрибути — точну хімічну формулу, агрегатний стан, певні кількісні і якісні показники;

— *юридична ознака* характеризується тим, що предметом наркотизму може бути визнана тільки та речовина чи засіб, які вказані відповідними актами міжнародного та державного характеру.

Кількісна різноманітність засобів і речовин, які визнаються предметом наркотизму, потребує їх відповідної класифікації. Розглянемо ту з них, яку використовує законодавець в діючому КК України.

Наркотичним засобом визнається речовина синтетичного чи природного походження, препарати, рослини, які представляють небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними і які включені до Переліку, що затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади.

Наркотичні засоби, в залежності від джерел отримання, поділяються на такі види:

Опіати, до яких відносяться як природні алкалоїди, так і їх синтетичні і напівсинтетичні сполуки. Природним джерелом опіатів виступає мак — одно-багатолітня трава сімейства макових. Батьківщиною снотворного маку вважають Малу Азію і Турцію. Перші письмові свідчення використання маку в медицині належать Теофрасту (біля 350 р. до н. е.). В VI—VII століттях нашої ери мак широко використовувався в Єгипті, в державах Середнього та Далекого Сходу, а в середні століття — в Європі. Відмінність поміж наркотиками серед групи опіатів здійснюється по лінії: опій-морфін-героїн:

— *опій* — речовина рослинного походження, яка видобувається з маку і в класичному вигляді являє собою висушений на повітрі молочний сік недозрілих коробочок снотворного маку;

— *морфін* — наркотичний анагетик, алкоїд опію, використовується в медичній практиці як ефективний знеболювальний засіб;

— *героїн* — анагетик з групи морфіну, але в 10 разів сильніший за нього і в 20 разів за опіум. Героїн здатний викликати звикання вже після декількох вживань, тому в Україні заборонено його виробництво, імпорту і використання.

Препарати, виготовлені з рослини канабісу. Канабіс — латинська назва рослини, яка в нашій державі відома як коноплі. В практиці використання антинаркотичного законодавства прийнята така класифікація наркотичних засобів цієї групи:

— *марихуана* — наркотичний засіб, що являє собою верхушечні частини будь-яких типів і сортів рослин канабісу з квітами, плодами і листям у висушеному або сирому вигляді;

— *гашиш (анаіша)* — виготовляється з будь-яких видів і сортів конопель шляхом спеціальної обробки: відокремлення пилюки, смоли, дріблення і багаторазового просіювання частин рослини канабісу з найбільшим змістом алкалоїдів;

— *гашишне масло* — наркотична речовина, яка отримується шляхом обробки частин рослини з метою концентрації алкалоїдів ацетоном, бензином або іншими розчинниками з подальшою обробкою.

У побуті існує думка, що препарати, які виготовлені з рослини канабісу, відносяться до категорії легких, що не спричиняють швидкі негативні зміни у особи, яка їх вживає. Достатньо зазначити, що проведене нами опитування осіб, які знаходились на лікуванні від наркоманії, викликаній

зловживанням так званих “тяжких” наркотиків, встановило, що майже 80% вперше вжили саме легкий наркотик, виготовлений з рослини канабісу.

Кокаїн — виготовляється з листя рослини, яка росте в Андах і називається кока. Кокаїн являє собою прозорі галчаті кристали без запаху, гіркі на смак, викликають на язичку чуття оніміння.

Психотропні речовини — це природні чи синтетичні речовини, які класифікуються як такі в міжнародних конвенціях, а також інші речовини або матеріали, які представляють небезпеку для здоров'я населення за умов їх немедичного вживання і віднесені до вказаної категорії Кабінетом Міністрів України.

Психотропні речовини здебільшого мають терапевтичне значення, тобто випускаються фармацевтичною промисловістю у якості ліків (винятком можуть служити галюціногенні препарати: ЛСД, мескалін, які не мають терапевтичної цінності). Серед психотропних речовин, за особливостю їх впливу на нервову систему споживача, виділяють речовини снотворної, антинаркотичної дії, транквілізатори, стимулятори, деякі види анагетиків ті ін.

Аналогами наркотичних засобів і психотропних речовин визначаються заборонені до обігу в Україні речовини природного чи синтетичного походження, які не включені до Переліку наркотичних засобів або психотропних речовин, хімічна структура і особливості впливу на споживача яких подібні до структури і впливу наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких ці речовини відтворюють. Так, в кінці XX сторіччя в США з'явився аналог кокаїну, схожий по дії з “креком”, який відрізнявся більш тривалою дією і за зовнішній вигляд отримав назву “айс” (лід). Він являє собою кристали метафетаміну — препарату, винайденого на початку сторіччя для лікування нарколексії (раптового сну), підвищеної активності у дітей. Виробництво самих ліків заборонено, але на їх основі продовжується виробництво “айса”.

До прекурсорів належать хімічні речовини та їх солі, які завдяки своїм хімічним властивостям є базовими при незаконному виготовленні наркотичних засобів та речовин, які використовуються при виготовленні наркотичних засобів чи психотропних речовин. До першої групи прекурсорів належать: лізергінова кислота ефедрин, а до другої — ангідрид оцтової кислоти, ацетон та ін.

Перелік всіх засобів і речовин, обіг в Україні яких з метою використання як предметів наркотизації обмежений або заборонений, за винятком аналогів, встановлений постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів” від 6 травня 2000 року № 770 із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України № 1890 від 12 грудня 2002 року. Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів складається з чотирьох таблиць, кожна з яких має відповідні списки.

До таблиці I входять за Списком № 1 особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонений (в ньому перелічені всі речовини, які виготовляються з опійного маку, листя коки, канабісу, які підлягають всім видам контролю з боку держави і які не мають ні фактичної, ні прогнозованої терапевтичної цінності), за Списком № 2 особливо небезпечні психотропні речовини, які підлягають тим же видам контролю, що і наркотичні засоби Списку № 1. До Списку № 3 віднесені рослини, які містять наркотичні засоби і психотропні речовини і обіг яких допускається для промислових цілей.

У таблиці II наведено перелік наркотичних засобів (Список № 1) і психотропних речовин (Список № 2), які мають певну терапевтичну цінність і обіг яких обмежений.

У таблиці III перераховуються наркотичні засоби (Список № 1) і психотропні речовини (Список № 2), обіг яких обмежений, але, враховуючи значну терапевтичну цінність яких, допускається відмова у застосуванні певних найбільш суворих заходів державного контролю.

У таблиці IV визначені прекурсори, обіг яких обмежений і відносно яких встановлюються заходи контролю (Список № 1), і прекурсори, які мають певне побутове призначення і відносно яких встановлюються певні види державного контролю (Список № 2).

На підставі Переліку, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України № 188 від 1 серпня 2000 року, сформовані таблиці невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів та психотропних речовин, що знаходяться у незаконному обігу, і таблиці великих та особливо великих розмірів прекурсорів, що вилучаються з незаконного обігу. Таблиці розмірів розроблені на підставі даних про небезпеку для здоров'я і життя відповідних доз наркотичних засобів і психотропних речовин, максимально допустимі разові та добові дози засобів і речовин, що споживаються, терапевтичну цінність наркотиків і психотропів, побутову цінність

прекурсорів з урахуванням їх розповсюдження, фармакологічні особливості, шляхи їх отримання (джерела, способи отримання та ін.).

2.2.1. Кількісні і якісні параметри предмета наркотизму.

Суттєве значення в процесі кваліфікації злочинів предметом яких виступають наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори є встановлення кількісних і якісних ознак цього предмету. Кількісні і якісні властивості предмета злочину мають вирішальне значення на підставі того, що їх параметри впливають на вирішення питань про:

- розмежування злочинів від інших правопорушень;
- відмежування злочинів проти здоров'я населення від інших злочинних діянь які посягають на інший об'єкт;
- розмежування злочинних діянь в межах одного родового об'єкту;
- встановлення ознак кваліфікованого складу злочину у разі визначення кількісних і якісних ознак предмета злочину законодавцем як таких, які впливають на ступінь тяжкості злочину;
- кількісні ознаки предмета наркотизму, які передбачають необхідність встановлення сукупного розміру наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у разі їх одночасного вилучення в межах одного епізоду злочинної діяльності;
- кількісні і якісні властивості предмета наркотизму враховуються в процесі визначення покарання за здійснення незаконного обігу цих предметів.

Треба зазначити, що кількісні і якісні ознаки предмета наркотизму знаходяться в певній взаємозалежності, що свідчить про їх загальну властивість – ступінь наркогенності, під якою розуміють засіб або речовину визначеної концентрації разове вживання якої здатне викликати стан наркотичного сп'яніння (ейфорії), неодноразове вживання може привести до хворобливої пристрасті. Вказана позиція про єдність якісних та кількісних ознак предмета злочину знаходить підтримку і в спеціальних нормативно-правових актах. Так в Таблицях розмірів наркотичних засобів не визначені невеликі розміри таких засобів як героїн, меткатинон (ефедрон), а в Таблиці розмірів психотропних речовин такі як лізергід (ЛСД), тенамфетамін (МДА), тетрагідроканнабіноли, на тій підставі, що ці засоби і речовини не використовуються в медичній практиці і викликають швидку залежність (мають підвищену наркогенність) і тому невеликі їх розміри визначені бути не можуть.

Враховуючи те, що в процесі вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення дій пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів визначальним фактором є встановлення ознак предмета злочину, вбачається за необхідне використовування наступних загальних умов кваліфікуючої діяльності по встановленню предмета злочину.

В процесі розслідування кримінальної справи порушеної за фактом незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів обов'язково призначається хімічна експертиза. Дане правило встановлено Пленумом Верховного Суду України від 27.02.1998 року і пов'язано з тим, що для визначення кількісних і якісних параметрів предмета злочину необхідні спеціальні знання в галузі хімії. Відносно встановлення якісних ознак предмета злочину суперечки не виникають оскільки для визначення видових ознак вилученого засобу або речовини необхідні певні знання методик дослідження хімічних сполук, наявність спеціального обладнання для проведення хімічних досліджень та ін. В той же час деякі автори наголошують на недопустимості визначення ваги вилучених з незаконного обігу засобів і речовин експертами при проведенні хімічної експертизи, оскільки це питання виходить за межі діяльності експерта в процесі провадження по справі. Висловлена точка зору викликає певні заперечення. По перше, наркотичні засоби і психотропні речовини які використовуються з метою наркотизації знаходяться в різних агрегатних станах, а в таблицях розмірів кількісні розряди, наприклад наркотичних засобів і психотропних речовин, визначені в грамах, тобто у разі вилучення, наприклад, розчину опію неможна ставити у вину кількість розчину яка вимірюється показниками об'єму (літр, мілілітр та ін.), а необхідно робити перерахунок на сухий залишок для чого потрібні спеціальні пізнання в галузі хімії та навиків по випаруванню. По-друге, наркотичні засоби і психотропні речовини знаходяться в незаконному обігу у вигляді сурогатів з речовинами які не відносяться до наркотичних або психотропних, що виключає можливість ставлення у вину дії з ними. Із сполук

необхідно відокремлювати наркотичний засіб або психотропну речовину і тільки дії з ними кваліфікувати як протиправне діяння, а проведення такої операції без знань в галузі хімії теж неможливо. Однак треба пам'ятати, що хоча кількісні показники предмета злочину – наркотичного засобу, психотропної речовини, їх аналога або прекурсору встановлюються експертом, віднесення встановленої кількості засобу або речовини до певного кількісного розряду є виключною компетенцією особи яка здійснює розслідування або розгляд кримінальної справи в силу того, що це правове питання безпосередньо пов'язане з кваліфікацією злочину. Аналогічне правило діє і відносно якісних показників - експерт називає тільки вид вилученого засобу або речовини, а чи відноситься цей засіб до особливо небезпечних вирішує слідчий, на підставі діючих нормативно-правових актів. Таким чином, при проведенні розслідування кримінальних справ порушених за вчинення злочинних діянь, предметом яких є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори, необхідно призначати хімічну експертизу на вирішення якої ставити питання відносно якісних ознак предмета злочину (чи є речовина наркотичним засобом або психотропною речовиною, до якого виду належить та ін.) і його кількісних параметрів (яка точна вага речовини, яка кількість речовини без домішків та ін.), а вплив кількісних і якісних ознак на кваліфікацію злочину, тобто встановлення кількісного розряду до якого відноситься фактична кількість вилученого засобу або речовини, ступінь небезпеки засобів або речовин - відноситься до виключної компетенції особи яка здійснює кваліфікацію.

Встановивши на підставі висновку експерта вид наркотичного засобу або психотропної речовини в разі необхідності визначається відношення вилученого засобу або речовини до категорії особливо небезпечних наркотичних засобів і психотропних речовин. В діючому Кримінальному кодексі України в якості кваліфікуючої ознаки – особливо небезпечні наркотичні засоби і психотропні речовини передбачені в ч.2 ст.305, ч.2 307, ч.3 ст. 314 КК України. Встановлення факту відношення засобів і речовин здійснюється особою яка проводить досудове слідство шляхом встановлення відповідності виду наркотичного засобу або психотропної речовини тим, які внесені в Таблицю 1 Списку 1 (особливо небезпечні наркотичні засоби) і Списку 2 (особливо небезпечні психотропні речовини). До цих списків внесені засоби і речовини які у разі їх вживання представляють особливу небезпеку для здоров'я споживача. Ці засоби не представляють терапевтичної цінності, що виключає можливість їх застосування в медичній практиці, не підлягають застосуванню на людині і виключені з всіх медичних довідників лікарських препаратів. Таким чином, у випадку кваліфікації діяння по статтям 305, 307, 314 КК України необхідно встановлювати відношення вилученого з незаконного обігу наркотичного засобу або психотропної речовини до групи особливо небезпечних і у разі позитивного рішення кваліфікувати діяння за відповідною частиною статті в якій передбачений ця кваліфікуюча ознака.

Особливого дослідження потребує випадок вилучення декількох наркотичних засобів або психотропних речовин один з яких або декілька віднесені до групи особливо небезпечних за відсутності інших кваліфікуючих ознак. При наявності такої ситуації необхідно дії винної особи кваліфікувати за правилом – всякий кваліфікований склад злочину має перевагу (пріоритет) над загальним видом складу, що тягне за собою кваліфікацію діяння за частиною статті в якій передбачена ознака предмета злочину – особливо небезпечний наркотичний засіб і психотропна речовина і не потребує додаткової кваліфікації за основним (некваліфікованим) складом.

На підставі визначеного висновком експерта розміру вилученого засобу або речовини встановлюється кількісний розряд до якого відноситься вилучена кількість наркотичного засобу, психотропної речовини або прекурсору. Встановлення кількісного розряду здійснюється на підставі Таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів які знаходяться у незаконному обігу (див Додаток). Таблиці розмірів наркотичних засобів і психотропних речовин містить три кількісні розряди, хоча передбачено їх чотири. В разі виявлення факту вчинення протиправних дій, пов'язаних з незаконним виробництвом, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту у кількості яка відповідає невеликому розміру, винна особа несе відповідальність по ст. 44 Кодексу про адміністративні правопорушення України. Вчинення всіх інших дій пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів або психотропних речовин навіть у невеликому розмірі тягне кримінальну відповідальність в залежності від наявних ознак об'єктивної сторони складу злочину.

Як вже підкреслювалось в Таблицях розмірів наркотичних засобів і психотропних речовин які сьогодні використовуються в правозастосувальній діяльності не визначений розряд, встановлення

якого має принципове значення, оскільки саме цей розряд відповідає розміру предмета основного складу злочину. На підставі аналізу розрядних показників які використовуються в Таблицях розмірів даний розряд характеризується нами як значний. Значний розмір вилученого предмета наркотизму має місце тоді, коли його кількість входить у числовий ряд де нижнім порогом є максимальний показник невеликого розміру, а верхнім – мінімальний показник великого розміру. Наприклад, у таблицях розмірів наркотичних засобів незначним розміром метадону вважається до 0,02 г., а великий від 1.6 г., тому значний розмір метадону становить від 0,02 г. до 1,6 г. Необхідно підкреслити, що значний розмір наркотичного засобу і психотропної речовини відповідає ознакам предмета основного складу злочину. Великий і особливо великий розмір наркотичних засобів і психотропних речовин є відповідно кваліфікуючою (ч.2ст.305, ч.2ст.307, ч.2ст.308, ч.2ст.309, ч.2ст.320 КК України) і особливо кваліфікуючою (ч.3ст.305, ч.3ст.307, ч.3ст.308, ч.3ст.309 КК України) ознаками складу злочину. Таким чином, при встановленні ознак злочинів, передбачених ст.ст.305, 307, 308, 309, 320 КК України і встановивши кількісний розряд вилученого з незаконного обігу наркотичного засобу або психотропної речовини, необхідно кваліфікувати діяння по тій частині статті, в якій передбачені відповідні кількісні розряди предмета наркотизму при відсутності інших кваліфікуючих ознак.

Таблиця розмірів прекурсорів містить два кількісні розряди – великий та особливо великий розмір. Великий розмір прекурсорів закріплюється законодавцем в якості кваліфікуючої ознаки складів злочинів передбачених ч.2ст.305, ч.2ст.311, ч.2ст.312, ч.2ст.320 КК України, а особливо великий розмір в ч.3ст.305, ч.3ст.311, ч.3ст.312 КК України.

Особливої уваги потребують випадки вилучення у однієї особи декількох наркотичних засобів і психотропних речовин та прекурсорів які відносяться до різних класифікаційних груп і різних кількісних розрядів. За загальним правилом у тому випадку якщо у винної особи вилучено декілька наркотичних засобів, психотропних речовин необхідно встановлювати кількісний розряд до якого відноситься сукупний розмір вилучених засобів і речовин. Найбільш поширеною є методика встановлення кількісного розряду декількох засобів і речовин в якій за основу приймається відсоткова частка вилученого засобу або речовини у відповідному кількісному розряді який встановлюється нормативно-правовими актами. Розглянемо методику підрахунку на конкретному прикладі.

У особи, яка незаконно зберігала наркотичні засоби без мети збуту (особа вчинила злочин передбачений ст. 309 КК України) було вилучено 0,01 г. кокаїну і 0,02 г. морфіну. Кількість кожного з вилучених наркотичних засобів відноситься до невеликого розміру. Максимальна кількість для кожного з наркотичних засобів становить: кокаїн – 0,02г., а морфін – 0,03г. Для встановлення відсоткової частки кожного з вилучених засобів в невеликому розмірі скористуємося формулою:

$$(Кв : Км) \times 100\%$$

- Кв – кількість вилученого засобу або речовини;
- Км – максимальна кількість засобу або речовини встановлена для цього розряду.

В результаті підрахунку отримуємо наступний результат: відсоткова частка героїну у невеликому розмірі складає 50%, а морфіну у такому ж розмірі 60%. Сума відсоткових часток складає 110%, що дає змогу стверджувати, що сукупний розряд вилучених наркотичних засобів є значним, а значить в діянні особи є ознаки складу злочину, передбаченого ч.1ст.309 КК України, хоча кожний з засобів окремо дає змогу кваліфікувати діяння як адміністративний проступок передбачений ст.44 Кодексу про адміністративні правопорушення України.

Скорочений алгоритм підрахунку сукупного розміру вилучених декількох наркотичних засобів і психотропних речовин та прекурсорів можна представити в наступному вигляді:

- визначається розмір кожного з вилучених засобів або речовин;
- встановлюється відсоткова частка вилученого засобу в тому розряді, до якого відноситься кількість вилученого засобу або речовини;
- визначається сума відсоткових часток кожного з засобів або речовин, вилучення яких складає один епізод злочинної діяльності.

При виконанні вказаних розрахунків треба пам'ятати, що:

- необхідність встановлення сукупного розміру виникає тільки тоді, коли серед вилучених засобів або речовин відсутній такий, кількість якого відноситься до особливо великого розміру (в цьому випадку не має сенсу встановлювати сукупний розряд

оскільки особливо великий розмір забезпечує відношення сукупного розміру до особливо великого);

- сукупний розряд вираховується тільки в разі вилучення наркотичних засобів та психотропних речовин, а вилучення прекурсорів кваліфікується окремо за тими ж правилами;
- у випадку вилучення з незаконного обігу поряд з наркотичними засобами або психотропними речовинами аналогів наркотичних засобів або психотропних речовин їх сукупний розмір з наркотичними засобами і психотропними речовинами не встановлюється оскільки відсутнє нормативне закріплення кількісних розрядів аналогів наркотичних засобів і психотропних речовин;
- сукупний розряд декількох вилучених засобів і речовин розраховується тільки в тому випадку, коли в статті кримінального закону, за якою кваліфікується злочинне діяння передбачаються кваліфікуючі ознаки – вчинення дій з великим або особливо великим розміром наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів. Винятком з цього правила є випадок вилучення засобів і речовин у невеликому розмірі, тому що в такому випадку необхідно встановлювати значний розмір який є кількісною ознакою предмета основного складу.

При отриманні результату – суми відсоткових часток, сукупний розряд декількох вилучених наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів встановлюється за наступними правилами:

1. Якщо сума відсоткових часток менше від 100%, то сукупний розряд співпадає з розрядом того засобу або речовини, якої вилучено більше. Наприклад, у разі вилучення 2 г. кокаїну (великий розмір) та 0,3г. смоли канабісу (невеликий розмір) сукупна відсоткова доля яких складає 76% $((2:15) \times 100\% + (0,3:0,5) \times 100\%)$, а тому сукупний розряд – великий розмір, оскільки серед вилучених речовин кокаїну більше і його кількість відноситься до великого розміру;
2. Якщо сума відсоткових часток більше 100%, то сукупний розряд наступний за тим, до якого відноситься кількість засобу або речовини якої вилучено більше (див. приклад розглянутий раніше).

Таким чином, встановлення кількісних і якісних ознак предмета наркотизму здійснюється експертом на підставі відповідної постанови слідчого, органа дізнання, судді (суду), а кваліфікація злочину на підставі встановлених ознак є виключним правом осіб, на які покладенні обов'язки по розслідуванню та розгляду кримінальних справ визначеної категорії.

Розділ 3. КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ

Реалізація кримінально-правових норм, спрямованих на протидію наркотизму, нерозривно пов'язана з багатоплановою і різноманітною діяльністю правоохоронних органів по попередженню, розкриттю, розслідуванню злочинів, встановленню осіб, які здійснюють незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, притягненню таких осіб до кримінальної відповідальності. Найбільш проблемним питанням в діяльності правоохоронних органів, що займаються боротьбою з наркотизмом, є кваліфікація злочинних діянь, яка повинна здійснюватись на науковій основі і у відповідності з діючим законодавством. Беручи до уваги, що в процесі кваліфікації злочинних діянь особливе місце займає точне встановлення ознак складу злочину, цей розділ буде присвячений дослідженню складів злочинів, пов'язаних з наркотичними, психотропними речовинами та прекурсорами.

Класифікація *безпосередніх об'єктів* злочинів наркотичної спрямованості за ознаками особливостей суспільних відносин, що виникають на певних етапах незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, дає можливість поділити злочини на п'ять видів за безпосередніми об'єктами:

— *суспільні відносини, що визначають законний порядок надходження засобів і речовин, вживання яких здатне викликати симптоми наркоманії (токсикоманії) або які використовуються не*

за своїм основним призначенням. На вказаний об'єкт посягають: контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 305 КК України); посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК України); незаконне виготовлення, підроблення чи збут підроблених документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів (ст. 318 КК України); незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів (ст. 319 КК України); порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 320 КК України);

— *суспільні відносини, які виникають у зв'язку з незаконним отриманням наркотичних засобів і психотропних речовин.* На вказаний об'єкт посягають: викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства, або зловживання службовим становищем (ст. 308 КК України); викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства, або зловживання службовим становищем (ст. 312 КК України); викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням (ст. 313 КК України);

— *суспільні відносини, що виникають в процесі створення та утримання предмета наркотизму:* незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309 КК України); незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання прекурсорів (ст. 311 КК України);

— *суспільні відносини, що виникають в процесі вживання небезпечних засобів чи речовин або при створенні умов для незаконного вживання:* незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 314 КК України); схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 315 КК України); незаконне публічне вживання наркотичних засобів (ст. 316 КК України); організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 317 КК України);

— *суспільні відносини, що виникають в економічній сфері і пов'язані з незаконним обігом засобів і речовин, небезпечних для здоров'я населення:* використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 306 КК України).

3.1. Злочини проти встановленого порядку надходження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 305 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є встановлений міжнародними актами і національним законодавством порядок переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів через митний кордон України.

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні двох альтернативних дій, які полягають в переміщенні зазначених засобів і речовин через митний кордон України поза митним контролем та переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів з

приховуванням від митного контролю. Ознакою, що об'єднує вказані форми вчинення злочину, є місце вчинення – митний кордон України.

Митний кордон України збігається з державним кордоном України, за винятком лише території спеціальних митних зон. Митний кордон є межею митної території, під якою розуміють територію України, зайняту сушею, територіальним морем, внутрішніми водами, і повітряний простір, а також штучні острови, установки і споруди, що створюються у виключній морській економічній зоні України. Місце вчинення злочину є обов'язковою ознакою вчинення злочину, що аналізується.

Під переміщенням через митний кордон України розуміють ввезення на митний кордон, вивезення з цієї території або транзит через територію України засобів і речовин будь-яким шляхом. Засоби і речовини можуть переміщатися через сухопутний, повітряний, морський кордони як особами, які його перетинають, так і окремо від них.

Так, іспанським спецслужбам вдалося розкрити схему доставки кокаїну до порту Понтеведра: контейнери з наркотиками викидалися за борт вантажного судна у визначеному місці Атлантики на підході до територіальних вод Іспанії, після чого вони дрейфували до територіальних вод, де пізніше підбиралися екіпажем риболовецького траулера.

Переміщення засобів і речовин поза митним кордоном України має місце у випадках:

- переміщення поза місцем розташування митниці. Місцем розташування митниці є визначена уповноваженими органами виконавчої влади територія, на якій безпосередньо забезпечується виконання законодавства України з питань митної справи, стягування податків і зборів і виконання інших завдань, які покладаються на митну службу України;

- переміщення в межах розташування митниці, але поза зоною митного контролю. Зона митного контролю створюється в пунктах пропуску на митному кордоні України в межах прикордонної смуги на державному кордоні, в морських та річкових портах, аеропортах, на залізничних станціях, на територіях підприємств, спеціалізованих митних зон з метою забезпечення здійснення митними органами митного контролю за товарами і транспортними засобами, які переміщуються через митний кордон України, здійснення заходів, пов'язаних з виявленням, попередженням та припиненням контрабанди;

- переміщення засобів і речовин в зоні митного контролю, але в час, коли митний контроль не здійснюється (до відкриття чи після закриття митниці, яка працює тимчасово або не цілодобово);

- переміщення засобів чи речовин в результаті незаконного звільнення від митного контролю.

Досить поширеним є спосіб вчинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів переміщенням через митний кордон з приховуванням від митного контролю. Набір методів вчинення даного виду контрабанди достатньо великий і включає:

- переміщення з використанням тайників (спеціальних, з метою вчинення контрабанди, встановлених або обладнаних схованках у транспортних засобах, устаткуванні, предметах одягу та ін.). Практики визначають, що склалися вже певні традиційні способи переміщення через кордон наркотичних засобів або психотропних речовин в залежності від їх видів. Так, для контрабандного перевезення макової соломки використовуються великогабаритні предмети – коробки, мішки; контрабанда канабісу здійснюється частіше в кейсах під виглядом внутрішніх прокладок (наркотик пресується в тонкі пластини і обшивається матеріалом); гашишне масло перевозять в трубках, каркасах рюкзаків, велосипедних шинах, пляшках з-під алкогольних напоїв; героїн транспортують в батарейках, газових та аерозольних балонах та ін.;

- переміщення з використанням інших предметів і засобів, що утруднює виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (приховування в продуктах споживання, організмі людини або тварини);

- перевезення з наданням одним предметам виду і форми інших через зміну зовнішніх характеристик предмета, а також тари, упаковки, що дозволяло віднести предмети контрабанди до предметів іншого виду. В січні 1998 р. в порт м. Іллічівськ поступили контейнери з шістьма тонами паркету, який проходив транзитом з Кенії через Ізраїль і Україну в Чехію. Контейнери залізницею були переправлені до Ужгорода для подальшої відправки адресату. На митному посту “Ужгород” в 231 коробці був знайдений замаскований під паркет пресований гашиш;

- переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів з поданням митному органу України, як підстави для переміщення, документів, які містять неправдиву інформацію або отримані незаконним шляхом.

Злочин вважається закінченим з моменту фактичного незаконного переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів через митний кордон України. У разі виявлення їх під час огляду при виїзді за межі України вчинене кваліфікується як замах на вчинення контрабанди (ст. 15, ст. 305 КК України). Виявлення факту незаконного ввезення заборонених речовин на територію України утворює закінчений склад злочину, передбачений ст. 305 КК України.

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, тобто винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер дій, пов'язаних з переміщенням певних предметів через митний кордон України, передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків своїх дій, а саме доставляння наркотичних засобів і психотропних речовин на територію України і бажання отримати злочинний результат.

Кваліфікуючими ознаками контрабанди є вчинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів:

1. **Повторно**, тобто вчинення двох чи більше злочинів, передбачених відповідною частиною ст. 305 КК України. Згідно з загальними правилами, повторність має місце за умов вчинення особою двох чи більше тотожних злочинів, при цьому не має значення чи були ці злочини закінчені, чи відносно одного з них має місце замах на вчинення контрабанди заборонених для переміщення через митний кордон наркотичних засобів чи психотропних речовин. Для встановлення кваліфікуючої ознаки повторності не має значення була засуджена особа за вчинення злочину чи ні. Вбачається за необхідне передбачити повторність як кваліфікуючу ознаку вчинення однорідних злочинів, тобто як контрабанди наркотичних засобів, так і контрабанди взагалі, що відповідає загальним принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь.

2. **Вчинення контрабанди за попередньою змовою групою осіб** має місце у разі спільного вчинення контрабанди декількома (двома і більше) суб'єктами злочину, які заздалегідь домовилися про спільну діяльність. Така домовленість повинна торкатися спільності вчинення злочину (походження об'єкта злочину, місця, часу, способу його вчинення, змісту виконуваних функцій та ін.) і можлива на стадії замаху на вчинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

3. **Якщо предметом контрабанди стали особливо небезпечні наркотичні засоби або психотропні речовини** – засоби або речовини, які включені до списків № 1, № 2 Таблиці І Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

4. **Якщо предметом контрабанди стали наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори у великих розмірах**, тобто віднесені до відповідного кількісного розряду в таблицях невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які вилучаються з незаконного обігу.

До особливо кваліфікуючих ознак законодавством віднесене вчинення контрабанди:

1. **Організованою групою**, під якою розуміють стійке об'єднання декількох осіб (трьох і більше суб'єктів злочину), попередньо організоване для приготування і вчинення злочину.

2. **З наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами чи прекурсорами в особливо великих розмірах**.

Необхідно зазначити, що вид і розмір засобу чи речовини, які стали предметом контрабанди, визначається за результатом експертного дослідження, а віднесення встановленого розміру до того чи іншого кількісного розряду є питанням кваліфікації і тому здійснюється уповноваженими органами, які мають право порушувати, розслідувати і розглядати кримінальну справу за фактом контрабанди.

Посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які виникають в процесі законних дій по культивуванню снотворного маку чи конопель (канабісу). Беручи до уваги, що в Переліку

наркотичних засобів відсутня назва рослини – конопля, а використовується міжнародна назва — канабіс, необхідно внести відповідні зміни до діючого законодавства.

Крім того, зважаючи на той факт, що снотворним маком і коноплею (рослиною канабіс) рослини, що містять наркотично активні речовини, не вичерпуються, а існують такі досить поширені рослини, як кокаїновий кущ, рослина ефедри, мескалін та ін., є необхідність об'єднати всі рослини даного виду єдиним поняттям, наприклад “рослини, які містять наркотично активні речовини”, що значно спростить як структуру самої норми, так і її використання при кваліфікації відповідних злочинів.

Об'єктивну сторону злочину утворюють альтернативні дії:

— посів снотворного маку чи конопель – внесення у відкритий або закритий ґрунт насіння вказаних рослин, висаджування у відкритий ґрунт розсади цих рослин. Місце посіву, способи і засоби, які використовувалися при посіві, значення для кваліфікації не мають;

— вирощування полягає у здійсненні різномірних робіт (полив, окучування, здобрення ґрунту, прорідження рослин, обробка міжрядь, знищення бур'янів та ін.), які направлені на зрощення рослин з метою їх подальшого використання в якості джерела наркотичних речовин, за умов, що вирощування здійснюється незаконно, тобто суб'єктом, який не має відповідного права, підтвердженого ліцензією, виданою Кабінетом Міністрів України або уповноваженим ним органом.

Основний склад злочину має місце у разі незаконного здійснення посіву або вирощування снотворного маку чи конопель у кількості не менше 500 рослин (наразі виявлення випадку посіву чи вирощування снодійного маку чи конопель у невеликій кількості особа підлягає відповідальності за ст. 106-2 КАП України).

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення дій по посіву чи вирощуванню рослинних культур – снотворного маку чи коноплі (канабісу), незалежно від того чи були рослини зрошені, чи був зібраний врожай та виготовлений наркотичний засіб.

Суб'єкт злочину загальний. У разі вчинення вказаних дій службовою особою, яка використала владу чи службове становище всупереч інтересам служби, діяння кваліфікуються за сукупністю злочинів за ст. 310 КК України і відповідною статтею, якою передбачено злочин в сфері службової діяльності.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину виступають зазначені дії, якщо вони вчинені:

1. Особою, яка була раніше засуджена за цю статтею, за умов, що судимість за цей злочин не знята і не погашена.

2. Особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених ст.ст. 307, 309, 311, 317 КК України.

3. За попередньою змовою групою осіб з метою збуту. Мета вирощування снотворного маку і коноплі полягає у передачі рослин іншим особам для використання з метою наркотизації.

4. Для вирощування 500 і більше рослин – при підрахунку за одиницю рослини приймають лише ту, яка має самостійний корінь, незалежно від кількості стеблів, квітів, коробочок та ін.

**Незаконне виготовлення,
підроблення, використання
чи збут підроблених документів
на отримання наркотичних засобів,
психотропних речовин
або прекурсорів (ст. 318 КК України)**

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з встановленим порядком видачі та використання документів, які дають право на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів (беручи до уваги, що обіг в Україні аналогів наркотичних засобів і психотропних речовин заборонений і відповідно відсутні можливості їх законного отримання).

Предметом злочину можуть виступати документи, а саме: ліцензії, які дають право на певний вид діяльності, пов'язаний з обігом наркотичних засобів або психотропних речовин для використання в лікарській практиці, виписка з історії хвороби особи, яка проходить стаціонарне

лікування, товарно-транспортні накладні, що дають право на отримання та перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин та ін.

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні незаконних дій по:

— виготовленню документів, тобто дії, внаслідок яких створюються певні документи, які надають незаконне право на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів. Способи виготовлення можуть бути різні: друкування за допомогою друкарської апаратури, малювання, копіювання та ін., однак ознакою виготовлення є створення документа з усіма необхідними реквізитами з “чистого” листа;

— підробленню документів, дії, що полягають у внесенні до законного документа чи бланка неправдивих відомостей, чи певні зміни, які викривають зміст фактів, що мають юридичну силу і посвідчуються документом. Підробленими вважаються і документи, в яких присутні підроблені відбитки печаток та штампів, оскільки останні є невід'ємною складовою частиною законного документа;

— одержанню документів, дії по незаконному отриманню дійсного документа (наприклад, отримання документа, фактично виписаного на іншу особу, яка має право на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів);

— збуту підроблених, незаконно виготовлених чи одержаних документів, які дають право на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, під яким розуміють будь-яку форму відчуження – як оплатну (використання як засобу платежу, продаж), так і безоплатну (обмін, дарування, передача в борг або в рахунок покриття боргу та ін.).

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення зазначених дій, а саме:

— при незаконному виготовленні чи підробленні документів — з моменту їх незаконного створення;

— при використанні — з моменту подання чи пред'явлення документа для отримання наркотичних засобів або психотропних речовин незалежно від того чи змогла особа їх отримати;

— при збуті – з моменту фактичної передачі незаконних документів іншій особі.

Суб'єкт злочину: загальний, тобто фізична осудна особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 16 років. У разі вчинення вказаних дій службовою особою діяння необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів: ст. 319 КК України і відповідна стаття, якою передбачений злочин у сфері службової діяльності.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину є його вчинення:

1. *Повторно та особою*, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачений ст.ст. 306 –317 КК України.

2. *За попередньою змовою групою осіб.*

**Незаконна видача рецепта на право
придбання наркотичних засобів
або психотропних речовин
(ст. 319 КК України)**

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з наданням права на законне отримання наркотичних засобів або психотропних речовин з метою їх вживання за призначенням лікаря.

Предметом злочину є рецепт на отримання наркотичних засобів або психотропних речовин, який являє собою встановленої форми письмовий документ, що містить розпорядження лікаря в аптеку про виготовлення та видачу лікарських препаратів з названими засобами або речовинами і вказівкою про їх використання (доза, схема прийому). Рецепти оформлюються на бланках встановленої форми і підлягають спеціальній звітності.

Об'єктивна сторона злочину полягає у незаконній видачі рецепта на право придбання наркотичних засобів чи психотропних речовин. Незаконною вважається видача рецепта тоді, коли лікар, не маючи законних підстав (відсутність хвороби, яка потребує використання препаратів, що містять наркотичні речовини), необхідних повноважень (лікар за своїм рангом чи спеціальністю не має права встановлювати лікування з використанням наркотичних засобів або психотропних

речовин) або виходячи за рамки своїх функціональних обов'язків, виписує рецепт, який дає право на отримання препаратів, що містять наркотичні або психотропні речовини.

Злочин вважається закінченим з моменту передачі рецепта особі, незалежно від того, на чий ім'я рецепт виписаний.

Суб'єкт злочину має ознаки спеціального суб'єкта, тобто крім загальних ознак суб'єкта (фізична особа, осудність і досягнення певного віку) повинні бути встановлені і додаткові ознаки, що характеризують особу і наявність яких є обов'язковою умовою притягнення особи до відповідальності за цією статтею. Ним може бути лікар, який виконує професійні обов'язки на законних підставах (наявність диплома про освіту, призначення на посаду лікаря за певним фахом та ін.). Таким чином, не можуть бути суб'єктами злочину особи, які не займаються медичною діяльністю взагалі (особа без медичної освіти, яка проводить лікування за допомогою народних або нетрадиційних засобів), та такі, які виконують медичну діяльність, але не мають права на видачу рецептів (фельдшер, медична сестра, акушер та ін.).

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і обов'язковою наявністю мотиву – користь або інші особисті інтереси. Корисливими визначаються мотиви, коли особа, що видає рецепт на отримання наркотичних засобів або психотропних речовин, бажає отримати у зв'язку з цим матеріальні блага для себе або інших осіб, зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат або обов'язків (наприклад, видачею рецепта повернути борг). Інші особисті мотиви можуть мати різні форми (допомога члену родини, який вживає наркотичні засоби), але неодмінно пов'язані з певною зацікавленістю особи, що видає рецепт.

Кваліфікуючою ознакою є вчинення злочину повторно.

***Порушення встановлених правил
обігу наркотичних засобів,
психотропних речовин, їх аналогів
або прекурсорів
(ст. 320 КК України)***

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які в повному обсязі відповідають встановленим законодавством правилам і вимогам обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, рослин, що містять наркотично активні компоненти – снотворний мак і конопля (канабіс), та прекурсорів, які можуть бути використані для виробництва або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів.

Об'єктивна сторона характеризується вчиненням одного з альтернативних діянь:

— порушення встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель (рослини канабісу);

— порушення правил виробництва, виготовлення, зберігання, обліку, відпуску, розподілу, торгівлі, перевезення, пересилання чи використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Як видно з наведеного, диспозиція статті носить бланкетний характер, тому для її застосування слід з'ясувати, які саме правила були порушені. Правила обігу встановлюються як міжнародними актами (вони носять загальний характер), так і діючим національним законодавством. Наприклад, Єдиною конвенцією ООН 1961 р. встановлюються такі правила по вирощуванню маку:

— установа (мається на увазі уповноважена установа держави, яка здійснює виконавчі функції по контролю за обігом наркотичних засобів) визначає район та ділянки землі, де дозволяється вирощування маку;

— культивування маку дозволяється лише за ліцензією;

— всі землевласники, які здійснюють культивування маку, зобов'язані здавати весь зібраний врожай. Установа закуповує і вступає в фактичне володіння всім маком (треба підкреслити, що мова йде про рослину маку, що використовується для виготовлення наркотичного засобу – опію).

Треба зазначити, що порушення встановлених правил може бути вчинено як шляхом активних дій (торговельна діяльність без відповідної ліцензії), так і бездіяльності (невиконання вимог по обліку наркотичних речовин, що знаходяться в оперативному управлінні спеціалізованої установи).

Злочин вважається закінченим з моменту порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Суб'єкт злочину спеціальний, тобто особа, на яку законом або іншим актом накладене зобов'язання по додержанню встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів. Якщо в діяннях службової особи, яка допустила порушення правил обігу вказаних засобів або речовин, є ознаки і інших службових злочинів, то вчинене повинно кваліфікуватися за сукупністю злочинів.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом або необережністю; ставлення винної особи до наслідків, передбачених ч. 2 ст. 320 КК України, може бути лише необережним.

Кваліфікуючими ознаками злочину є:

1. *Повторність.*
2. *Сприяння своїм діям нестачі наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів у великих розмірах* – нестача полягає у відсутності, втраті власником наркотичних засобів і психотропних речовин, як результат діянн винної особи.
3. *Такі, що призвели до викрадання, привласнення, вимагання наркотичних засобів і психотропних речовин або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовою особою своїм службовим становищем.*

3.2. Злочини, що посягають на встановлений порядок отримання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та обладнання для їх виготовлення

Ознаками, які об'єднують злочини, що посягають на встановлений законом і забезпечений державою порядок отримання наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та обладнання, призначеного для їх виготовлення (ст.ст. 308, 312, 313 КК України), є не тільки об'єднуючі риси безпосередніх об'єктів злочинів, але й характер вчинених діянь, що посягають на об'єкт кримінально-правової охорони.

Об'єктивна сторона злочинів характеризується протиправним безоплатним вилученням або звертанням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів або обладнання для їх виготовлення на користь винної або інших осіб, чим спричиняється шкода власнику або іншому володільцю. Для кваліфікації злочинів не має значення законність чи незаконність володіння потерпілою особою зазначеними засобами чи речовинами.

Загальними для злочинів, що аналізуються, є такі способи вчинення протиправних діянь, передбачених основним складом (ч. 1 ст.ст. 308, 312, 313 КК України): крадіжка, грабіж, за винятком насильницького грабіжу, крім злочину, передбаченого ст. 313 КК України, в якій насильницький грабіж є способом вчинення дій, передбачених основним складом злочину, привласнення, вимагання (за винятком вимагання, поєднаного з насильництвом, небезпечного для життя і здоров'я потерпілої особи), заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або обладнанням для їх виготовлення шляхом шахрайства. Додатковими, у складах злочинів, способами вчинення протиправних діянь є збут прекурсорів для виробництва або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 1 ст. 312 КК України), незаконне виготовлення, придбання, зберігання, передача чи продаж іншим особам обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 1 ст. 313 КК України).

При заволодінні наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами наслідки у вигляді матеріальної шкоди не постають чи є незначними, що відрізняє їх від вчинення розкрадання чужого майна. В той же час заволодіння обладнанням, яке може використовуватися для вироблення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, передбачає ознаку питання певної майнової шкоди з боку фізичних чи юридичних осіб, які володіють обладнанням на законних підставах.

Способи заволодіння передбачені основними складами злочинів:

1. **Крадіжка** – таємне викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, обладнання для їх виготовлення або прекурсорів. Таємним вважається викрадення, яке вчинене за умов:
 - відсутності потерпілого чи інших осіб;
 - в присутності потерпілого чи інших осіб, але непомітно для них;
 - в присутності потерпілого або інших осіб, але якщо винний не усвідомлював цього і вважав, що діє таємно;
 - в присутності сторонніх осіб, які не усвідомлювали протиправний характер винної особи.

Крадіжка вважається закінченою з моменту протиправного вилучення наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів, обладнання для їх виготовлення, прекурсорів, коли винна особа отримала реальну можливість розпоряджатися чи користуватися викраденим.

2. **Грабіж** – відкрите викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, обладнання для їх виготовлення або прекурсорів. Відкритим вважається викрадення, яке вчинене в присутності потерпілого чи інших осіб, які усвідомлювали протиправний характер дій винного, який в свою чергу усвідомлював, що його дії не є таємними і непомітними для потерпілого чи інших осіб.

Традиційно для кримінально-правової науки є поділ грабежу на види в залежності від характеру вчиняємих дій:

- ненасильницький грабіж має місце тоді, коли винний не використовує насилля або погрози до потерпілого, а обмежується направленням зусиль на відкрите заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або обладнанням;

- насильницький грабіж характеризується використанням винною особою насилля як засобу впливу на потерпілого з метою вилучення предметів розкрадання. Умовою кваліфікації діяння як насильницького грабежу є застосування насилля, що є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого (заподіяння легкого тілесного ушкодження, що не призвело до короточасного розладу здоров'я або короточасної втрати працездатності; нанесення ударів, побоїв та ін.), або погроза застосування насильства, яка не є небезпечною для життя чи здоров'я потерпілого.

Насильницький грабіж кваліфікується за ч. 2 ст.ст. 308, 312 КК України.

Грабіж вважається закінченим з моменту, коли винна особа вилучила наркотичні засоби, психотропні речовини їх аналоги, обладнання для їх виготовлення або прекурсори і мала реальну можливість розпорядитися чи користуватися ними.

Привласнення полягає у протиправному вилученні винною особою засобів, речовин, обладнання, відносно яких існують спеціальні правила обігу, які знаходяться у її правомірному володінні, з наміром обернути на свою користь або користь інших осіб.

Привласнення вважається закінченим з моменту вилучення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, обладнання для їх виготовлення або прекурсорів і отримання можливості винним розпоряджатися ними на власний розсуд.

Треба зазначити, що розтрата наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, обладнання для їх виготовлення або прекурсорів не утворює складів злочинів, передбачених ст.ст. 308, 312, 313 КК України.

Шахрайство полягає у заволодінні наркотичними засобами, психотропними речовинами, обладнанням для їх виготовлення або прекурсорами, шляхом:

- обману – повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних відомостей, повідомлення яких має суттєве значення для поведінки потерпілого, з метою введення в оману потерпілого;

- зловживання довірою – недобросовісне використання винним довірливого ставлення до нього з боку потерпілого.

Шахрайство вважається закінченим з моменту переходу наркотичних засобів, психотропних речовин, обладнання у володіння винного чи з моменту отримання ним права розпоряджатися отриманим від потерпілого.

Вимагання полягає у вимозі передачі наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, обладнання для їх виготовлення, прекурсорів чи права на них з погрозою:

- насильства над потерпілим чи його близькими родичами. Характер насильства, небезпечного для життя і здоров'я потерпілого при вимаганні, співпадає за ознаками з насильством при розбійному нападі і є особливо кваліфікуючою ознакою;

- обмеження прав свобод та законних інтересів;

- знищення чи пошкодження майна;

- розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі бажають зберігати в таємниці.

Вимагання вважається закінченим з моменту пред'явлення вимоги, поєднаної із вказаними погрозами, незалежно від досягнення винною особою поставленої мети.

Кваліфікованими видами злочинів є:

1. Вчинення злочину повторно.

2. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб.

3. *Заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, обладнанням службовою особою із зловживанням своїм службовим становищем* має місце тоді, коли службова особа незаконно обертає наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, обладнання для їх виготовлення, прекурсори на свою користь чи користь третіх осіб, використовуючи при цьому своє службове становище.

Заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, обладнанням, як предметами незаконного обігу наркотичного змісту, шляхом зловживання особою своїм службовим становищем вважається закінченим з моменту отримання можливості розпоряджатися зазначеним на власний розсуд.

4. *Вчинення злочину особою, яка раніше вчинила злочин:*

— ст. 308 КК України – попередньо вчинений один із злочинів, передбачений ст.ст. 306, 307, 310, 311, 312, 314, 317 КК України;

— ст. 313 КК України – попередньо вчинений один із злочинів, передбачений ст.ст. 306, 312, 314, 315, 317, 318 КК України.

Повторність однорідних злочинів в диспозиції ст. 312 КК України не передбачено, в ч. 2 ст. 312 КК закріплена повторність тотожних злочинів.

5. *Викрадення із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства* (наильницький грабіж). В якості кваліфікуючої ознаки передбачено в ст.ст. 308, 312 КК України.

6. *Заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами* (ст. 308 КК України), *прекурсорами* (ст. 312 КК України) *у великому розмірі*.

Особливо кваліфікованими видами злочинів є:

1. *Вчинення злочину організованою групою* – стійким об'єднанням декількох (трьох і більше) суб'єктів злочину, які попередньо організувались для готування чи вчинення злочину.

2. *Розбій* – напад з метою заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами, обладнанням для їх виготовлення, прекурсорами, поєднаний з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства.

Під насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, слід розуміти заподіяння їй легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не призвели до заподіяння тілесних ушкоджень вказаної тяжкості, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент нападу (застосування зброї, спеціальних знарядь та ін.).

Розбій вважається закінченим з моменту нападу, поєднаного із застосуванням або погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілої особи, незалежно від того, чи заволоділа винна особа наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами, обладнанням для їх виготовлення чи прекурсорами.

Заволодіння шляхом вимагання, поєднаного з насильством, небезпечним для життя і здоров'я людини.

Заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами або прекурсорами в особливо великому розмірі (ст.ст. 308, 312 КК України). Заволодіння, яке здійснюється з метою виготовлення *особливо небезпечних* наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, кваліфікується за ст. 313 КК України.

Розглянемо особливі ознаки елементів складів злочинів, які порушують законний порядок отримання наркотичних засобів, психотропних речовин, обладнання для їх виготовлення, які виступають предметом наркотизму.

Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом є встановлений порядок надходження наркотичних засобів, психотропних речовин у обіг з метою використання їх медичних властивостей та запобігання обігу аналогів наркотичних засобів або психотропних речовин.

Додатковим безпосереднім об'єктом може виступати відношення власності, у деяких випадках — здоров'я людини.

Об'єктивна сторона полягає у протиправному заволодінні наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами одним із способів: викрадення, привласнення, вимагання, заволодіння шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем.

Суб'єктом злочину, вчиненого шляхом крадіжки, грабежу, розбою та вимагання, може бути особа, яка досягла 14 років, у всіх інших видах з 16 років. Суб'єктом злочину, вчиненого шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, є спеціальний суб'єкт — службова особа.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

**Викрадення, привласнення, вимагання
прекурсорів або заволодіння ними
шляхом шахрайства
або зловживання службовим
становищем (ст. 312 КК України)**

Основним безпосереднім об'єктом є встановлений порядок обігу прекурсорів, які використовуються за прямим призначенням, а не з метою виготовлення чи виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів.

Додатковим безпосереднім об'єктом може виступати відношення власності, а в деяких випадках — здоров'я особи.

Об'єктивна сторона характеризується як вчиненням дій способами: викрадення, привласнення, вимагання, шахрайства або зловживання службовим становищем, а також збут прекурсорів, якій здійснюється способом платного чи безоплатного розповсюдження прекурсорів серед невизначеного кола осіб.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і обов'язковою метою: дії вчиняються з метою подальшого збуту чи виробництва або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Суб'єкт злочину загальний, але при зловживанні службовою особою своїм службовим становищем (ч.2 ст. 312 КК) — спеціальний.

Кваліфікуючі ознаки: повторність, попередня змова групи осіб, великий розмір, застосування насильства, що є небезпечним для життя. **Особливо кваліфікуючі ознаки:** організована група, особливо великий розмір, розбій з метою викрадення прекурсорів, а також вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя та здоров'я особи.

**Викрадення, привласнення, вимагання
обладнання, призначеного
для виготовлення наркотичних
засобів, психотропних речовин або їх
аналогів, чи заволодіння ними шляхом
шахрайства або зловживання
службовим становищем та інші
незаконні дії з таким обладнанням
(ст. 313 КК України)**

Основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений законом порядок обігу обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Додатковим безпосереднім об'єктом може виступати відношення власності, а в деяких випадках — здоров'я особи.

Предметом злочину є обладнання (апарати, пристрої, прилади), призначене для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Дії, хоча і передбачені диспозицією статті, але вчинені з обладнанням, яке

має інше технологічне або побутове призначення (млинок для кави, м'ясорубка), складу злочину не створюють.

Об'єктивна сторона злочину характеризується: викраденням, привласненням, вимаганням обладнання чи заволодінням ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, а також незаконним виготовленням, придбанням, зберіганням, передачею чи продажем іншим особам такого обладнання.

Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що досягла на момент злочину 16 років. Суб'єктом злочину, вчиненого шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, є спеціальний суб'єкт — службова особа.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Особа визнає призначення обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

3.3. Характеристика злочинних діянь, пов'язаних з виготовленням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів

Злочини, які посягають на встановлений законом порядок виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що передбачені ст.ст. 307, 309, 311 КК, характеризуються як єдністю предметів, так і ознаками об'єктивної сторони злочинів, як основного, кваліфікованого, так і особливо кваліфікованого складів злочинів, що дає можливість проаналізувати загальні ознаки, які в сукупності зі специфічними для кожного складу злочину надають змогу створити загальну картину системності ознак складів злочинів відповідного виду.

Об'єктивна сторона основних складів злочинів, передбачених частиною 1 ст.ст. 307, 309, 311 КК, характеризується незаконним:

— *виробництвом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів*, під яким розуміють дії, пов'язані з серійним одержанням зазначених засобів або речовин. Серійне одержання полягає в виготовленні засобів і речовин певними партіями (серіями) з додержанням певних стандартів (норм, відповідність зразкам), що свідчить про типовість виробів в задоволенні певних

ви-
мог відносно якості, хімічного складу, ваги, форми, агрегатного стану, розміру, дози та ін. Таким чином, незаконне виробництво може бути створено на підприємствах фармацевтичного профілю та інших господарюючих суб'єктах, діяльність яких пов'язана з використанням устаткування, яке може використовуватися з метою виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (дослідні інститути, хімічні лабораторії та ін.);

— *виготовленням*, яке представляє вчинені всупереч законодавству України навмисні дії, направлені на рафінування (очистку від сторонніх домішків) твердої чи рідкої суміші, яка містить один чи декілька наркотичних засобів, психотропних речовин, або на підвищення в суміші концентрації наркотичних засобів або психотропних речовин (екстракція). Таким чином, виготовлення являє собою процес створення наркотично активного засобу чи психотропної речовини, незалежно від агрегатного стану, концентрації як речовини, з якої виготовляється наркотичний засіб чи психотропна речовина, так і кінцевого продукту. Наприклад, дрібнення макової соломки, рафінування опію, оцетилювання, виступаючи певними етапами виготовлення готового до вживання продукту — опію, з юридичної точки зору являють собою різні форми виготовлення наркотичного засобу, психотропної речовини або їх аналогів і за наявності інших ознак створюють склад відповідного злочину. Незаконне виробництво або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів необхідно кваліфікувати як закінчений злочин з моменту отримання готового до вживання наркотичного засобу чи психотропної речовини. Сам процес виробництва чи виготовлення, з психологічної точки зору, є діяльністю по створенню готового до вживання продукту, а з юридичної — оцінюється як замах на вчинення відповідного злочинного діяння;

— *придбанням* наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, яке необхідно розглядати як покупку, отримання в якості засобу взаєморозрахунку за виконану роботу чи надані послуги чи в якості оплати позички, в обмін на інші товари або речі, привласнення

знайденого, збирання дикоростучих рослин, що містять наркотично активні речовини (мак, рослини каннабісу), їх частин (верхівки, коробочки та ін.), а також залишків врожаю неохоронюваних полів, відходів виробництва, які містять речовини, що можуть використовуватися при наркотизації;

— *зберіганням*, яке являє собою будь-які умисні дії, пов'язані з незаконним фактичним перебуванням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у володінні винної особи за умов, що це не пов'язано з перевезенням, контрабандою. Термін зберігання на кваліфікацію злочину не впливає (цей злочин відноситься до тривалих), але за певних обставин тривалість зберігання може впливати на тяжкість злочину і на характер відповідальності за його вчинення;

— *перевезенням* наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів — це умисні дії по переміщенню їх з одного місця в інше в межах України (у разі переміщення за межі України діяння кваліфікується по ст. 305 КК України — контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів), у тому числі в межах населеного пункту, вчинені з використанням будь-якого транспортного засобу (літака, потяга, судна, автомобіля та ін.) і в порушенні загального порядку перевезення зазначених засобів або речовин. Від перевезення необхідно відрізнити переміщення засобів чи речовин в просторі без використання транспортних засобів. Так, дії необхідно розглядати як зберігання або як придбання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;

— *пересиланням*, що полягає у незаконному умисному переміщенні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у вигляді поштових, багажних відправлень, посильним або іншим способом, коли транспортування наркотичних засобів або психотропних речовин здійснюється у відсутності відправника. Факт отримання відправлення адресатом на кваліфікацію злочину не впливає, тому пересилання вважається закінченим з моменту відправлення наркотичного засобу, психотропної речовини, їх аналогів або прекурсорів.

Ознакою основного складу злочину, передбаченого ст. 307 КК України, і кваліфікуючою ознакою злочину, передбаченого ст. 311 КК України, є *збут*, під яким розуміють будь-які способи оплатного чи безоплатного розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів серед інших осіб (продаж, дарування, обмін та ін.), а також інші способи розповсюдження, наприклад шляхом введення ін'єкцій наркотичних засобів або психотропних речовин не може кваліфікуватися як збут введення однією особою іншої ін'єкції, якщо засіб або речовина належить споживачу.

Загальними кваліфікуючими ознаками злочинів, що аналізуються, є раніше розглянуті ознаки:

1. *Повторність.*
2. *Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб.*
3. *Вчинення злочину з предметом наркотизму у великому розмірі.*

А загальною особливо кваліфікуючою ознакою є:

1. *Вчинення діяння з засобами і речовинами в особливо великому розмірі.*

Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок законного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і правовий режим заборони обігу аналогів наркотичних засобів і психотропних речовин на території України.

Об'єктивна сторона злочину характеризується наявністю однієї з альтернативних дій: незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Суб'єкт злочину загальний. При вчиненні злочину із залученням неповнолітнього (ч. 2 ст. 307 КК України) або малолітнього та відносно малолітнього (ч. 3 ст. 307 КК України) суб'єктом злочину може бути фізична осудна особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 18 років.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою — вчинення зазначених дій з метою збуту. Про наявність мети збуту можуть свідчити як обставини, які характеризують певні дії винної особи (попередня домовленість, обіцянка передати наркотичні

засоби чи психотропні речовини), так і ознаки, що характеризують предмет злочину (великий розмір виготовлених речовин, упаковка, розфасовка препаратів та ін.).

Специфічними кваліфікуючими ознаками є:

1. *Вчинення злочину особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених ст.ст. 308—310, 312, 314, 315, 317 КК України.*

2. *Вчинення злочину із залученням неповнолітнього* — кваліфікуюча ознака має місце у разі вчинення злочину у співучасті з особою, якій на момент вчинення злочину виповнилося 14, але не виповнилося 18 років.

3. *Збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів*, — це дії по розповсюдженню заборонених засобів або речовин в громадських місцях навчального (школи, училища, коледжі, технікуми, вищі навчальні заклади), спортивного (стадіони, спортивні зали, басейни), культурного (театри, кінотеатри, зали і майданчики для дискотек) профілю. Під іншими місцями масового перебування громадян розуміють громадські місця загального користування: вокзали, ринки, парки відпочинку та ін.

4. *Збут чи передача наркотичних засобів або психотропних речовин у місцях позбавлення волі* полягає у розповсюдженні будь-яким способом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у кримінально-виконавчих установах, в яких відбувають покарання у виді позбавлення волі, знаходяться особи під час проведення досудового слідства (ізолятори тимчасового утримання, слідчі ізолятори, гауптвахти).

5. *Вчинення дій з особливо небезпечними наркотичними засобами, психотропними речовинами або прекурсорами.*

Особливо кваліфікуючими ознаками визначені:

1. *Вчинення злочину організованою групою осіб.*

2. *Вчинення злочину із залученням малолітнього або щодо малолітнього.* Малолітньою є особа, якій на момент вчинення злочину не виповнилося 14 років.

3. *Вчинення злочину з предметом в особливо великих розмірах.*

У ст. 307 КК України передбачений спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 1 ст. 307 КК України) за умов:

— *добровільної здачі* наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів. Добровільність визначається тим, що особа мала реальну можливість володіти наркотичними засобами і психотропними речовинами, але здала їх представникам влади;

— *особа вказала джерело їх придбання;*

— *особа сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з незаконним обігом заборонених засобів або речовин*, — особою повідомлені всі факти злочинної діяльності з предметами наркотизму, які вчинені як самою особою, так і за її участю.

***Незаконне виробництво, виготовлення,
придбання, зберігання, перевезення
чи пересилання наркотичних
засобів, психотропних речовин
або їх аналогів без мети збуту
(ст. 309 КК України)***

Безпосереднім об'єктом злочину є визначений законодавством режим обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів.

Об'єктивна сторона характеризується вчиненням дій по виробництву, виготовленню, придбання, зберігання, перевезенню чи пересиланню вказаних засобів.

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, якій виповнилося 16 років. Частіше за все це особи, які зловживають наркотичними речовинами. Вчинення будь-якого злочину із залученням неповнолітнього можливо лише особою, якій виповнилося 18 років.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і відсутністю мети збуту.

Кваліфікуючі ознаки: повторність, попередня змова групи осіб, дії, предметом яких були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у великих розмірах.

Вчинення злочину особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених ст.ст. 307, 308, 310, 317 КК України.

Особливо кваліфікуючі ознаки: дії, передбачені ч. 1, 2 ст. 309 КК, вчинені з залученням неповнолітнього, а також якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги в особливо великих розмірах.

У ст. 309 КК України передбачені підстави *спеціального звільнення від кримінальної відповідальності* за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ч. 1 ст. 309 КК України) за таких умов:

- *добровільний характер звернення особи до лікувального закладу;*
- *початок лікування особи від наркоманії (токсикоманії)* — початок лікування визначається поміщенням особи до стаціонарного лікувального закладу і початком виконання лікувальних процедур при лікуванні амбулаторно.

Допускається звільнення від відповідальності особи, яка вчинила злочин, передбачений ч. 1 ст. 309 КК України, при наявності умов, передбачених ч. 4 ст. 307 КК України.

***Незаконне виробництво, виготовлення,
придбання, зберігання, перевезення
чи пересилання прекурсорів
(ст. 311 КК України)***

Безпосереднім об'єктом злочину є встановлений правовий режим з обігу прекурсорів. Предметом цього злочину є прекуртори, тобто речовини та їх солі, що використовуються при виробництві, виготовленні наркотичних засобів і психотропних речовин.

Об'єктивна сторона злочину характеризується вчиненням дій по незаконному виробництву, виготовленню, придбання, зберігання, перевезенню чи пересиланню прекурсорів.

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла віку притягання до кримінальної відповідальності.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і *спеціальною метою* — дії з прекурсорами вчиняються з метою їх використання для виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Встановлюється законодавцем і *кваліфікуюча ознака* злочину, яка відноситься до суб'єктивної сторони — вчинення незаконних дій з метою збуту.

**3.4. Злочини, що пов'язані з вживанням або створенням
умов для вживання наркотичних засобів,
психотропних речовин, їх аналогів**

Декриміналізація вживання наркотичних засобів або психотропних речовин як акт Української держави у відповідності з прийнятими зобов'язаннями викликала необхідність пошуку нових правових засобів по обмеженню безконтрольного (немедичного) вживання наркотичних засобів і психотропних речовин, які здатні викликати симптоми захворювання на наркоманію (токсикоманію).

Законодавець, уникаючи прямої заборони вживання наркотичних засобів під страхом кримінальної відповідальності, використав кримінально-правовий потенціал на обмеження дій, які пропагують таке вживання (ст. 316 КК України), на ліквідацію умов для розповсюдження немедичного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів (ст.ст. 314, 315, 317 КК України).

***Незаконне публічне вживання
наркотичних засобів
(ст. 316 КК України)***

Безпосереднім об'єктом злочину є громадський порядок у тій частині, яка пов'язана з забезпеченням нормального фізичного і морального стану членів суспільства.

Предметом злочину виступають виключно наркотичні засоби. Однак вважаємо за необхідне доповнення законодавчо закріпленого предмета вказівкою на психотропні речовини або аналоги наркотичних засобів чи психотропних речовин, публічне вживання яких не менш суспільно небезпечне, ніж вживання наркотичних засобів, тим більше, що способи вживання наркотиків від психотропів чи їх аналогів не відрізняються між собою.

Об'єктивна сторона характеризується діями альтернативного характеру:

а) публічне незаконне вживання наркотичних засобів у громадських місцях — публічним визнається відкрите, в присутності хоча б однієї сторонньої особи, вживання наркотичних засобів;

б) групою осіб незаконне вживання наркотичних засобів в громадських місцях — вчинення цих дій не потребує встановлення ознак публічності (тобто присутності сторонніх осіб). Характер групи визначається наявністю не менше як двох осіб, які є осудними і досягли віку кримінальної відповідальності.

Обов'язковою ознакою вчинення цього злочину є місце його вчинення: місця, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та інші місця масового перебування громадян.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення дій, зазначених в диспозиції ст. 316 КК України.

Суб'єкт злочину загальний, тобто особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину є його вчинення:

1. Повторно.

2. Особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених ст.ст. 307, 310, 314, 315, 317, 318 КК України.

**Незаконне введення в організм
наркотичних засобів, психотропних
речовин або їх аналогів
(ст. 314 КК України)**

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які виникають у зв'язку із здоровим буттям і життям населення.

Об'єктивна сторона злочину характеризується введенням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в організм людини всупереч її волі або не звертаючи уваги на неї. Таким чином, злочин може бути вчинений з використанням таких засобів:

— із застосуванням фізичного або психічного насилля відносно потерпілої сторони (насильне введення наркотичного засобу чи психотропної речовини в організм потерпілого, залякування потерпілого та ін.);

— обман, тобто повідомлення неправдивих відомостей відносно речовин чи засобу, який надається потерпілому, або не повідомляються відомості відносно дійсних властивостей наркотичного засобу чи психотропної речовини, яка вводиться в організм потерпілого;

— з використанням безпорадного стану потерпілого, має місце тоді, коли потерпіла особа за своїм фізичним (сп'яніння, фізичні вади – сліпоту, параліч та ін.) або психічним станом (психічна хвороба) не може розуміти характеру і значення дій, що з нею вчиняють.

Злочин вважається закінченим з моменту, коли в організм потерпілої особи був введений будь-яким способом наркотичний засіб, психотропна речовина чи її аналоги. Кваліфіковані злочини вважаються закінченими з моменту настання наслідків, передбачених ч. 2 та 3 ст. 314 КК України.

Суб'єкт злочину загальний. У разі вчинення злочину відносно неповнолітнього потерпілого суб'єктом може бути визнана осудна особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 18 років.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, а при заподіянні потерпілому середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, а також смерті – ставлення винної особи до наслідків характеризується необережністю. Якщо умисел винного був спрямований на заподіяння

тілесних ушкоджень або смерті, то дії підлягають кваліфікації як злочин проти життя чи здоров'я особи.

Кваліфікуючими ознаками злочину є:

1. *Повторність.*
2. *Вчинення злочину особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених ст.ст. 306—312, 314—318 КК України.*
3. *Вчинення злочину щодо двох чи більше осіб — якщо умислом винної особи охоплювалось незаконне введення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів декільком особам.*
4. *Дії, що призвели до наркотичної залежності потерпілого, тобто встановлюється діагноз наркоманія (токсикоманія).*
5. *Заподіяння потерпілому середньої тяжкості чи тяжкого тілесного ушкодження — має місце тоді, коли тілесне ушкодження відповідної тяжкості стало наслідком введення наркотичного засобу, психотропної речовини або їх аналогу.*

До особливо кваліфікуючих ознак віднесені вчинення злочину:

- 1) *щодо неповнолітнього;*
- 2) *щодо особи, яка перебуває в безпорадному стані;*
- 3) *щодо вагітної жінки — за умов, якщо винна особа знала або повинна була знати, що жінка перебуває у стані вагітності.*
- 4) *якщо в організм потерпілого були введені особливо небезпечні наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги.*

Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 315 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, змістом яких виступає право людини на здорове буття, не пов'язане з вживанням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Об'єктивна сторона злочину характеризується схилянням певної особи до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, під якими розуміють будь-які умисні дії, спрямовані на збудження у іншої особи бажання вжити їх (умовляння, дача поради, пропозиція). Незаконне введення в організм іншої особи проти її волі наркотичного засобу, психотропної речовини чи їх аналогу, поєднане з насильством, погрозою його застосування або обманом, слід кваліфікувати за ст. 314 КК України.

Для визначення злочину закінченим не потрібно встановлення фактичного вживання потерпілою особою вказаних засобів або речовин. Таким чином, злочин вважається закінченим з моменту вчинення дій, направлених на збудження бажання у іншої особи вжити наркотичний засіб, психотропну речовину або їх аналог.

Суб'єкт злочину загальний. Суб'єктом схиляння неповнолітнього до вживання засобів і речовин може бути фізична особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 18 років.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину є:

- 1) *повторність;*
- 2) *вчинення щодо двох чи більше осіб;*
- 3) *вчинення щодо неповнолітнього;*
- 4) *вчинення особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених ст.ст. 307, 308, 310, 314, 317 КК України.*

Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 317 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини по використанню житла чи інших приміщень за своїм непрямым призначенням.

Об'єктивна сторона злочину характеризується вчиненням таких альтернативних діянь:

— організація місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів полягає у діях однієї чи кількох осіб, які фактично призвели до створення місць для тривалого і неодноразового використання для виготовлення або вживання зазначених засобів або речовин. Організація полягає у вчиненні таких дій (підшукування приміщень, надання житла, пошук та залучення клієнтів або співучасників та ін.), які фактично створюють підґрунтя для діяльності притонів. Організація вказаного місця вважається закінченою з моменту створення такого місця, незалежно від того, чи почало воно фактично функціонувати;

— утримання місця проявляється у систематичному наданні певного приміщення для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Ці дії спрямовані на підтримання функціонування таких місць шляхом матеріального забезпечення, створення умов для обслуговування клієнтів та ін. Утримання визнається закінченим у разі вчинення хоча б однієї дії по підтримці діяльності такого місця;

— надання приміщення з метою вживання, виробництва чи виготовлення наркотиків, психотропів або їх аналогів та передбачає, що цим приміщенням винний володів чи певний час користувався.

Під місцем для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів розуміється будь-яке приміщення, де особи вживають, виробляють чи виготовляють наркотики, психотропні речовини або їх аналоги. Це може бути житло (будинок, квартира, кімната у гуртожитку) або інше приміщення, не пристосоване для проживання (гараж, сарай, підвал).

Суб'єкт злочину загальний. Якщо до вчинення злочину залучається неповнолітня особа, то суб'єктом таких злочинних дій може бути особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 18 років.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину є:

- 1) *повторність*;
- 2) *вчинення дій групою осіб*;
- 3) *вчинення дій із залученням неповнолітнього*;
- 4) *вчинення злочину з корисливих мотивів* — має місце тоді, коли винна особа бажає отримати

у зв'язку зі своїми протиправними діями матеріальні блага для себе або інших осіб, одержати або зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат або досягти іншої матеріальної вигоди.

3.5. Посягання на суспільні відносини в економічній сфері, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів

Наркобізнес як кримінологічне поняття характеризує діяльність суб'єктів по отриманню коштів за поставлені на ринок незаконного обігу наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори. Використання “брудних грошей” для розвитку і розширення мережі наркодільців має певні обмеження. Взагалі, наркобізнес існує саме для отримання надприбутків (за даними міжнародних правоохоронних органів, наркобізнес за прибутковістю поступається торгівлі зброєю і людьми), які відмиваються шляхом їх залучення до законного обігу фінансових капіталів. Тому однією з спеціальних норм кримінально-правового характеру, яка передбачає кримінальну відповідальність за використання коштів, отриманих в результаті незаконного обігу засобів і речовин, які здатні викликати негативні наслідки загальносуспільного і конкретно-приватного характеру, є норма ст. 306 КК.

Кримінальне законодавство на вимогу відповідних міжнародних організацій з метою приведення діючого законодавства у відповідність з міжнародними зобов'язаннями України доповнене нормами, що спрямовані на попередження “відмивання” “брудних” грошей за допомогою легальної економічної діяльності, що здійснюється на теренах України. Характер кримінально-правових заходів по припиненню “відмивання” “брудних” грошей, їх зміст, викликав і продовжує викликати

суперечки як серед науковців, так і серед практиків: якщо перші ставлять під сумнів доцільність регулювання запобігання “відмивання” “брудних” грошей за допомогою кримінально-правових заборон, то практики ставлять під сумнів можливість їх застосування взагалі. Існування ж відповідальності за дії по “відмиванню” коштів, отриманих в результаті незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, не викликало ні сумнівів, ні будь-яких контраргументів проти.

***Використання коштів, здобутих
від незаконного обігу наркотичних
засобів, психотропних речовин,
їх аналогів або прекурсорів
(ст. 306 КК України)***

Безпосереднім об’єктом злочину є встановлений порядок з метою протидії надходженню в економіку України коштів, як результат виконання Україною прийнятих міжнародно-правових зобов’язань. Додатковим безпосереднім об’єктом може виступати порядок і законний характер здійснення державного управління, правосуддя.

Предметом злочину є кошти, які здобуті в результаті незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (у разі вчинення діянь з коштами інших нелегальних джерел, то відповідальність настає за ст. 209 КК України).

Об’єктивна сторона характеризується однією з альтернативних дій:

— розміщення коштів у банках, на підприємствах, в установах, організаціях та їх підрозділах — означає внесення їх на рахунок будь-якої із зазначених установ, а також внесення незаконно отриманих коштів в уставний фонд або інші подібні дії;

— придбання об’єктів, майна, що підлягають приватизації, чи обладнання для виробничих та інших потреб – може вчинятися шляхом участі в аукціонах, тендерах по придбанню суб’єктів приватизації чи обладнання, придбання цінних паперів, які дають право на участь в управлінні підприємствами. Придбання обладнання здебільше виражається в купівлі механізмів, апаратури, приладів, пристроїв, які використовуються в технологічних процесах господарської діяльності;

— використання коштів має на меті фінансове підтримання та розширення мережі розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Характер використання коштів може бути різноманітним і полягатиме, наприклад, у платі за розширення земельних ділянок, зайнятих під культивування наркотичних рослин, фінансування процесу виготовлення чи виробництва вказаних засобів або речовин.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої з зазначених дій.

Суб’єкт злочину загальний, тобто фізична, осудна особа, яка досягла на момент вчинення злочину 16 років.

Суб’єктивна сторона характеризується умислом. При вчиненні дій по використанню коштів суб’єкт злочину повинен мати лише спеціальну мету – продовження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Кваліфікуючими ознаками злочину є:

1. Вчинення злочину *повторно*. Дії необхідно розглядати повторними за умов розміщення коштів у двох і більше підприємствах чи установах або у разі приватизації двох і більше об’єктів.
2. *Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб*.
3. Використання коштів *у великому розмірі*, тобто сума яких перевищує двісті неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Встановлення обов’язкових ознак злочинів, пов’язаних з незаконним розповсюдженням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів дає змогу вірно їх кваліфікувати та відрізнити одні види злочинів від інших.

В розділі XIII КК України поряд зі злочинами у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів містяться і інші злочини проти здоров’я населення. Деякі з них мають спільні риси з розглянутими злочинами, але їх відрізняє предмет злочину. Так, ст. 322 КК передбачає кримінальну відповідальність за незаконну організацію або утримання місць для вживання з метою одурманювання лікарських та інших засобів, що не є наркотичними або

психотропними речовинами чи їх аналогами, а також надання приміщень для їх вживання. Стаття 324 КК встановлює кримінальну відповідальність за схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, що не є наркотичними або психотропними речовинами чи їх аналогами. Крім того, в самостійній нормі ст. 321 КК передбачена відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних і сільнодіючих речовин. Вперше в КК України встановлена кримінальна відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу ст. 323 КК. Допінг — це засоби і методи, які входять до переліку заборонених Антидопінговим кодексом Олімпійського руху.

Для правозастосовчої практики має значення тлумачення кримінального закону про незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також звернення до Пленуму Верховного Суду України.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. — К., 1996.
2. Декларація міжнародної конференції з боротьби із зловживанням наркотичними речовинами та їх незаконним обігом. — Нью-Йорк, 1988.
3. Міжнародна єдина конвенція про наркотичні речовини // Збірник діючих договорів, угод і конвенцій, укладених СРСР з іноземними державами. — Вип. 12. — М., 1970.
4. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 р. (ратифікована Україною в 1989 р.).
5. Закони України “Про внесення змін і доповнень в деякі законодавчі акти України “Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів”, “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів”.
6. КК України. Розділ XIII. — К., 2001.
7. “Про затвердження порядку здійснення контролю за обігом наркотичних (психотропних) лікарських засобів”: Постанова № 58 від 18 січня 2003 р.
8. Висновок Постійного комітету по контролю наркотиків при Міністерстві охорони здоров'я. — К., 2000.
9. Анисимов А. Н. Наркотики: правовой режим. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1974. — 144 с.
10. Бабаян Э. А., Гонопольский М. Х. Учебное пособие по наркологии. — М., 1981.
11. Кримінальна відповідальність за незаконне розповсюдження наркотичних засобів / Ю. В. Баулін, П. І. Орлов., А. І. Перепелица, В. В. Устіменко. — К., 1988.
12. Боротьба з наркобізнесом: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. — Одеса, 2002.
13. Вронський А. М. Правові заходи боротьби з наркоманією //Радянське право. — 1975. — № 12.
14. Дружинін І. Кваліфікація розкрадання наркотичних засобів // Рад. право. — 1979. — № 5.
15. Икрамова М. Г. Уголовно-правовая борьба с наркоманией. — Ташкент, 1982.
16. Дидковська С. П., Фесенко Є. В., Гарніцкий С. П. Наркоманія: кримінально-правові і медичні проблеми. — К., 1989.
17. Габиани А. А. Наркотизм. — Тбилиси, 1977.
18. Габиани А. А. Наркотизм: вчера и сегодня. — Тбилиси, 1988.
19. Глушков В. А. Відповідальність за злочини у сфері охорони здоров'я. — К.: Вища школа, 1987.
20. Козаченко А. В., Мирошниченко Н. А. Предмет наркотизма. — Николаев; Одесса: Тетра, 1999.
21. Кивалов С. В. Организационно-правовые основы таможенного дела в Украине: Общая часть. — Одесса, 1991.

22. Майоров А. А., Малинин В. Б. Наркотики: преступность и преступления. — СПб.: Юрид. центр, 2002.
23. Матющенко Н., Шость Н. Залучення неповнолітніх в злочинну і іншу антигромадську діяльність // Радянське право. — 1983. — № 11.
24. Мирошніченко Н. А., Музика А. А. Кримінально-правова боротьба з наркоманією. — К.; Одеса: Вища школа. 1988.
25. Мирошніченко Н. А. Кваліфікація злочинів проти народного здоров'я: Текст лекцій. — Одеса: Вид-во ОДУ, 1984.
26. Мирошніченко Н. А. Кваліфікація незаконних дій з наркотичними засобами. — Одеса, 1991.
27. Мирошніченко Н. А. Кримінальне законодавство України про відповідальність за незаконні дії з наркотичними засобами. — Одеса, 1996.
28. Мирошніченко Н. А. Злочини, пов'язані з наркотиками, психотропними речовинами і прекурсорами (відповідальність і кваліфікація). — Одеса, 1997.
29. Молодь та наркотики (соціологія наркотизму). — Харків, 2000.
30. Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. — Київ: Логос, 1998.
31. Правові заходи боротьби проти пияцтва, алкоголізму і наркоманії / За ред. П. С. Матишевського. — К.: Політздат України, 1980.
32. Противодействие незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ.: Уч. пособие. — М., 2001.
33. Прохорова М. Л. Наркотизм: уголовно-правовое и криминологическое исследование. — СПб.: Юрид. центр. пресс, 2002.
34. Пятницкая И. М. Наркомании. — М.: Медицина, 1994.
35. Застосування судами законодавства про боротьбу з наркоманією: огляд судової практики // Бюлетень Верховного Суду СРСР. — 1976. — № 5; — 1988. — № 4.
36. Селіванов М. П. Хруппа М. С. Антинаркотичне законодавство України. Історія, теорія, коментар. — К.: Юрінком, 1997.
37. Ткаченко В. И. Преступления против здоровья населения. — М., 1983.
38. Смітенко В. Н. Кримінально-правова охорона здоров'я населення. — К., 1989.
39. Харьковский Е. Л. Уголовная ответственность за незаконный оборот наркотических средств и психотропных веществ. — Изд-во Юрлитинформ, 2003.
40. Хруппа Н., Винс А. Кримінологічне поняття наркобізнесу // Право України. — 1993. — № 4.
41. Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, які підлягають спеціальному контролю відповідно до чинного законодавства України (станом на 18.04.95), розроблений Комітетом по контролю наркотиків Міністерства охорони здоров'я України. — К., 1995.
42. Висновки Комітету по контролю за наркотиками про кількісне віднесення по медичним критеріям наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (офіційне видання). — К., 1995.
43. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 58 “Про затвердження порядку здійснення контролю за обігом наркотичних (психотропних) лікарських засобів”.
44. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами 27.02. 1998 // Юридичний вісник України. — 1998.

Додатки

ЕДИНАЯ КОНВЕНЦИЯ

**о наркотических средствах 1961 года
с поправками, внесенными в нее**

**в соответствии с Протоколом 1972 года
о поправках к Единой конвенции
о наркотических средствах 1961 года**

ПРЕАМБУЛА

Стороны, озабоченные здоровьем и благополучием человечества,
признавая, что применение наркотических средств в медицине продолжает быть необходимым для облегчения боли и страданий и что должны быть приняты надлежащие меры для удовлетворения потребностей в наркотических средствах для таких целей,
признавая, что наркомания является серьезным злом для отдельных лиц и чревата социальной и экономической опасностью для человечества,
сознавая свою обязанность предотвратить это зло и бороться с ним,
принимая во внимание, что эффективные меры против злоупотребления наркотическими средствами требуют принятия координированных и универсальных мер,
понимая, что такие универсальные меры требуют международного сотрудничества, руководимого теми же принципами и направленными на достижение общих целей,
признавая компетенцию Организации Объединенных Наций в области контроля над наркотиками и желая, чтобы заинтересованные международные органы находились в рамках этой Организации,
желая заключить общеприемлемую международную конвенцию, заменяющую существующие договоры о наркотических средствах, ограничивающую использование наркотических средств медицинскими и научными целями и предусматривающую постоянное международное сотрудничество и контроль для осуществления этих принципов и целей,
настоящим согласились о нижеследующем

СТАТЬЯ 2

Вещества, подлежащие контролю

- 1) За исключением мер контроля, применение которых ограничено определенно указанными наркотическими средствами, наркотические средства, включенные в Список I, подлежат всем мерам контроля, применимым к наркотическим средствам на основании настоящей Конвенции, и в частности мерам, предписанным в статьях 4 “с”, 19, 20, 21, 29, 30, 31, 32, 33, 34 и 37.
- 2) Наркотические средства, включенные в Список II, подлежат тем же мерам контроля, что и наркотические средства, включенные в Список I, за исключением мер, предписанных в пунктах 2 и 5 статьи 30 в отношении розничной торговли.
- 3) Препараты, за исключением тех, которые включены в Список III, подлежат тем же мерам контроля, что и наркотические средства, которые в них содержатся, но представления отдельных исчислений (статья 19) и статистических сведений (статья 20), помимо представляемых по данным наркотическим средствам, не требуется в случае таких препаратов, и пункт 2 “с” статьи 29 и пункт 1 “b”, “ii” статьи 30 могут не применяться.
- 4) Препараты, включенные в Список III, подлежат тем же мерам контроля, что и препараты, содержащие наркотические средства, включенные в Список II, за исключением того, что пункт 1 “b” и пункты 3—15 статьи 31 и, что касается их приобретения и розничного распределения, подпункт “b” статьи 34 могут не применяться и что для целей исчислений (статья 19) и статистических сведений (статья 20) требуемая информация ограничивается количествами наркотических средств, использованных для изготовления таких препаратов.
- 5) Наркотические средства, включенные в Список IV, включаются также в Список I и подлежат всем мерам контроля, применимым к наркотическим средствам в этом последнем списке, и кроме того:
 - а) каждая Сторона принимает любые специальные меры контроля, которые, по ее мнению, необходимы, учитывая особо опасные свойства какого-нибудь включенного таким образом наркотического средства; и

б) каждая Сторона, если, по ее мнению, существующие в ее стране условия делают это наиболее подходящим способом охраны народного здоровья и благополучия, запрещает производство, изготовление, вывоз и ввоз любого такого наркотического средства, торговлю им и его хранение или применение, за исключением лишь количеств, которые могут быть необходимы для медицинской и научно-исследовательской работы, включая клинические испытания, проводимые под непосредственным наблюдением и контролем данной Стороны или подлежащие такому непосредственному наблюдению и контролю.

б) В добавление к мерам контроля, применяемым ко всем наркотическим средствам, включенным в Список I, опий подпадает под действие постановлений подпункта «f» пункта 1 статьи 19 и статей 21 «b» и «c», 23 и 24, листья кока — под действие постановлений статей 26 и 27 и каннабис — под действие постановлений статьи 28.

7) Опийный мак, кокаиновый куст, растение каннабис, маковая солома и листья каннабиса подлежат мерам контроля, предусмотренным соответственно в подпункте «с» пункта 1 статьи 19, подпункте «g» пункта 1 статьи 20, в статье 21 бис и статьях 22—24; 22, 26 и 27; 22 и 28; 25 и 28.

8) Стороны делают все от них зависящее, чтобы применять к веществам, не подпадающим под действие настоящей Конвенции, но которые могут быть использованы для незаконного изготовления наркотических средств, такие меры надзора, какие могут быть практически осуществимы.

9) Стороны не обязаны применять постановления настоящей Конвенции к наркотическим средствам, которые обычно используются в промышленности для целей иных, чем медицинские и научные, при условии, что:

а) они обеспечивают посредством надлежащих методов денатурации или другими способами, чтобы используемые таким образом наркотические средства не могли быть предметом злоупотребления или вызывать вредные последствия (пункт 3 статьи 3), а также, чтобы вредные вещества не могли быть практически из них извлечены; и

б) они включают в представляемые ими статистические сведения (статья 20) количество каждого наркотического средства, использованного таким образом.

СТАТЬЯ 4

Общие обязательства

Стороны принимают такие законодательные и административные меры, какие могут быть необходимы для того, чтобы:

а) ввести в действие и выполнять постановления настоящей Конвенции в пределах их собственных территорий;

б) сотрудничать с другими государствами в выполнении постановлений настоящей Конвенции; и

с) при условии соблюдения постановлений настоящей Конвенции ограничить исключительно медицинскими и научными целями производство, изготовление, вывоз, ввоз, распределение наркотических средств, торговлю ими и их применение и хранение.

СТАТЬЯ 5

Международные органы контроля

Стороны, признавая компетенцию Организации Объединенных Наций в отношении международного контроля над наркотическими средствами, соглашаютсяверить Комиссии по наркотическим средствам Экономического и Социального Совета и Международному комитету по контролю над наркотиками функции, соответственно присвоенные им согласно настоящей Конвенции.

СТАТЬЯ 8

Функции Комиссии

Комиссия правомочна рассматривать все вопросы, имеющие отношение к целям настоящей Конвенции, и в частности:

- а) вносить изменения в списки в соответствии со статьей 3;
- б) обращать внимание Комитета на любые обстоятельства, которые могут иметь отношение к функциям Комитета;
- с) давать рекомендации относительно проведения в жизнь целей и постановлений настоящей Конвенции, включая программы научных исследований и обмен научной и технической информацией; и
- д) обращать внимание государств, не являющихся участниками Конвенции, на постановления и рекомендации, которые она принимает на основании настоящей Конвенции, с тем, чтобы они рассмотрели вопрос о принятии мер в соответствии с такими постановлениями и рекомендациями.

СТАТЬЯ 21

Ограничения изготовления и ввоза

1) Общие количества каждого наркотического средства, изготовленного и ввезенного любой страной или территорией в течение любого года, не должны превышать суммы следующих количеств:

- а) количества, потребленного в пределах соответствующего исчисления для медицинских и научных целей;
- б) количества, использованного в пределах соответствующего исчисления для изготовления других наркотических средств, препаратов, включенных в Список III, и веществ, на которые не распространяется настоящая Конвенция;
- с) вывезенного количества;
- д) количества, добавленного к складским запасам с целью доведения таковых до уровня, указанного в соответствующем исчислении; и
- е) количества, приобретенного в пределах соответствующего исчисления для специальных целей.

СТАТЬЯ 22

Специальные положения относительно культивирования

1) В тех случаях, когда существующие в стране или территории условия делают запрещение культивирования опийного мака, кокаинового куста или растения каннабиса наиболее целесообразной, по их мнению, мерой для охраны народного здоровья и благополучия и для предупреждения перехода наркотических средств в незаконный оборот, заинтересованная Сторона запрещает такое культивирование.

2) Сторона, запрещающая культивирование опийного мака или растения каннабиса, принимает соответствующие меры для того, чтобы наложить арест на любые незаконно культивируемые растения и уничтожить их, за исключением небольших количеств, необходимых данной Стороне для научных или исследовательских целей.

СТАТЬЯ 25

Контроль над маковой соломой

1) Сторона, разрешающая у себя разведение опийного мака для целей иных, чем производство опия, принимает все необходимые меры для того, чтобы:

- а) из этого опийного мака не производился опий; и
- б) изготовление наркотических средств из маковой соломы надлежаще контролировалось.

СТАТЬЯ 28

Контроль над каннабисом

- 1) Если какая-либо Сторона разрешает культивирование растения каннабиса для производства каннабиса или смолы каннабиса, она применяет при этом систему контроля, как она предусмотрена в статье 23 в отношении контроля над опийным маком.
- 2) Настоящая Конвенция не применяется к растению каннабиса, культивируемому исключительно для промышленных целей (волокно и семя) или для садоводства.
- 3) Стороны принимают такие меры, какие могут быть необходимы для предупреждения злоупотребления листьями растения каннабиса и их незаконного оборота.

СТАТЬЯ 29

Изготовление

- 1) Стороны требуют, чтобы изготовление наркотических средств осуществлялось по лицензиям, за исключением случаев, когда это изготовление осуществляется государственным предприятием или государственными предприятиями.

СТАТЬЯ 30

Торговля и распределение

- 1)
 - а) Стороны требуют, чтобы торговля наркотическими средствами и их распределение осуществлялись по лицензиям, за исключением случаев, когда эта торговля или распределение осуществляется государственным предприятием или государственными предприятиями;
 - б) Стороны:
 - i) контролируют всех лиц и все предприятия, осуществляющие торговлю наркотическими средствами или их распределение или занимающиеся этой торговлей или распределением;
 - ii) контролируют при помощи лицензий предприятия и помещения, в которых такая торговля или распределение может иметь место. Требование о лицензиях может не относиться к препаратам;
 - с) постановления подпунктов «а» и «б», касающиеся лицензий, могут не применяться к лицам, должным образом уполномоченным осуществлять врачебные и научные функции — на период их осуществления.

СТАТЬЯ 31

Специальные постановления, касающиеся международной торговли

- 1) Стороны сознательно не разрешают вывоз наркотических средств ни в какую страну или территорию.
- 2) В свободных портах и зонах Стороны осуществляют такое же наблюдение и такой же контроль, как и в других частях своих территорий, с тем, однако, что они могут применять более строгие меры.

— Партия наркотических средств, ввозимая на территорию какой-нибудь Стороны или вывозимая с ее территории без сопровождающего ее разрешения на вывоз, подлежит задержанию таможенными властями.

— Стороны не разрешают прохождения транзитом наркотических средств, направляемых в другую страну, независимо от того, сняты ли они с перевозочных средств, на которых они провозились, за исключением случаев, когда компетентным властям этой Стороны предъявлена копия разрешения на вывоз.

— Компетентные органы власти страны или территории, через которую разрешен провоз партии наркотических средств, принимают все необходимые меры для того, чтобы предотвратить изменение пути их следования.

— Никакая партия наркотических средств, находящаяся в транзите или помещенная на приписной таможенный склад, не может подвергаться переработке.

СТАТЬЯ 33

Хранение наркотических средств

Стороны не разрешают хранение наркотических средств иначе, как на основании законного права.

СТАТЬЯ 35

Меры по борьбе с незаконным оборотом

С должным учетом своих конституционных, правовых и административных систем Стороны:

- a) принимают внутригосударственные меры для координации превентивных и репрессивных мероприятий против незаконного оборота; с этой целью они могут с пользой для дела назначить соответствующий орган, который будет ответственным за такую координацию;
- b) помогают друг другу в проведении кампании по борьбе с незаконным оборотом;
- c) тесно сотрудничают друг с другом и с компетентными международными организациями, членами которых они состоят, для проведения согласованной кампании по борьбе с незаконным оборотом;
- d) обеспечивают быстрое осуществление международного сотрудничества между соответствующими органами.

СТАТЬЯ 38

Меры борьбы со злоупотреблениями наркотическими средствами

- 1) Стороны уделяют особое внимание и принимают все возможные меры, направленные на предотвращение злоупотребления наркотическими средствами и на раннее выявление, лечение, воспитание, восстановление трудоспособности, возвращение в общество соответствующих лиц и на наблюдение за ними после окончания ими лечения, и координируют свои усилия для достижения этих целей.

СТАТЬЯ 41

Вступление в силу

1) Настоящая Конвенция вступает в силу на тридцатый день, считая со дня, следующего за датой сдачи на хранение, в соответствии со статьей 40 сорокового акта о ратификации или присоединении.

2) В отношении любого государства, сдавшего на хранение акт о ратификации или присоединении после даты сдачи на хранение указанного сорокового акта, настоящая Конвенция вступает в силу на тридцатый день после сдачи на хранение этим государством своего акта о ратификации или присоединении.

Приложение: Списки 1, 2, 3, 4

Единая конвенция о наркотических средствах 1961 года с поправками, внесенными в нее в соответствии с Протоколом 1972 года о поправках к Единой конвенции о наркотических средствах 1961 года, со списками наркотиков, заключительными актами и резолюциями; тексты утверждены соответственно Конференцией Организации Объединенных Наций для принятия Единой конвенции о наркотических средствах 1961 года и Конференцией Организации Объединенных Наций 1972 года для рассмотрения поправок к Единой конвенции о наркотических средствах 1961 года,— Нью-Йорк:

Изд-во ООН, 1977. — С. 15—66.

Конвенція підписана Українською Радянською Соціалістичною Республікою в Нью-Йорку 31 липня 1961 року.

Ратифікована 10 січня 1964 року Президією Верховної Ради Української РСР з такою заявою:

*Відомості Верховної Ради Української
Радянської Соціалістичної Республіки.
— 1964. — № 3. — Ст. 54.*

КОНВЕНЦИЯ

о психотропных веществах¹

ПРЕАМБУЛА

Стороны, заботясь о здоровье и благополучии человечества,
отмечая с беспокойством наличие проблемы для здоровья населения и социальной проблемы, возникающих в результате злоупотребления некоторыми психотропными веществами,
исполненные решимости предотвращать злоупотребление такими веществами и незаконный оборот, который оно порождает, и бороться против них,
считая, что необходимы строгие меры для ограничения использования таких веществ законными целями,
признавая, что использование психотропных веществ для медицинских и научных целей необходимо и что их доступность для таких целей не должна чрезмерно ограничиваться,
считая, что для того, чтобы меры против злоупотребления такими веществами были эффективными, они должны быть координированными и универсальными,
признавая компетенцию Организации Объединенных Наций в области контроля над психотропными веществами и желая, чтобы заинтересованные международные органы находились в рамках этой Организации,
признавая, что для достижения этих целей необходима международная конвенция,
согласились о нижеследующем:

СТАТЬЯ 3

Специальные положения, касающиеся контроля над препаратами

1) За исключением случаев, предусмотренных в нижеследующих пунктах настоящей статьи, к препарату применяются те же меры контроля, что и к содержащемуся в нем психотропному веществу; если препарат содержит не одно, а несколько таких веществ, он подпадает под действие мер, применяемых к тому из веществ, которое подлежит наиболее строгим мерам контроля.

2) Если какой-либо препарат, содержащий какое-либо психотропное вещество, за исключением какого-либо вещества, включенного в Список I, имеет такой состав, что риск злоупотребления им отсутствует или является незначительным и что это вещество не может быть из-

влечено посредством легкодоступных способов в количестве, при котором возможно злоупотребление, так что данный препарат не создает проблемы для здоровья населения и социальной проблемы, такой препарат может быть изъят из-под действия некоторых мер контроля, предусмотренных в настоящей Конвенции, в соответствии с пунктом 3.

СТАТЬЯ 5

Ограничение использования в медицинских и научных целях

1) Каждая Сторона ограничивает использование веществ, включенных в Список I, как это предусмотрено в статье 7.

2) Каждая Сторона, за исключением случаев, предусмотренных в статье 4, ограничивает путем таких мер, которые она считает целесообразными, изготовление, экспорт, импорт, распределение и складские запасы, использование веществ, включенных в Списки II, III и IV, а также торговлю и владение ими, в медицинских и научных целях.

3) Желательно, чтобы Стороны не разрешали владение веществами, включенными в Списки II, III и IV, иначе, как на законном основании.

СТАТЬЯ 7

Специальные положения, касающиеся веществ, включенных в Список I

В отношении веществ, включенных в Список I, Стороны:

a) запрещают всякое их использование, за исключением использования в научных и очень ограниченных медицинских целях должным образом уполномоченными лицами в медицинских или научно-исследовательских учреждениях, находящихся непосредственно под контролем их правил, или по специально выдаваемому ими разрешению;

b) требуют, чтобы изготовление, распределение этих веществ, торговля и владение ими осуществлялись по специальным лицензиям или заблаговременно полученным разрешениям;

c) обеспечивают тщательный надзор над деятельностью и действиями, упомянутыми в пунктах «a» и «b»;

d) ограничивают количество вещества, выдаваемого какому-либо должным образом уполномоченному лицу, количеством, необходимым для разрешенной ему цели;

e) требуют, чтобы лица, выполняющие медицинские или научные функции, вели регистрационные записи, касающиеся приобретения этих веществ, с подробным описанием их использования; такие записи сохраняются в течение не менее двух лет после внесения последней записи об использовании таких веществ; и

f) запрещают экспорт и импорт, за исключением тех случаев, когда и экспортер и импортер являются компетентными органами или учреждениями экспортирующей и импортирующей страны или района, соответственно, или другими лицами или предприятиями, имеющими специальное разрешение, выданное компетентными органами их страны или района для данной цели.

Положение пункта 1 статьи 12 о предоставлении разрешений на экспорт и импорт веществ, включенных в Список II, относится к веществам, включенным в Список I.

СТАТЬЯ 9

Рецепты

1) Стороны требуют, чтобы вещества, включенные в Списки II, III и IV, поставлялись или отпускались для использования их отдельными лицами только по рецепту врача, за исключением случаев, когда отдельные лица могут на законных основаниях получать, использовать, выдавать или назначать такие вещества при выполнении ими должным образом разрешенных врачебных или научных функций.

СТАТЬЯ 12

Положения, касающиеся международной торговли

1)
а) Каждая Сторона, разрешающая экспорт или импорт веществ, включенных в Список I или II, требует представления на бланке, который будет установлен Комиссией, отдельного разрешения на экспорт или импорт, получаемого для каждой такой отдельной экспортной или импортной сделки, независимо от того, касается ли она одного или нескольких веществ.

СТАТЬЯ 13

Запрещение и ограничение экспорта и импорта

1) Сторона может уведомить все другие Стороны через Генерального секретаря о том, что она запрещает импорт в свою страну или в один из своих районов одного или нескольких веществ, включенных в Список II, III или IV, названия которых указаны в ее уведомлении. В любом таком уведомлении указывается то название вещества, под которым оно дается в Списке II, III или IV.

СТАТЬЯ 14

Специальные положения, касающиеся провоза психотропных веществ в аптечках первой помощи на судах, в самолетах или на других видах общественного транспорта, курсирующего по международным линиям

1) Провоз на судах, в самолетах или на других видах международного общественного транспорта, таких как международные железнодорожные поезда и автобусы, таких ограниченных количеств веществ, включенных в Список II, III или IV, которые могут потребоваться для оказания первой помощи или в экстренных случаях во время их передвижения, не рассматривается как экспорт, импорт или транзит через страну в контексте настоящей Конвенции.

СТАТЬЯ 19

Меры, принимаемые Комитетом в целях обеспечения выполнения положений Конвенции

1)

а) Если в результате изучения Комитетом информации, представленной ему правительствами, или информации, направленной органами Организации Объединенных Наций, Комитет имеет основание считать, что достижение целей настоящей Конвенции оказывается под серьезной угрозой по той причине, что какая-либо страна или какой-либо район не выполняет положений настоящей Конвенции, Комитет имеет право обратиться за разъяснениями к правительству этой страны или этого района. С сохранением в силе права Комитета обращать внимание Сторон, Совета и Комиссии на вопрос, о котором говорится в подпункте «с» настоящей статьи, он рассматривает просьбу о представлении в соответствии с настоящим подпунктом информации или разъяснения правительства как конфиденциальные.

СТАТЬЯ 20

Меры против злоупотребления психотропными веществами

1) Стороны принимают все возможные меры, направленные на предотвращение злоупотребления психотропными веществами и на раннее выявление, лечение, воспитание, восстановление трудоспособности, возвращение в общество соответствующих лиц и на наблюдение за ними после окончания ими лечения, а также координируют свои усилия для достижения этих целей.

2) Стороны содействуют, насколько это возможно, подготовке кадров для лечения, восстановления трудоспособности и возвращения в общество лиц, злоупотребляющих психотропными веществами, а также для наблюдения за ними после окончания ими лечения.

3) Стороны содействуют ознакомлению лиц, которым это необходимо по работе, с проблемами злоупотребления психотропными веществами и его предотвращения, а также способствуют ознакомлению с этими проблемами населения в случае, если есть опасность того, что злоупотребление этими веществами приобретает широкие размеры.

СТАТЬЯ 21

Меры против незаконного оборота

С должным учетом своих конституционных, правовых и административных систем Стороны:

а) принимают внутригосударственные меры для координации превентивных и репрессивных мер против незаконного оборота; с этой целью они могут с пользой для дела назначить соответствующий орган, который будет ответственным за такую координацию;

б) помогают друг другу в проведении кампании по борьбе с незаконным оборотом психотропных веществ и, в частности, немедленно направляют по дипломатическим каналам или через компетентные органы, назначенные Сторонами для этой цели, другим непосредственно заинтересованным Сторонам копию любого сообщения, направленного ими Генеральному секретарю в соответствии со статьей 16 в связи с обнаружением случая незаконного оборота или в связи с изъятием;

с) тесно сотрудничают друг с другом и с теми компетентными международными организациями, членами которых они являются, с целью проведения согласованной кампании по борьбе с незаконным оборотом;

д) обеспечивают оперативное осуществление международного сотрудничества между соответствующими органами; и

е) обеспечивают, чтобы в тех случаях, когда для судебного преследования требуется передача юридических документов в международном порядке, такая передача производилась оперативно тем органам, которые будут назначены Сторонами; это положение не наносит ущерба праву какой-либо Стороны требовать, чтобы юридические документы направлялись ей по дипломатическим каналам.

СТАТЬЯ 25

Процедура допуска, подписания, ратификации и присоединения

1) Государства — члены Организации Объединенных Наций, государства, не являющиеся членами Организации Объединенных Наций, но являющиеся членами какого-либо специализированного учреждения Организации Объединенных Наций или Международного агентства по атомной энергии или участниками Статута Международного Суда, или любое иное государство, приглашенное Советом, могут стать Сторонами настоящей Конвенции.

СТАТЬЯ 26

Вступление в силу

1) Конвенция вступает в силу на девяностый день после того, как сорок государств, упомянутых в пункте 1 статьи 25, подпишут ее без оговорки о ратификации и передадут на хранение свои ратификационные грамоты или акты о присоединении.

Приложение: перечень психотропных веществ.

*Конвенция о психотропных веществах 1971 года
с заключительным актом и резолюциями,
утвержденными Конференцией Организации
Объединенных Наций для принятия Протокола
о психотропных веществах, и списками
веществ, прилагаемыми к настоящей
Конвенции.— Нью-Йорк: Изд-во ООН, 1977.
— С. 8—42.*

Конвенція підписана від імені уряду Української РСР у Нью-Йорку 30 грудня 1971 року.
Ратифікована 27 жовтня 1978 року Президією Верховної Ради Української РСР.

*Відомості Верховної Ради Української
Радянської Соціалістичної Республіки.
— 1978. — № 45. — Ст. 637.*

ЕДИНАЯ КОНВЕНЦИЯ

Организации Объединенных Наций о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ

Принята Конференцией на ее 6-м пленарном заседании

19 декабря 1988 года¹

Стороны настоящей Конвенции, будучи глубоко озабочены масштабами и тенденцией роста незаконного производства, спроса и оборота наркотических средств и психотропных веществ, которые представляют собой серьезную угрозу для здоровья и благополучия людей и оказывают отрицательное воздействие на экономические, культурные и политические основы общества,

будучи также глубоко озабочены все большим распространением незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ среди различных социальных групп и особенно тем, что дети во многих районах мира используются в качестве потребителей незаконных наркотических средств и психотропных веществ и эксплуатируются при их незаконном производстве и обороте, что представляет собой огромную опасность,

признавая взаимосвязь между незаконным оборотом и другими связанными с ним формами организованной преступности, которые подрывают законную экономику и создают угрозу для стабильности, безопасности и суверенитета государств,

признавая также, что незаконный оборот представляет собой международную преступную деятельность, пресечение которой требует неотложного и самого первоочередного внимания,

сознавая, что незаконный оборот обеспечивает большие прибыли и финансовые средства, что позволяет транснациональным преступным организациям проникать в правительственные механизмы, законную торговую и финансовую деятельность и общество на всех его уровнях, разлагать и подрывать их,

будучи преисполнены решимости лишить лиц, занимающихся незаконным оборотом доходов, получаемых от преступной деятельности, и тем самым устранить главный мотив, побуждающий их к этому,

стремясь устранить коренные причины проблемы злоупотребления наркотическими средствами и психотропными веществами, включая незаконный спрос на такие средства и вещества и огромные прибыли, получаемые от незаконного оборота,

считая, что необходимы меры контроля за некоторыми веществами, в том числе прекурсорами, химическими веществами и растворителями, используемыми при незаконном изготовлении наркотических средств и психотропных веществ, легкодоступность которых привела к росту подпольного производства наркотических средств и психотропных веществ,

стремясь улучшить международное сотрудничество с целью пресечения незаконного оборота на море,

признавая, что искоренение незаконного оборота является коллективной обязанностью всех государств и что с этой целью необходима координация усилий в рамках международного сотрудничества,

признавая компетенцию Организации Объединенных Наций в области контроля над наркотическими средствами и психотропными веществами и желая, чтобы международные органы, занимающиеся таким контролем, находились в рамках этой Организации,

вновь подтверждая руководящие принципы существующих договоров, касающихся наркотических средств и психотропных веществ, и предусматриваемую ими систему контроля,

признавая необходимость укрепления и дополнения мер, предусмотренных Единой конвенцией о наркотических средствах 1961 года, этой Конвенцией с поправками, внесенными в нее в соответствии с Протоколом 1972 года о поправках к Единой конвенции о наркотических средствах 1961 года, и Конвенцией о психотропных веществах 1971 года, с целью уменьшения размаха и масштабов незаконного оборота и его серьезных последствий,

признавая также важное значение укрепления и усиления эффективных правовых средств международного сотрудничества в правовой области для пресечения международной преступной деятельности, каковой является незаконный оборот,

желая заключить всеобъемлющую, эффективную и действенную международную конвенцию, специально направленную на борьбу с незаконным оборотом, в которой учитываются различные аспекты проблемы в целом, и в частности те из них, которые не предусмотрены существующими договорами, касающимися наркотических средств и психотропных веществ,

настоящим согласились о нижеследующем:

СТАТЬЯ 2

Сфера применения Конвенции

1) Целью настоящей Конвенции является содействие сотрудничеству между Сторонами, с тем чтобы они могли более эффективно решать различные проблемы незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ, имеющего международный характер. При осуществлении своих обязательств по Конвенции Стороны принимают необходимые меры, включая меры законодательного и организационного характера, в соответствии с основополагающими положениями своих внутренних законодательных систем.

2) Стороны осуществляют свои обязательства по настоящей Конвенции в соответствии с принципами суверенного равенства и территориальной целостности государств и принципом невмешательства во внутренние дела других государств.

СТАТЬЯ 3

Правоотношения и санкции

1) Каждая Сторона принимает такие меры, которые могут потребоваться, с тем чтобы признать уголовными преступлениями согласно своему законодательству следующие действия, когда они совершаются преднамеренно:

I) производство, изготовление, экстрагирование, приготовление, предложение, предложение с целью продажи, распространение, продажу, поставку на любых условиях, посредничество, переправку, транзитную переправку, “транспортную перевозку, импорт или экспорт любого наркотического средства или любого психотропного вещества в нарушение положений Конвенции 1961 года, этой Конвенции с поправками или Конвенции 1971 года”;

II) культивирование опийного мака, кокаинового куста или растения каннабис в целях производства наркотических средств в нарушение положений Конвенции 1961 года и этой Конвенции с поправками;

III) хранение или покупку любого наркотического средства или психотропного вещества для целей любого из видов деятельности, перечисленных в подпункте «i» выше;

IV) изготовление, транспортную перевозку или распространение оборудования, материалов или веществ, указанных в Таблице I и Таблице II, если известно, что они предназначены для использования в целях незаконного культивирования, производства или изготовления наркотических средств или психотропных веществ;

v) организацию, руководство или финансирование любых правонарушений, перечисленных в подпунктах «I», «II», «III» или «IV» выше.

СТАТЬЯ 4

Юрисдикция

1) Каждая Сторона:

a) принимает такие меры, которые могут потребоваться, с тем, чтобы установить свою юрисдикцию в отношении правонарушений, которые она признала таковыми в соответствии с пунктом 1 статьи 3, в тех случаях, когда:

I) данное правонарушение совершено на ее территории;

II) данное правонарушение совершено на борту судна, несущего ее флаг, или воздушного судна, зарегистрированного в соответствии с ее законами в момент совершения правонарушения;

b) может принимать такие меры, которые могут потребоваться, с тем чтобы установить свою юрисдикцию в отношении правонарушений, которые она признала таковыми в соответствии с пунктом 1 статьи 3 в тех случаях, когда:

I) данное правонарушение совершено ее гражданином или лицом, обычно проживающим на ее территории;

II) данное правонарушение совершено на борту судна, в отношении которого эта Сторона получила разрешение предпринять соответствующие действия.

СТАТЬЯ 5

Конфискация

1) Каждая Сторона принимает такие меры, которые могут потребоваться для конфискации:

а) доходов, полученных в результате совершения правонарушений, признаваемых таковыми в соответствии с пунктом 1 статьи 3, или собственности, стоимость которой соответствует таким доходам;

б) наркотических средств и психотропных веществ, материалов и оборудования или других средств, использовавшихся или предназначавшихся для использования каким-либо образом при совершении правонарушений, признанных таковыми в соответствии с пунктом 1 статьи 3.

СТАТЬЯ 6

Выдача

1) Настоящая статья применяется к правонарушениям, признанным таковыми Сторонами в соответствии с пунктом 1 статьи 3.

2) Каждое из правонарушений, к которым применяется настоящая статья, считается подлежащим включению в любой существующий между Сторонами договор о выдаче в качестве правонарушения, которое может повлечь выдачу. Стороны обязуются включать такие правонарушения в качестве правонарушений, которые могут повлечь выдачу, в любой договор о выдаче, который будет заключен между ними.

СТАТЬЯ 7

Взаимная юридическая помощь

1) Стороны предоставляют друг другу в соответствии с данной статьей самую широкую взаимную юридическую помощь в расследовании, уголовном преследовании и судебном разбирательстве, касающихся уголовного правонарушения.

СТАТЬЯ 10

Международное сотрудничество и помощь для государств транзита

1) Стороны сотрудничают непосредственно или через компетентные международные или региональные организации в целях оказания помощи и поддержки государствам транзита и, в частности, по мере возможности, развивающимся странам, нуждающимся в такой помощи и поддержке, путем осуществления программ технического сотрудничества в пресечении незаконного оборота, а также путем осуществления других связанных с этим мероприятий.

СТАТЬЯ 11

Контролируемые поставки

1) Стороны, если это позволяют основные принципы их национальных правовых систем, принимают, в рамках своих возможностей, необходимые меры, предусматривающие надлежащее использование контролируемых поставок на международном уровне на основе взаимоприемлемых соглашений или взаимных договоренностей с целью выявления лиц, участвующих в правонарушениях, признанных таковыми в соответствии с пунктом 1 статьи 3, и их уголовного преследования.

СТАТЬЯ 13

Материалы и оборудование

Стороны принимают такие меры, которые они считают необходимыми, в целях предотвращения торговли материалами и оборудованием и их утечки для незаконного производства или изготовления наркотических средств и психотропных веществ, и с этой целью сотрудничают друг с другом.

СТАТЬЯ 26

Подписание

Настоящая Конвенция открыта для подписания в Отделении Организации Объединенных Наций в Вене с 20 декабря 1988 года до 28 февраля 1989 года, а после этой даты в центральных учреждениях Организации Объединенных Наций в Нью-Йорке до 20 декабря 1989 года.

Приложение: таблица 1, таблица 2

Конвенция Организации Объединенных Наций о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ 1988 года. Принята Конференцией на ее 6-м пленарном заседании 19 декабря 1988 года. — Нью-Йорк: Изд-во ООН, 1991.

Конвенція ратифікована Постановою Верховної Ради Української РСР 25 квітня 1991 року.

*Відомості Верховної Ради Української РСР.
— 1991. — № 24. — Ст. 277.*

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА від 18 січня 2003 р. № 58 Київ

Про затвердження Порядку здійснення контролю за обігом наркотичних (психотропних) лікарських засобів (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1146 (1146-2003-п) від 24.07.2003)

Кабінет Міністрів України **п о с т а н о в л я є**:

1. Затвердити Порядок здійснення контролю за обігом наркотичних (психотропних) лікарських засобів (додається).
2. Міністерству охорони здоров'я привести у тримісячний строк власні нормативно-правові акти у відповідність з цією постановою.

Прем'єр-міністр України
В. Янукович

Інд. 29

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 18 січня 2003 р. № 58

ПОРЯДОК
здійснення контролю за обігом наркотичних
(психотропних) лікарських засобів

1. Цей Порядок стосується діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, пов'язаної з обігом наркотичних (психотропних) лікарських засобів, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних (психотропних) лікарських засобів та визначає механізм здійснення контролю за їх обігом з метою запобігання можливому впливу відповідних засобів і речовин у незаконний обіг та спрямування на обмеження використання цих засобів виключно у медичних та наукових цілях.

2. Контроль за обігом наркотичних (психотропних) лікарських засобів, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних (психотропних) лікарських засобів, здійснюється відповідно до законодавства, на виконання міжнародних конвенцій ООН — Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 року з поправками, внесеними до неї згідно з Протоколом 1972 року, Конвенції про психотропні речовини 1971 року, Конвенції про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року.

3. У цьому Порядку наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

— наркотичні (психотропні) лікарські засоби — лікарські засоби, що містять один чи декілька наркотичних засобів або психотропних речовин, включених до таблиць II і III, та прекурсорів, включених до списку № 1 таблиці IV переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 (далі — перелік);

— наркотичні (психотропні) комбіновані лікарські засоби — наркотичні (психотропні) лікарські засоби, що містять малу кількість наркотичних засобів або психотропних речовин і прекурсорів, включених до відповідних таблиць переліку, із яких ці засоби чи речовини не можуть бути видобуті легкодоступними способами у кількостях, що дають змогу зловживати ними;

— обіг наркотичних (психотропних) лікарських засобів — провадження видів діяльності, пов'язаних з розробленням, виробництвом, виготовленням, зберіганням, перевезенням, придбанням, ввезенням на митну територію України, вивезенням за межі її митної території, відпуском, використанням, знищенням наркотичних (психотропних) лікарських засобів.

4. Наркотичні (психотропні) лікарські засоби підлягають такому самому порядку контролю, що й наркотичні засоби, психотропні речовини або прекурсори, які в них містяться.

Контроль може не застосовуватися до наркотичних (психотропних) лікарських засобів, що містять малу кількість наркотичних засобів, або психотропних речовин і прекурсорів, включених до відповідних таблиць переліку, з яких ці засоби не можуть бути видобуті легкодоступними способами у кількості, що дає змогу зловживати ними (далі — комбіновані лікарські засоби).

Перелік цих засобів з визначенням, які саме заходи контролю застосовуються до таких лікарських засобів залежно від наявності чи відсутності даних про можливість зловживання ними або видобування з них кустарним способом небезпечних наркотичних засобів та психотропних речовин, затверджується МОЗ за поданням Комітету з контролю за наркотиками при МОЗ (далі — Комітет), узгодженим з МВС та СБУ.

5. Постійний контроль за обігом наркотичних (психотропних) лікарських засобів, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних (психотропних) лікарських засобів, в установах, підприємствах, організаціях здійснюється Комітетом.

6. Контроль за обігом наркотичних (психотропних) лікарських засобів включає:

— ліцензування діяльності підприємств, установ і організацій, пов'язаної з розробленням, виробництвом, виготовленням, зберіганням, перевезенням, придбанням, відпуском, ввезенням на митну територію України, вивезенням за межі митної території України, знищенням наркотичних (психотропних) лікарських засобів;

— погодження видачі ліцензій підприємствам, установам і організаціям на право провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (в тому числі з обігом наркотичних (психотропних) лікарських засобів) з МВС;

— інформування Комітетом компетентних органів країн-імпортерів про здійснення вивезення за межі митної території України або транзиту через її митну територію наркотичних

(психотропних) лікарських засобів, наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, що використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних (психотропних) лікарських засобів;

— відпуск з аптечної мережі громадянам наркотичних (психотропних) лікарських засобів за рецептом лікаря, оформленим на спеціальному рецептурному бланку;

— зберігання підприємствами, установами, організаціями наркотичних (психотропних) лікарських засобів, спеціальних рецептурних бланків, наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, що використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних (психотропних) лікарських засобів, у вогнетривких замкнених сейфах або в замкнених металевих шафах, надійно прикріплених до підлоги чи стіни, тільки в обладнаних відповідно до встановлених вимог окремих приміщеннях;

— обмеження кількості зберігання наркотичних (психотропних) лікарських засобів підприємствами, установами, організаціями нормативами, визначеними наказом МОЗ;

— облік наркотичних (психотропних) лікарських засобів і спеціальних рецептурних бланків, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних (психотропних) лікарських засобів, та реєстрація операцій з ними підприємствами, установами і організаціями;

— відповідальність керівників підприємств, установ і організацій, які провадять діяльність, пов'язану з обігом наркотичних (психотропних) лікарських засобів, наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, що використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних (психотропних) лікарських засобів, за порушення законодавства у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

— знищення визнаних непридатними до подальшого використання наркотичних (психотропних) лікарських засобів, наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, що використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних (психотропних) лікарських засобів, у встановленому порядку;

— перевірку Комітетом діяльності усіх підприємств, установ і організацій, пов'язаної з розробленням, виробництвом, виготовленням, зберіганням, перевезенням, придбанням, реалізацією, відпуском, ввезенням на митну територію України, вивезенням за межі її митної території, використанням, знищенням наркотичних (психотропних) лікарських засобів;

— заборону рекламування наркотичних (психотропних) лікарських засобів, за винятком надання наукової інформації у медичних та фармацевтичних довідниках і виданнях;

— розроблення нових наркотичних (психотропних) лікарських засобів, нових наркотичних засобів, психотропних речовин лише з метою застосування у медичній практиці або для науково-дослідної роботи за державним замовленням.

9. Підприємства недержавної форми власності, які мають ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики та діяльність яких пов'язана з поданням громадянам хірургічної чи іншої невідкладної медичної допомоги, можуть на договірній основі отримувати послуги з відпуску та використання наркотичних (психотропних) лікарських засобів від підприємств державної чи комунальної форми власності, що мають ліцензію на право провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, з покладанням на них повної відповідальності.

12. Комітетом формуються списки підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з обігом наркотичних (психотропних) комбінованих лікарських засобів, які щокварталу подаються до СБУ.

17. Розрахунки потреби України у наркотичних засобах і психотропних речовинах для медичних і наукових цілей оформляються Комітетом.

18. Затверджені розрахунки потреби України у наркотичних засобах і психотропних речовинах для медичних і наукових цілей використовуються у разі надання Комітетом статистичних даних про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

19. Наркотичні (психотропні) лікарські засоби, наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, що використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних (психотропних) лікарських засобів, переміщуються через митний кордон України під митним контролем.

20. Ввезення на митну територію України та вивезення за межі її митної території наркотичних (психотропних) лікарських засобів, наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, що використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних (психотропних) лікарських засобів.

21. Транзит через територію України наркотичних (психотропних) лікарських засобів, наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, що використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних (психотропних) лікарських засобів, здійснюється за наявності сертифіката (окремого дозволу) на кожну партію товарів, виданого національним компетентним органом країни-експортера.

25. Відпуск громадянам наркотичних (психотропних) лікарських засобів здійснюється через аптечні заклади державної та комунальної форми власності за рецептом лікаря, який виписується на спеціальних рецептурних бланках.

27. Наркотичні (психотропні) лікарські засоби, наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, що використовуються для виробництва наркотичних (психотропних) лікарських засобів, для лікувальних або виробничих потреб підприємств, установ чи організацій, виписуються на окремих бланках за формою відповідно до вимог, встановлених МОЗ, та за наявності штампа, печатки і підпису керівника підприємства, установи, організації або його заступника.

30. Нормативи кількості наркотичних (психотропних) лікарських засобів для забезпечення потреб підприємств, установ та закладів, де вони зберігаються, встановлюються наказом МОЗ.

40. Рекламування наркотичних (психотропних) лікарських засобів (крім наркотичних (психотропних) комбінованих лікарських засобів) заборонено. Медична та наукова інформація про такі лікарські засоби може надаватись тільки в галузевих медичних, наукових та фармацевтичних довідниках і виданнях.

41. Гранично допустимі кількості наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що містяться в наркотичних (психотропних) лікарських засобах, встановлюються на підставі розмірів допустимих добових доз наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що використовуються у світовій практиці, за даними Міжнародного комітету з контролю з наркотиків ООН (додаток 30).

42. Розроблення нових наркотичних (психотропних) лікарських засобів, наркотичних засобів або психотропних речовин, застосування яких дозволяється лише у медичній практиці або для науково-дослідної роботи, здійснюється за державним замовленням згідно із законодавством про лікарські засоби державними науковими установами за наявності відповідної ліцензії.

Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин

і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу

Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 1 серпня 2000 року № 188

*Зареєстровано
в Міністерстві юстиції України
16 серпня 2000 р. за № 512/4733*

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» та Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» НАКАЗУЮ:

1. Затвердити таблиці:

1.1. Невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, що знаходяться у незаконному обігу (додається).

1.2. Невеликих, великих та особливо великих розмірів психотропних речовин, що знаходяться у незаконному обігу (додається).

1.3. Великих та особливо великих розмірів прекурсорів, що знаходяться у незаконному обігу (додається).

2. Уважати таким, що втратив чинність, наказ Комітету з контролю за наркотиками від 27 січня 1997 р. № 1 «Про затвердження Таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 24 червня 1997 р. за № 235/2039.

3. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра Коротка О. Ш.

Міністр

В. Ф. Москаленко

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства охорони
здоров'я України
від 1 серпня 2000 р. № 188

Зареєстровано
в Міністерстві юстиції України
16 серпня 2000 р. за № 512/4733

Таблиця 1

**Невеликі, великі та особливо великі розміри наркотичних засобів,
що перебувають у незаконному обігу**

Розміри наркотичних засобів визначені на підставі існуючої практики боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів.

Під невеликими розмірами слід розуміти ту їх кількість, що не перевищує зазначеної граничної величини.

Розміри виготовлених наркотичних засобів у вигляді екстрактів, витяжок, відварів, інших рідин, у тому числі і кустарно виготовлених з ефедрину та норефедрину, згідно з існуючими методиками криміналістичних досліджень визначаються в перерахунку на суху речовину.

У таблицю включені наркотичні засоби, що на сьогодні використовуються в Україні в незаконному обігу.

Віднесення наркотичних речовин та їх суміші, кустарно виготовлених з ефедрину, норефедрину і псевдоефедрину, до відповідних кількісних категорій здійснюється за аналогією з меткатиноном (ефедроном).

У разі виявлення фактів зловживання в Україні іншими наркотичними засобами інформація надсилається до спеціально уповноваженого органу виконавчої влади в галузі охорони здоров'я для визначення та віднесення їх до контрольованих речовин відповідних розмірів.

Голова Комітету з контролю
за наркотиками при МОЗ
України

В. Г. Бєлявський
ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства охорони
здоров'я України
від 1 серпня 2000 р. № 188

Зареєстровано
в Міністерстві юстиції України
16 серпня 2000 р. за № 513/4734

Таблиця 2

**Невеликі, великі та особливо великі розміри психотропних речовин, що перебувають у
незаконному обігу**

Розміри психотропних речовин розраховані згідно з існуючою міжнародною практикою, що базується на «визначеній добовій дозі» (definite daily dose) (далі ВДД) за даними Міжнародного комітету з контролю за наркотиками, 1999.

До невеликих розмірів віднесені ті, що не перевищують 10 ВДД.

Великі розміри — у межах від 100 до 1000 ВДД.

Особливо великі розміри перевищують 1000 ВДД.

Під невеликими розмірами слід розуміти ту їх кількість, що не перевищує зазначеної граничної величини.

Розміри виготовлених психотропних речовин у вигляді екстрактів, витяжок, відварів, інших рідин згідно з існуючими методиками криміналістичних досліджень визначаються в перерахунку на суху речовину.

У таблицю включені психотропні речовини, що на сьогодні використовуються в Україні в незаконному обігу.

У разі виявлення фактів зловживання в Україні іншими психотропними речовинами інформація надсилається до спеціально уповноваженого органу виконавчої влади в галузі охорони здоров'я для визначення та віднесення їх до контрольованих речовин відповідних розмірів.

Віднесення психотропних речовин та їх суміші, кустарно виготовлених з ефедрину, норефедрину і псевдоефедрину, до відповідних кількісних категорій здійснюється за аналогією з амфетаміном.

Голова Комітету з контролю
за наркотиками при МОЗ України

В. Г. Бєлявський

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства охорони
здоров'я України
від 1 серпня 2000 р. № 188

Зареєстровано
в Міністерстві юстиції України
16 серпня 2000 р. за № 514/4735

Таблиця 3

Великі та особливо великі розміри прекурсорів, що перебувають у незаконному обігу

Розміри прекурсорів визначені згідно з даними Міжнародного комітету з контролю за наркотиками ООН у кількостях, які використовуються для виготовлення середніх доз наркотичного засобу, що нелегально реалізується у роздріб.

До таблиці включені прекурсори, що використовуються в незаконному виготовленні наркотиків. У разі виявлення фактів зловживання в Україні іншими прекурсорами інформація надсилається до спеціально уповноваженого органу виконавчої влади в галузі охорони здоров'я для визначення та віднесення їх до контрольованих речовин відповідних розмірів.

Голова Комітету з контролю
за наркотиками при МОЗ України

В. Г. Бєлявський